

**TÜRK SİYASAL YAŞAMINDA MİLLİYETÇİLİK ÖĞRETİSİ ve MHP'NİN SON
ZAMANLARDAKİ YÜKSELİŞİNİN NEDENLERİ**

Ercan ŞAHBUDAK

101948

**Cumhuriyet Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü**

**T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ**

**Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin Sosyoloji Anabilim Dalı /
Kurumlar Sosyolojisi Bilim Dalı İçin Öngördüğü**

101948

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Olarak Hazırlanmıştır

Tez Danışmanı

Yrd. Doç. Dr. Nevzat GÜLDİKEN

SİVAS-2001

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü'ne

İşbu çalışma, jürimiz tarafından Sosyoloji Anabilim Dalı / kurumlar sosyolojisi bilim dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Başkan: Prof. Dr. Vahap SAĞ'ı

Üye: Yrd. Doç.Dr. Nevzat GÜLDİKEN

Üye: Prof. Dr. Ali ERKUL

Onay

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

.....11...../.....7...../2001

Prof. Dr. Mehmet TOMAMBAY
Enstitü Müdürü

ÖZET

Kurumlar sosyolojisi içerisinde gerçekleştirilen bu çalışma Türk siyasal yaşamında gelişmeye başlayan milliyetçilik akımının özellikle Milliyetçi Hareket Partisi (MHP)'nin yükseliş koşullarını incelemektedir. Sosyal bilimlerin yaşadığı en büyük sıkıntılardan biri olan kavram karmaşası nedeniyle birinci bölümde yani kavramsal çerçevede, çalışma esnasında kullanılan kavramlar açıklanmıştır. Kuramsal çerçevede çalışmanın amacı, önemi, yöntemi, kapsamı ve sınırlılıkları belirtilmiştir. Kuramsal aşama iki kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda milliyetçilik ile ilgili kavramlar, milliyetçilik kuramları, milliyetçiliğin tarihsel gelişimi incelenmiş ve ikinci kısımda da Türkiye'de milliyetçiliğe geçilmiştir. Bu bölümde ilk olarak, Türk milliyetçiliğinin doğuş koşulları anlatılmış, cumhuriyetin ilanına kadar gelinmiştir. Daha sonra, Türkiye'de milliyetçilik, 1923-1950, 1950-1990 ve 1990'dan günümüze kadar olmak üzere üç ayrı dönemde incelenmiştir. En son bölümde ise Türkiye'de milliyetçilik akımının özellikle MHP' nin yükseliş koşulları ve sebepleri anlatılmaya çalışılmıştır. Sonuç bölümünde ise yapılan çalışmanın genel bir değerlendirilmesi sunulmuştur.

ABRASCT

This research which has been materialized in sociology of politics examines nationalist movement's that begins to grow in Turkish political life, especially The Nationalist Movement Party (NMP as MHP)'s rising conditions. In the I Chapter, the concepts which have been used in the conceptional frame during the study have been explained. Because the ambiguity the concepts are being one of the biggest difficulties that social sciences live. In the theoretical frame, study's aim, importances, process, area and limitations are determined. The theoretical rank exist from two parts. In the first part, concepts concerning nationalism, theoretical of nationalism and historical growth of nationalism have been examined, and in the second part it has also been handles nationalism in Turkey. In this chapter at first, the existing conditions of Turkish nationalism has been mentioned and continued until the declaration of republic, and then, nationalism in Turkey has been examined in three different terms; 1923-1950, 1950-1990 and from 1990 till our age. After that, nationalist movement's rising conditions and reasons, esp.by means of MHP, have been tried to be explained. In the final chapter, a general evolution of the study has been presented.

İÇİNDEKİLER

ÖZET

GİRİŞ.....1

I.BÖLÜM KURAMSAL ÇERÇEVE.....3

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU AMACI VE ÖNEMİ3

B. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI.....7

C. ARAŞTIRMANIN YÖMTEMİ.....7

D. ARAŞTIRMANIN YAKLAŞIMI.....8

II. BÖLÜM KAVRAMSAL ÇERÇEVE.....12

A. MİLLİYETÇİLİK(ULUSÇULUK).....12

1.) Teritoryal Milliyetçilik.....16

2.) Etnik Milliyetçilik.....17

B. KİMLİK.....18

C. ULUSAL KİMLİK.....22

D. ETNİSİTE.....24

E. İRK.....28

F. İRKÇİLİK.....30

G. FAŞİZM.....32

H. MİLLET.....37

I. DEVLET.....37

J. SİYASAL PARTİ.....38

III. BÖLÜM KURAMSAL AŞAMA.....41

A. BATI'DA MİLLİYETÇİLİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ.....41

1) İlk Dönem(1918-1945).....43

2) İkinci Dönem(1945-1990).....45

3) Üçüncü Dönem(1990 ve Sonrası).....49

B. MİLLİYETÇİLİK KONUSUNDAKİ YAKLAŞIMLAR.....	49
1) İlkçi Yaklaşım.....	49
a) Doğalcı Yaklaşım.....	50
b) Biyolojik Yaklaşım.....	51
c) Kültürel Yaklaşım.....	52
2) Modernist Yaklaşım.....	53
a) Ekonomik Dönüşüm.....	54
b) Siyasi Dönüşüm.....	58
c) Toplumsal-Kültürel Dönüşüm.....	60
3) Etno-Sembolcü Yaklaşım.....	63
IV. BÖLÜM TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİK AKIMI ve MHP.....	66
A. TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİK AKIMININ TARİHSEL GELİŞİMİ.....	66
1) Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu(1800-1923).....	66
2) 1923'ten 1950'ye kadar Türkiye'de Milliyetçilik Akımı.....	71
3) 1950-1980 Arası Türkiye'de Milliyetçilik ve MHP'nin Ortaya çıkışı.....	73
4) 1980-1990 Dönemi Türkiye'de Milliyetçilik ve MHP.....	79
5) 1990'dan Günümüze Türkiye'de Milliyetçilik Akımı ve MHP.....	95
a) Resmi Milliyetçilik.....	98
b) Kemalist Ulusçuluk.....	100
c) Liberal Yeni Milliyetçilik.....	102
d) İslamcılıktaki Milliyetçilik.....	104
B. GÜNÜMÜZ TÜRKİYE'SİNDE MİLLİYETÇİLİK AKIMI ve MHP'NİN YÜKSELİŞİNİN NEDENLERİ.....	107
V. BÖLÜM SONUÇ VE DEĞERLENDİRME.....	121
VI. BÖLÜM KAYNAKÇA.....	142

TABLolar LİSTESİ

TABLO I. 1950-1995 ARASI TÜRKİYE GENELİ MİLLETVEKİLİ GENEL SEÇİM SONUÇLARI.....131

TABLO II. 1995-1999 MİLLETVEKİLİ SEÇİMLERİNİN KARŞILAŞTIRMALI SONUÇLARI.....132

GİRİŞ

Milliyetçilik nedir? Sorusuna verilen cevaplar değişebilmektedir. Bu çalışmada değişik milliyetçilik tanımları verilmiş olmakla beraber ağırlıklı olarak Anthony D. Smith'in tanımı üzerinde durulmuştur. Smith'e göre millet, tarihsel olarak tanımlanabilen bir coğrafyayı, ortak efsaneleri ve belleği, kitlesel bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve yükümlülükleri paylaşan bir insan topluluğunun kavramsal karşılığıdır. Bu durumda milliyetçilik, söz konusu hedeflere varmak için etkinlik gösteren politik ideolojik oluşumların adıdır.

Milliyetçilik, toplumsal ve entelektüel unsurların bir olgusu olarak ortaya çıkmış ve çevrimci bir hareket olarak belirmiş, ilahi kuvvete, irsi haklara dayalı hükümetleri devirmeyi hedef götürmüş aynı dili konuşan etnik grupların bir devlet haline gelmesi fikrini yaymıştır. İlk bir elit önerisi ve orta sınıfın doğuşu ile bir burjuva akımı şeklini almıştır.

Milliyetçilik ilk kez, Kuzey-Batı Avrupa'da ve Amerika'da ortaya çıkmış, büyük bir hızla dünyanın her tarafına yayılmış ve ilk büyük etkisini Fransız Devrimi ile yapmış, bu devrim, milliyetçiliğe dinamik bir güç vermiştir. XX. yüzyılda ise bu akım çağdaş tarihin itici gücü haline gelmiştir.

XX. y.y.'da milliyetçiliğin bütün dünyaya yayılışının nedeni, batılı olmayan ve gelişen ülkelerin batılılaşma ve modernleşme sürecine girmeleridir. XIX. y.y.'ın sonları ile XX. y.y.'ın başlarında batılı olmayan toplumların uyanışı ile milliyetçilik bu yüzyıl için en belirgin özellik haline gelmiştir.

Çalışmanın ikinci kısmında Türkiye'de milliyetçilik akımının ortaya çıkması, gelişmesi ve günümüzdeki görünümü ile ilgilenilmiştir. Türkiye'de cumhuriyetin ilk yıllarında milliyetçilik devletten bağımsız bir olgu olarak ortaya çıkmamış devlet desteğinde gelişen bir akım şeklinde cereyan etmiştir. Çok partili hayata geçişle birlikte dernekler ve cemiyetler kanununda meydana gelen değişiklikler, eskiye oranla daha özgür ve örgütlenmeye dayalı bir ortam yaratmış ve milliyetçilik akımı da böyle bir ortamda kendisini daha rahat ifade edebilme imkanı bulmuştur. MHP'nin tarihine şöyle bir bakacak olursak otuzüç yıla yakın bir geçmişi olduğunu söyleyebiliriz. MHP ilk

kurulduğu andan itibaren, toplumsal merkezde yoğunlaşan değerleri, kültürel temaları esas almış bir harekettir.

1980'lere kadar soğuk savaş ortamının, Türkiye'yi istikrarsızlaştırma çabalarının MHP'yi özellikle sıcak bir mücadeleye çekmiş olması MHP'nin toplumsal talepleri siyasete taşıma işlevini sınırlandırmıştır. Soğuk savaş ortamının, militarist siyasallaştırmayı besleyen etkisi MHP'yi sıkıştırdıkça, MHP ideolojik olarak anti-komünist konumundan dolayı, devletçi bir söyleme doğru kayma eğilimi göstermiştir.

1980'lerden sonra MHP özellikle yeni konjonktürü anlamaya çalışmış ve yeniden yapılanma çalışmaları içine girmiştir. 1990'larda MHP'de köklü değişiklikler olmuş merkeze kayma çabaları daha da hızlanmıştır. Türkeş'in son dönemlerinde başlayan merkez partisi olma çalışmaları Devlet Bahçeli ve ekibi tarafından da devam ettirilmiştir. 18 Nisan 1999 seçimleri ile MHP yüzde ondokuz civarında oy almış ve DSP'den sonra ikinci büyük parti konumuna gelmiştir ve de MHP bu koalisyon hükümetinin ikinci büyük partisidir. Çalışma esnasında bu durumun nasıl ortaya çıktığı ve geliştiği incelenmeye çalışılmıştır.

I. BÖLÜM: KURAMSAL ÇERÇEVE

A. ARAŞTIRMANIN KONUSU, AMACI ve ÖNEMİ

XIX. yüzyıl, dünyada ekonomik, siyasi, toplumsal değişme ve gelişmelerin yaşandığı bir çağ olmuştur. Temelinde Rönesans ve Reform hareketleri, aydınlanma çağı, coğrafi keşifler, bilim ve teknik alanındaki gelişmeler XIX. y.y. dünyasında köklü değişiklikler yapacak olan milliyetçilik ve sanayi devriminin doğuşuna neden olmuştur. Sanayileşme ve milliyetçilik XIX. y.y. geleneğine bağlı toplumları esaslı bir değişime zorlarken tesirleri XX. y.y.'da devam etmiş, günümüz dünyasını da şekillendirmiştir.

Avrupa'da feodalite sonrasında çeşitli sosyal, iktisadi, siyasi ve teknik faktörlerde meydana gelen gelişmelerin sonucu ortaya çıkan milli-merkezli devletlerin tebaaları aynı vatanda, aynı devlete bağlı olarak yaşamının aynı siyasi kurumlara sahip olmanın ve ortak kültürlerini devamlı geliştirmenin sonucu millet haline gelmeye başlamışlardır(Sarınay, 1994.14).

Uzun süren sosyal ve siyasi gelişmeler sonunda milli benlik şuurunu ilk edinen ülkeler İngiltere ve Fransa'dır. Bu ülkelerde milli şuur geliştikçe, yetkisini ilahi bir kaynaktan aldığı iddia eden mutlak hükümdarlık yetkilerine, kilise ve aristokrasinin gücü ve bireyciliğine karşı milletin hakları öne sürülmeye başlanmış ve Fransız İhtilali'nden itibaren milli egemenlik prensibi doğrultusunda halkın bağlılık odağının krala, kilise ve hanedanına değil de millete ait olması gerektiği vurgulanmaya başlanmıştır. Böylece çağımızda önemli fonksiyonu olan milliyetçilik siyasi ideolojisi Fransız İhtilali ile gündeme gelmiştir.

Fransız İhtilali ile beraber yükselen milliyetçiliğin temelinde milli egemenlik, bağımsızlık, eşitlik ve laiklik gibi genel prensipler yatmaktadır. Bu etkenlere bağlı olarak doğan milliyetçilik, XIX. ve XX. y.y.'da hiç kuşkusuz dünyadaki en büyük harekete geçirici güç olmuştur. Bu gücünü de temelinde yatan milli egemenlik ve buna bağlı olarak gelişen milli bağımsızlık fikrinden almaktadır. Başlangıçta sadece kendi milletinin refahını ve bağımsızlığını amaçlayan liberal bir anlayışa sahip olan milliyetçilik, zamanla değişerek bir baskı ve yayılma ideolojisine dönüşmüş ve Avrupa'da Pan..... hareketlerinin doğuşuna yol açmıştır(Sarınay, 1994:15)

Türk milliyetçiliği, çok milletli Osmanlıcıktan İslamcılığa ve nihayet Türk milliyetçiliği ve vatanperverliği şeklinde bir gelişme göstermiştir. Bu hareket Osmanlı Devleti'nin çeşitli din ve milliyetlerinden meydana gelen yapısı içinde bir tepki ve kendini bulma akımı olarak doğmuş ve buna da Türkçülük denilmiştir.

İmparatorlukta milliyetçilik önce gayr-i Müslimlerde daha sonra Müslüman unsurlar arasında yayılmıştır. İmparatorluğun aydın ve yönetici kesimlerini oluşturan Türklerdeki milliyetçilik önce gayr-i Müslimlerin bağımsızlık kazanarak devletten ayrılmaları ve İmparatorlukta Türk olmayan Müslüman unsurların milliyetçi çabalarına karşı bir tepki olarak doğmaya başlamıştır. Türk milliyetçiliğinin de dil, edebiyat, tarih alanındaki çalışmalarda önce kültürel temelleri atılmıştır. Kültürel Türkçülüğün gelişmesine paralel olarak çıkan gelişmeler siyasal, ekonomik, toprak kayıpları, göçler, çağdaşlaşma hareketleri Osmanlı Devleti içinde Türklerin milliyetçiliğe yönelmesini engelleyecek faktörleri yavaş yavaş ortadan kaldırmış ve Osmanlıcılık anlayışı içinde Türk unsuruna ağırlık verme eğilimini beraberinde getirmiştir. Böylece temelleri atılan Türkçülük Rusya'dan Osmanlı Devleti'ne gelen Türk liderleri konumundaki aydınlar tarafından savunulan ki bunlardan en önemlisi Yusuf Akçura'dır, siyasal Türkçülükle birleşince, milliyetçilik problemi haline gelmiştir. Böylece Türkçü aydınlardaki ve sürekli olarak etkisinde kaldıkları ya da kendilerini bir türlü kurtaramadıkları Osmanlıcılık anlayışı yavaş yavaş ikinci plana itilmiştir. Osmanlıcılık anlayışının dayandığı temeller Balkan Savaşları ile yıkılmıştır. Bütün bunlara bağlı olarak Türk milliyetçiliği hızla yükselmeye başlamıştır. Artık İmparatorlukta Türk olarak uyananların mensup oldukları sosyal ve siyasal kitleyi kurtarma çalışmaları başlamıştır. İşte bu devirde, Türk Ocakları, önemli görevleri üstlenmişlerdir. Türk Ocakları, Türk Milliyetçiliğinin giderek teşkilatlanması sonucu ortaya çıkmış olan cemiyetlerdir.

Sonuçta, İmparatorlukta çok Türkleri kurtarmak gereğine inanan Türk aydın ve gençleri milliyetçiliğin faaliyet ve fikir merkezi olarak kurulan Türk Ocakları'nın çevresinde toplanmıştır. Bu dönemde İttihat ve Terakki Cemiyeti'nin resmen Osmanlıcılık kalmakla beraber Türkçülüğü benimsemesi Türk Ocakları'nın faaliyetlerini artırabilmesi ve daha geniş alanlara yayılarak seslerini duyurabilmesi için elverişli bir zemin hazırlamıştır.

Cumhuriyetin ilk yıllarında milliyetçilik akımının devlet tarafından inşa edilmeye çalışıldığı görülmektedir. Tek parti dönemi'nde bütün siyasi akımlar kontrol altında tutulmaya çalışılmış; milliyetçilikte bu durumdan etkilenmiştir. Çok partili hayata geçişle birlikte, 1960'ların ortalarında milliyetçilik akımı partiselleşmiş ve Türk siyasal yaşamını belirleyen partilerden biri olarak değişik isimler altında günümüze kadar varlığını devam ettirmiştir.

Son yıllarda iki kutuplu dünyanın çözülmesi bölgesel düzeyde çok sayıdaki belirsizliği de doğurmuştur. 1980'lerin ortalarından başlayarak politik literatür mikro milliyetçiliklerin yükselişinden bahsetmektedir. Türkiye'nin de içinde bulunduğu politik coğrafyada bu gelişmeler çarpıcı bir şekilde yaşanmıştır. 1990'larda Türk milliyetçiliğinin duyarlılık noktalarını artık ne klasik anlamda bir anti-komünizm ne de gerçekleşmesi imkansız görünen Turancılık akımı belirlemektedir. Günümüzde Türk milliyetçiliği yetmiş yıldır karşılaşmadığı kadar ciddi sorunlarla karşı karşıyadır. Çözülen Balkanlar'da Türk ve Müslüman topluluklarının durumu yine bu çerçeve de zorunlu göçe maruz bırakılmış Bulgaristanlı Türklerin Türkiye Cumhuriyeti sınırlarına yığılması, Batı Trakyalı Türklerin Yunanistan'da yaşadığı sıkıntılar ve Kıbrıs meselesinin uluslar arası platformda yarattığı bunalımlı durumlar Türk milliyetçiliğinin gündemini oluşturmaktadır.

1990'lı yıllar, Türk milliyetçiliğinin toplumsal bir duyarlılık kazandığı yıllar olarak belirmektedir. Dış sorunların yanı sıra, milliyetçi duyarlılıkların yükselişinin ardında Türkiye'nin karşı karşıya kaldığı Güneydoğu Anadolu sorununun da önemli bir etkisi vardır.

Günümüzdeki gelişmeler, MHP'nin de yeniden güç kazandığına işaret etmektedir. MHP özellikle Sovyetler Birliği'nin çözülmesinden sonra Türk dünyasında yaşanan süreçlere bağlı olarak giderek ön plana çıkmaya başlamıştır.

Bu arada milliyetçi çevreler arasında dinsel ve dinsel olmayan milliyetçilik tartışmaları yeniden alevlenmiştir. 12 Eylül döneminde yargılanan ve mahkum olan çok sayıda ülkücü genç hapisanelerde İslam'a daha yoğun bir ilgi duymuş ve partilerini bu konuda zayıf bulmaya başlamışlardır. Bu akımın temsilcisi olan ve MHP'den kopan eski Ülkü Ocakları Başkanı Muhsin Yazıcıoğlu MHP'den ayrılarak Büyük Birlik

Partisi(BBP)'ni kurmuştur. MHP'de dinsel söylemin hayli kabul gördüğü dönemlerde bile radikal bulunan Seyyid Ahmet Arvasi'nin din ve milliyetçilik arasında kurduğu ve Türk İslam Ülküsü olarak tanımladığı ortodoks ilişki BBP ve ona bağlı Nizam-ı Alem Ocakları'nın hakim ideolojisi olarak belirlemektedir. Öte yandan MHP ve ona bağlı olan Ülkü Ocakları'nda İslami söylem gerilemiştir.

Sovyet Blokunu'nun çöküşünün ve Türk Cumhuriyetlerinin kuruluşunun hemen ardından söyleminde Turancı temaları canlandıran MHP, 1960'larda olduğu gibi yeniden kendisine taban bulma krizine girmiştir. MHP'nin son seçimlere kadar taşra ile sınırlı kalması ve örneğin Refah Partisi'nin yakalayabildiği kentleşme dinamiklerini yakalayamaması partinin güncel sıkıntılarından başlıcasını oluşturmaktadır. Türk milliyetçiliğinin karizmatik önderi Alparslan Türkeş'in ölümü sonrasında parti içinde yaşanan kadro çalışmaları sancılı bir şekilde yaşanmış, ama Devlet Bahçeli'nin etrafında çok az bir kayıpla yeniden birleşen kadrolar son seçimlerde bütün kritikleri şaşırtan bir patlama gerçekleştirmiş ve iktidar ortağı olmuştur.

Yukarda da anlatılmaya çalışıldığı gibi araştırmamızın konusu milliyetçilik ve bu bağlamda MHP'dir. Milliyetçiliğin ne olduğu, nasıl ortaya çıktığı ve milliyetçiliğe dair yaklaşımlar incelenerek milliyetçilik hakkında genel bir fikir edinilmeye çalışılmıştır. Kuramsal düzeyde milliyetçilik anlatıldıktan sonra Türkiye'deki milliyetçilik anlayışına geçilmiştir. Türkiye'deki milliyetçilik akımının daha iyi anlaşılabilmesi için ilk aşamada milliyetçiliğin ortaya çıkışı ve gelişimi günümüze kadar ele alınmıştır. Son yıllarda genelde dünyada özelde ise Türkiye'de milliyetçilik hızla yükselişe geçmiştir. Bundan dolayı çalışma, Türkiye'de milliyetçilik akımının gelişmesi ve bunun nedenleri üzerine yoğunlaşacaktır.

Bu çalışmanın amacı, Türk toplum yapısını daha iyi çözümleyebilmek ve karşılaşılan sorunlara yardımcı olabilmektir. Türkiye'de milliyetçilik üzerine yapılan araştırmalar son zamanlarda artma eğilimi göstermiştir ve gelişen değerlere bağlı olarak da milliyetçilik, Türk siyasal hayatında belirgin bir rol oynamaktadır. Dolayısıyla bu durum, toplumumuzu da etkilemekte ve ilginin bu noktaya kaymasına neden olmaktadır. Yapılan araştırmanın bu konuda bir kaynak oluşturması ayrı bir kaynak olmaktadır.

B. ARAŞTIRMANIN SINIRLILIKLARI

Bu çalışma, Siyaset Sosyolojisi üzerine yoğunlaşmış bir çalışmadır. Seçilen konu, Türk siyasal hayatında milliyetçilik akımının özellikle MHP' nin gelişmesinin nedenleridir. Yüzeysel olarak bakacak olursak tez iki bölümden oluşmaktadır. Birinci bölüm genel olarak milliyetçilik üzerine ayrılmıştır. İkinci bölümde ise Türkiye'deki milliyetçilik anlayışı geçmişinden günümüze kadar anlatılmış ve MHP' nin gelişme sebepleri gösterilmeye çalışılmıştır. Dolayısıyla, seçilen konu kapsam bakımından çok geniştir. Bu da beraberinde çeşitli sıkıntılar getirmiştir.

Çalışma esnasında karşılaşılan en önemli sıkıntı, zamanın sınırlı olmasıdır. Yukarıda belirtilen sebeplerden dolayı, bu çalışmanın yapılabilmesi için geniş bir zaman dilimine ihtiyaç duyulmaktadır.

Tez, kuramsal düzeyde gerçekleştirilmiş; mülakat, kaynak taraması gibi teknikler kullanılmıştır. Sivas'ta yaşanıldığından dolayı yazılı materyal ve görüşülecek kişiler konusunda sıkıntılar yaşanmıştır. Bu olumsuzluklar metropollere gidilerek, kaynak temin etmeye ve yetkili kişilerle görüşülerek halledilmeye çalışılmıştır.

C. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Yaptığımız çalışmada kullandığımız yöntem "bilimsel yöntem" dir. Bilimsel yöntemin araştırmamızdaki kullanılış biçimi aşağıdaki açıklamalar doğrultusunda gerçekleşmiştir.

Bilimsel yöntemde öncelikle kaynak taraması yapılır ve ardından araştırmanın problemi tanımlanır. Daha sonra araştırmanın metodolojisi veya teorik (kuramsal) çerçevesi oluşturulur. Araştırmada kullanılacak kavramlar açık bir şekilde tanımlanır. Sonra metodolojik kısımda kabul edilen kavramsal ilkelerden hareketle araştırmanın varsayımı kurulur. Varsayımı veya varsayımları test etmek için veri toplama tekniği tespit edilir. Sonra bu teknik kullanılarak veriler toplanır. Veriler toplandıktan sonra varsayımın doğru yada yanlış olduğunu test etmek için veriler analiz edilir. En son aşamada ise, araştırma sonuçları yeni bulgulara göre kurulan orijinal kuramla bütünü ile ilişkilendirilir (yorum) ve yapılabiliyorsa ileriye dönük ön kestirimlerde bulunulur.(Kızılcılık, Erjem, 1992: 64-65)

Daha kısa bir ifadeyle bilimsel yöntemin üç aşaması vardır. Bunlar; soyutlama, somutlama ve gerçeklemedir. Bu üçlü sistematige sahip bilimsel bilgiye ulaşım sürecinde; gerçeği bilme, önce dış dünya ile yüz yüze gelmeyi yani algılamayı sonra derlenen veriyi akıl ile işlemeyi en sonra da pratikle gerçekleştirme aşamalarından geçmektedir.(Gökçe, 1988:28-29)

Yaptığımız çalışmada bu aşamalar sırası ile takip edilecektir.

Hipetetik-dedüktif akıl yürütme biçimi bir “ileri ve geri” harekettir. Bu süreçte önce tümevarım yoluyla gözlemlerden hareket edilip varsayımlar oluşturulur sonra da tümdengelim yoluyla, eğer varsayımlar doğruysa hangi durum ve olguların varolması gerektiği saptanmaya çalışılır. Daha sonra ilgili deliller, olgular, bilgiler toplanarak doğurguların yada doğrudan doğruya varsayımların test edilmesine geçilmektedir. Bu tutuş, modern bilimsel yöntemin özünü teşkil etmekte ve deneysel bilimde insan oğlunun bugünkü pozisyonunu göstermektedir.(Kaptan, 1977:31)

Bilimsel araştırmada genellikle soyutlama aşamasında tümevarım; somutlama aşamasında tümdengelim; ve gerçekleştirme aşamasında da indirgeme akıl yürütme biçimleri kullanılır.(Gökçe, 1988:28-29) Hipotetik-dedüktif de bunların bileşimi anlamındadır.

D. ARAŞTIRMANIN YAKLAŞIMI

Bu araştırma da “Eklektik Yaklaşım” kullanılacaktır.

Eklektik yaklaşım; yapısal-işlevsel yaklaşım ve çağdaş çatışma yaklaşımlarının nesnel gerçekliği açıklamak üzere oluşturmuş oldukları sayılılarından birbirlerinin eksikliklerini giderecek biçimde beraber bir ele alış, genel kabul edilmeyen sayılıların dışarıda bırakılması ile oluşturulmuş yeni bir yaklaşım biçimidir.

Sosyolojide yapılmış araştırmaları incelediğimiz zaman yaklaşım kısmı açık, net ve doyurucu araştırmaların oldukça sınırlı sayıda olduğu görülmektedir. Bu günümüz sosyolojisinde önemli bir sorundur.

İkinci olarak, çeşitli araştırmalarda yaklaşımı belirtilmiş bile olsa üstün körü ve yüzeysel geçiştirmeler ile de karşılaşmaktayız. Araştırmayı incelemeye başlayan

okuyucu bu durumda araştırmasını .incelediği bilim adamının hayata bakış açısı demek olan yaklaşımını direkt olarak öğrenememekte, araştırma paragrafları arasında kendisi bulmaya çalışmaktadır.

Yaklaşım konusunda sözünü edebileceğimiz bir diğer sorun yaklaşımların belirli ideolojik boyutlarının da olmasıdır.(Çalışlar, 1984:43) Genel olarak sosyolojide kullanılan yaklaşımlar çeşitlenme gösterse de ikili bir kutuplaşma oluştururlar. Değişik yaklaşımlar ya yapısal-işlevsel ya da çatışmacı yaklaşım çerçevesinde geliştirilmiştir ve\veya bu ikisinden birisine dahil olmak durumundadır.

“Bilim adamları bilimsel bir çalışmaya başladıkları zaman daha önceki yaşantılarını, ideolojilerini, yerelliklerini bir kenara bırakmalıdır” demek olan ve araştırmalarının kavramlarına, verilerine eşit uzaklıkta olması gerektiği anlamına da gelen objektiflik baştan zedelenmektedir. Çünkü istisnalar dışında genellikle sol ideolojiye sahip olan bilim adamları çatışmacı yaklaşımı ve sağ ideolojiye sahip olan bilim adamları ise yapısal-işlevsel yaklaşımı tercih etmektedirler. Bunun nedeni iki karşıt yaklaşımın toplumsal gerçekliği anlamak ve açıklamak için oluşturmuş oldukları farklı sayılılardır.

Kongar’ın dediği gibi; Belli yaklaşımlar ve bunların sonunda ortaya konulan modeller toplumsal gerçeğin tümünü kapsamaz. Bu modellerin bir kısmı birbirleri ile çatıştıkları halde, bir kısmı da birbirlerini tamamlar. Böylece bazen toplumsal gerçeğe, birkaç modelin ardında yatan yaklaşımların birleştirilmesi yoluyla daha kolay ulaşılabilir. Örneğin, diyalektik ve fonksiyonel modellerin toplumu, tek taraflı fakat birbirlerini tamamlayan şekilde açıkladıkları ileri sürülmüştür. Bu iddiaya göre, toplumu ayrı ayrı açılardan ele alan iki ayrı görüş, uzlaştırılarak birleştirildiği zaman toplumsal gerçeğin tam bir görüntüsü ortaya çıkmaktadır.”(Kongar, 1981:267) Kısaca, eklektik yaklaşım toplumu bütüncül bir açıdan ele almakta ve toplumsal gerçeklik tam olarak anlaşılabilir.

Eklektik yaklaşımın kullanılmasının gerekliliği terminoloji sorununu da ortaya çıkarmaktadır. Araştırmacılar değişik yaklaşımlar kullansalar da sonuçta birbirlerinin terminolojisini kullanmak durumunda kalmaktadırlar. Çatışmacı yaklaşımı kullanan bir araştırmacı yerine göre yapı, işlev, rol, statü, toplumsal bütünlük vb. kavramlarını

kullanabilmektedir. Yapısal-işlevsel yaklaşımı kullanan bir bilim adamı da yerine göre araştırmasında toplumsal çatışmaya dayalı değişme , anomi, sınıf, altyapı vb. kavramları kullanıp, tarihsel anlatılarda bulunabilmektedir. Dolayısıyla belirli bir yaklaşımı kullanacağım diye inat etmenin bir anlamı yoktur. İkisinin bileşimi en kolay ve rahat bir yaklaşım şeklidir.

Eklektik yaklaşıma bel veren en önemli nokta her iki yaklaşımda da bulunan “toplumun yapısal bütünlüğü” sayılıdır. Her iki yaklaşım da toplumun yapısal bütünlüğünü kabul etmektedir. Ancak, birisi ahenk ile birisi de çatışma ile bütünlüğün sağlandığını savunmaktadır. Oysaki ahenk ile çatışma olguları birbirlerine zıt olmaktan çok birbirlerini tamamlayan kavramlardır. Çünkü, toplumda hem uyuşma hem de çatışma vardır. Uyuşma ve çatışmanın bir arada bulunması diyalektik olarak kuramsal bakımdan da olanaklıdır. Kaldı ki toplumsal gerçek hem çatışmayı hem de ahengi bağrında taşır. Kıray’ın “tampon kurumları” ve “tampon mekanizmalar” kavramları burada hatırlanmalıdır. Kıray’ın belirttiği gibi toplumsal bütünlük her değişme aşamasında olanaklıdır. (Kongar, a.g.e.:268) Toplumun işleyiş mekanizmaları üzerinde duran çağdaş çatışmacı yapısal-işlevsel yaklaşım bu bakımlardan birlikte bir ele alış (eklektik) yaklaşım etrafında düşünülebilir. Kısaca, her iki yaklaşımın eklektik alanları şudur: Yapısal-işlevsel yaklaşım üst yapı kurumlarına, çatışmacı yaklaşımı ise alt yapı kurumlarına daha çok önem verir ki toplumsal gerçeklik her ikisine de aynı önemi vermekle anlaşılabilir. Toplum hem dinamik hem de (görelî) statik bir süreçtir. Ama toplum görelî denge aşamasını da korumaktadır. Burada Kıray bir kez daha hatırlanmalıdır. Toplumsal öğeler çatışırken denge ve uyumlarını da korurlar. Bunun için tampon mekanizmalar devreye girer.(Kıray, 1964:50) Toplumsal gerçeklik hem gruplar hem de toplumsal sınıflar yoluyla irdelenebilir. Toplumsal araştırmalarda tarihsel arka plan göz ardı edilemez ancak, tarihsel ayrıntılar ile de günümüz yüzeysel incelenemez. Toplum hem organik bir bütün hem de organik bir süreçtir. Toplumsal gerçekliği anlamak için hem ekonomik, siyasal ve sosyal kuramlara hem de değer yargısı ve norm sistemine gereğince eğilmek durumundayız. (Oskav 1983, Kızılçelik 1992, Kongar 1981)

II. BÖLÜM: KAVRAMSAL ÇERÇEVE

A. MİLLİYETÇİLİK

Milletin “modernist” imgesine göre, milli kimliği yaratan milliyetçiliktir. Gellner, “milliyetçilik milletin öz-benlikleri konusunda uyanmış olmaları değildir; milliyetçilik olmadık yerde milletler icat eder ama daha önce de dendiği gibi tamamen olumsuz bile olsalar kendisinin işleyebileceği, o milleti farklı kılan bazı önceden mevcut emarelere ihtiyacı vardır...” görüşünü savunmuştur(Smith,1999:117).

Milliyetçilik aslında, çoğu görünüşte yeni yada özlem olarak “yeni”milletlerin yaratılmasına yardım etmektedir. Bir ideoloji ve bir dil olarak onsekizinci.yüzyılın sonlarına doğru siyasi arenada ortaya çıkan milliyetçilik görece moderndir. Ama milletler ve milliyetçilik başka bir kültür, toplumsal örgütlenme yada ideoloji türünden daha fazla “icat edilmiş” değildir. Milliyetçilik “çağın ruhu”nun bir parçası olduğu kadar aynı ölçüde daha eski motif, tahayyül ve fikirlere de bağlıdır. Zira milliyetçilik dediğimiz şey pek çok düzeyde faaliyet göstermekte ve bir siyasal ideoloji ve bir toplumsal hareket türü olduğu kadar bir kültür biçimi olarak da görülebilmektedir. Ve milliyetçiliğin avdetiyle yeni bir çağ açılırken, onun milli kimliğin oluşumu üzerindeki etkisini, modern öncesi etnilerin mevcutiyetine ve Batı’da milli devletlerin tedrici doğumuna çok fazla şey borçlu olan toplumsal ve kültürel matrisini incelemeyen kavramak olanaksızdır(Smith, 1999:118).

Milliyetçilik ifadesi şu anlamlara gelecek şekilde birkaç biçimde kullanılmaktadır;

- 1- Bütün olarak millet ve milli devletlerin bütün bir kurulma ve kendini idame etme süreci
- 2- Bir millete ait olma bilinci ve milletin güvenliği ve refahıyla ilgili özlem ve hissiyata sahip olmak
- 3- “Millet” ve rolüne ilişkin bir dil ve sembolizm

- 4- Milletler ve milli irade hakkında bir kültürel doktrin ile milli emellerin ve milli iradenin gerçekleşmesine dair reçeteleri de içeren bir ideoloji
- 5- Milletın amaçlarına ulaşacak ve milli iradeyi gerçekleştirecek bir toplumsal ve siyasi hareket(Smith, 1999:119).

Milliyetçiliği, hal-i hazırda yada potansiyel olarak bir “milleti”kuracağı bazı mensuplarınca farz edilen bir halk adına özerklik,birlik ve kimlik edinmek ve bunu sürdürmek için oluşturulan ideolojik bir hareket olarak tanımlayabiliriz.

Milliyetçilik ideolojisinin veya “çekirdek doktrin”ın merkezi önermelerini şöyle tanımlamak mümkündür;

- 1- Dünya her biri kendi bireyselliği, tarihi ve kaderi olan milletlere bölünmüştür.
- 2- Millet,bütün siyasi ve toplumsal gücün kaynağıdır ve millete bağlılık bütün öteki sadakat bağlarının üstündedir.
- 3- Şayet özgür olmak ve kendilerini gerçekleştirmek istiyorlarsa insanların bir milletle özdeşleşmeleri zorunludur.
- 4- Dünyada barış ve adalet hakim olacaksa milletlerin özgür ve güvenlik içinde bulunmaları gerekir.

Milliyetçilik, devletin değil milletin ideolojisidir. Meselenin merkezine milleti koyar ve dünya tarifi ile kolektif eyleme dair reçeteleri sadece millet ve fertleri ile ilgilidir. Milletlerin yalnızca kendi hükümlerine sahip olduklarında özgür olabilecekleri fikri ne zorunlu ne de evrenseldir. Her milliyetçi hareket de kendi milletin bir devlete sahip olmasına öncelik tanımış değildir. Katalan, İskoç ve Flaman milliyetçilerinin çoğu çok uluslu bir devlette özerklik ve kültürel eşitlik meselesine tam bağımsızlıktan daha fazla ilgi göstermişlerdir.” Her milletin kendi devletine sahip olması gerekir” genel geçer bir anlayış olmakla birlikte, milliyetçiliğin çekirdek doktrininden çıkarsanacak bir zorunluluk değildir; ve bize milliyetçiliğin esasında kültürel bir doktrin olduğunu veya daha doğrusu odağında kültürel bir doktrin olan siyasal bir ideoloji olduğunu anlatmaktadır. Bu kültürel doktrin kendisi de yani kavramların, dillerin ve sembollerin devreye sokulmasına bağlıdır. Milliyetçilik, bir

milletin özerklik, birlik, kimlik kazanmasına ve bunları idame ettirmesine yönelik ideolojik bir harekettir. Bu kavramların her biri, onyedinci ve onsekizinci yüzyıllarda Avrupa’da ortaya çıkan yeni felsefi, tarihi ve antropolojik dil ve söylemlerden türetilmiştir. Örneğin “kimlik” kavramının düz bir şekilde “ayrılık” olarak anlaşılması söz konusudur. Özel bir grubun mensupları, sadece grubun dışındakilerle farklılıkları bakımından benzerlik arz etmektedirler. Grup mensupları benzer şekillerde giyinen, yiyen ve konuşan fertlerden farklılık gösterirler. Bu benzerlik-benzemezlik örüntüsü, milli”kimliğin”anamlarından birisidir. Milli kimlik veya daha sık olarak milli karakter fikri onsekizinci yüzyıl yazarlarında özellikle Montesquie ile Rousseau’da da görülür. Aslında Rousseau’nun söylediği şudur; izlememiz gereken ilk kural milli karaktere aittir; her halkın bir kişiliği vardır. Yada olması gerekir; eğer bundan yoksunsa ona bunu kazandırmak için ise koyulmamız gerekmektedir.

Herder, bu ilkeyi kültürel popülizmin köşe taşı durumuna getirmiştir. Herder için her milletin kendine özgü bir “deha”sı, düşünme, davranma ve iletişim tarzı vardır ve bizim bu biricik dehayı ve özgül kimliği hasır altı edildiği yada yitirildiği her noktada yeniden keşfetmek için çalışmamız gerekmektedir. Böylelikle yüzyılların yabancı katışıkları altında kalmış olan otantik kimliği ortaya çıkarmak için filoloji, tarih ve arkeoloji eliyle bir “kollektif kendi” nin yeniden keşfi, köklerin “etnik geçmişte” aranması önem kazanmaktadır(Smith, 1999:123).

Birlik kavramının milliyetçi bir anlamı da vardır. En alt düzeyde milli ülke veya yurdun şayet bölünmüşse birleştirilmesini ve bütün milletin memleket içinde bir araya getirilmesini kasteder. Hatta burada milliyetçiler daha felsefi bir görüşü devreye sokmuşlardır. Memleketlerinin dışında kalan milletler “kayıp” farz edilmiştir ve onların yaşadıkları topraklar özellikle de memleketle hududu olanlar “rehinde” dirler ve yeniden ele geçirilmeleri ve “kurtarılmaları” gerekmektedir. Bu durum zaman zaman ondokuzuncu yüzyıl sonu ve yirminci yüzyıl başlarındaki İtalyan, Yunan ve Pan-Cermen hareketleri gibi milliyetçi irredentizm hareketlerine yol açmıştır. Bu tür akımlar hala vardır; bugün bile Arjantin’in Malvina ya da Falkand Adaları, Somali’nin Ogaden ve IRA’nın de Ulster üzerindeki hak iddialarına tanık olmaktayız(Smith, 1999:124).

Ama milliyetçi birlik idealinin başka bir anlamı daha vardır. Milliyetçi dilde “birlik”, devrim sırasında Fransız vatanseverlerinin kardeşlik dedikleri, millet içindeki

bütün milletlerin kardeşliğini ve toplumsal tutumunu göstermektedirler. Secereci millet kavramının temelini oluşturan aile metaforu laik, siyasi bir kılıkta yeniden boy göstermektedir.

Milliyetçi birlik fikrinin derin doğurguları olmuştur. Bunlardan biri de milletin birliği ve bölünmezliği fikrini teşvik etmiş, kültürel ve siyasi türdeşlik adına bütün aracı organ ve yerel farklılıkların, ekseriyetle zor yoluyla, ortadan kaldırılmalarını haklı göstermiş olmasıdır. Bunun neticesi, devletin “millet olma-k” ın aracı ve heterojen bir nüfusun çeşitli etnik kültürlerinin zorunlu olarak yerini alacak bir “siyasi topluluk” ve “siyasi kültür”ün yaratıcısı haline geldiği kitlesel seferberliğe dayalı toplumsal ve siyasi bütünleştirme politikaları olmuştur. Burada milliyetçi birlik kavramı etnik köklerine rücu eden ve kültürel farklılıkları tasarlanan milletle aşacak bir tek biçimcilik oluşturmaya çalışmaktadır.

Milliyetçiler zaman ve emeklerinin çoğunu milletin fertlerini, kendilerinin ve bir bütün olarak topluluğun gelişmelerini tahrip ve zehirlemekten sorumlu yabancı fikir ve usullerden tamamen azade kılacak şekilde sahici bir milli irade tesisine hasretmek zorundadırlar. Milliyetçilik, millet ve mensuplarının, sadece tertemiz topluluklarının sadece “iç sesi”ne riayet edecekleri gerçek kollektif “kendi”ye dair uyanışları demektir. Millet ve mensuplarına kendilerini otantik bir tarzda gerçekleştirme olanağını sadece özerklik verebileceği için, otantik deneyim ve otantik topluluk tam özerkliğin önkoşullarını oluşturur, özerklik her milliyetçiliğin hedefidir.

Bu kavramlar (özerklik, kimlik, milli deha, otantiklik, birlik ve kardeşlik) dışa vurucu seremoniler ve sembollere sahip, birbirleriyle ilintili bir dil yada söylemi biçimlendirirler. Bu sembol ve seremoniler ekseriyetini öylece kabul ederek yaşadığımız bir dünyanın epey bir bölümünü meydana getirmekte; hepsi de, tarihi bir kültüre haiz fertlerce müştereken paylaşılan ayırt edici adet, gelenek, üslup ile davranış ve duyuş tarzlarını oluşturan milli mesire ve sayfiye yerleri, kadın ve erkek halk kahramanları, peri masalları, adab-ı muaşeret kuralları, mimari üslup, sanat ve zanaatlar, kent planları, yasal uygulamalar, eğitim tarzları ve askeri yasalar gibi daha çok örtük yada gizli yanlar kadar, bayraklar, marşlar, fener alayları, parabasma, başkentler, halk adetleri, müzeler ,savaş anıtları, şehitlerin hatırlandığı törenler, pasaport, sınırlar vs. gibi milletin daha aşikar vasıflarını içermektedirler.

Pek çok bakımdan milli semboller, gelenekler ve seremoniler milliyetçiliğin en etkili ve devamlılık arz eden veçheleridir. Milliyetçiliğin temel kavramlarını cisimleştirmekte, bütün topluluk mensupları için görünür ve vazıh kılmakta, soyut bir ideolojinin öğretilerini, topluluğun bütün tabakalarında derhal duygusal tepkiler uyandıran elle tutulur somut terimlerle ifade etmektedirler. Sembol ve seremoniler daima Durkheim'ın tarif ettiği kolektif duygusal niteliklere sahip olmuşlardır ve bu durum hiçbir yerde milliyetçi sembol ve seremonilerde olduğundan daha gözle görülür değildir. Milliyetçilik, ister totem ister tanrı olsun hiçbir dolayımlayıcı ima barındırmaz; onun tanrısı millettir. Topluluğun bizzat kendisine yönelttiği, kendisi öz bilinçli olarak ululadığı duyguları geminden çözer.

Milliyetçi ideolojinin, milliyetçi dil ve sembollerin uyandırdığı temel duygu ve emeller, üç atıfla ilgilidir: Bunlar; toprak/ülke, tarih ve topluluktur (Smith, 1999:127).

Milliyetçilik Türleri

Özgül topluluk ve hareketlerin gerek bağımsızlık öncesinde gerekse bağımsızlık sonrasında kendilerini içinde buldukları genel durum göz önünde tutarak, etnik ve teritoryal milliyetçilik arasında konulan ayırım etrafında geçici bir milliyetçilikler tipolojisi inşa edebiliriz.

1) Teritoryal (Toprağa Bağlı, Kültürel) Milliyetçilikler

a-Bağımsızlık öncesi hareketler: Millet kavramı esas olarak sivil ve teritoryal olan hareketlerdir. Bunlar öncelikle yabancı yöneticileri kovmaya ve eski sömürge ülkeyi yeni bir milletle ikame etmeye çalışacaklardır. Anti-sömürgeci milliyetçiliklerdir.

b-Bağımsızlık sonrası hareketler: Millet kavramı sivil ve teritoryal olan hareketlerdir. çoğu zaman etnik farklılıklar arz eden nüfusu yeni bir siyasi topluluk halinde bir araya getirmeye ve bütünleştirmeye çalışacak ve eski sömürge devletin dışında yeni bir "teritoryal millet" yaratmaya çalışacaklardır. Bütünleştirici milliyetçiliklerdir.

2) Etnik Milliyetçilikler

a-Bağımsızlık öncesi hareketler:Millet düşüncesi temelde etnik ve jeneolojik (secereci) hareketlerdir. Daha büyük bir siyasi birimden ayrılmaya (veya seçilmiş bir etnik yurdu ayırmaya veya burada toplanmaya) ve onun yerine yeni bir siyasi “etno-millet”kurmaya çalışacaklardır. Bunlar ayrılıkçı milliyetçilikler ve diaspora milliyetçilikleridir.

b-Bağımsızlık sonrası hareketler: Millet düşüncesi temelde etnik ve jeneolojik olan hareketlerdir. “Etno-millet”in o andaki sınırlarının dışında bulunan etnik “akrabaları” ve onların yaşadıkları toprakları ilhak etmek veya kültürel ve etnik bakımdan benzer etno-milli devletlerin birliği yoluyla daha geniş bir “etno-milli”devlet kurmak suretiyle genişlemeye çalışacaklardır. İrredentist ve pan milliyetçiliklerdir.

Böyle bir tipoloji bir yandan daha genel açıklamalarda bulunmamıza olanak sağlarken milliyetçilikleri her bir kategori içinde karşılaştırmamıza ve geniş benzer bağlamlar içerisine yerleştirmemize yardımcı olur. Bu, tekil milliyetçilik örneklerinin biricik özelliklerini inkar etmek değildir. Tersine şunu gösterir; her bir durumun benzersizliğini oluşturan tekil bir milliyetçiliğin diğer ayırteci özelliklerinin önemini işaret eden, tam da milliyetçiliğin sembollerine, temel kavramlarına ve “çekirdek doktrin”ine dair kabaca bir manzara oluşturma zorunluluğudur. Bu özgül doktrin ve kavramlar sadece destekleyici bir rol değil her örnek durumda canlı bir rol oynar(Smith , 1999:137).

“Milliyetçilik, üyeleri bir simgeler dizisi; inançlar ve yaşam tarzları ile özdeşleşmiş ve kendi ortak siyasal kaderlerine ilişkin karar verme iradesine sahip bir topluluğa ait olma”duygusudur(Guibernau, 1997:92).

Milliyetçiliğin önemi, insanlara kendi siyasal kaderlerini tayin edebileceklerini göstermesinde, onların kendi kültür ve kişiliklerini geliştiren insanlar olarak iradelerine saygı duyulmasını sağlamasında yatmaktadır. Bunlar “aidiyet gereksinimi” ve sosyal ve psikolojik bütünlük duygusu fonksiyonlarının özellikleridir. Kültürler arasında iyi ilişkilerin olduğu, güçlü devletlerin küçükleri mas etme gereksinimi duymadığı bir dünyada milliyetçilik hiçbir anlama sahip olmayacaktır. Ancak barışçı bir çok

kültürlülük yerine, milletlerin kendilerini ilhak edilme tehdidi altında hissettikleri, az gelişmiş ülkelerin yabancıların sömürüsüne karşı savaşmak zorunda olduğu ve kendi halklarının açlıktan ölmesini önlemek için yoğun bir mücadele yürüttüğü veya onlara neden aç kaldıklarını anlatmak zorunda kaldığı bir dünyada milliyetçilik çok güçlü ve yararlı bir araç olarak kültürü korumaya devam edecektir. Bu özellikle güçlü homojenleştirme eğilimi taşıyan ulus-devletlerden oluşmuş bir uluslar arası topluluk bulunduğu bir durumda geçerlidir ve küreselleşme süreçlerinin sonuçlarının bir yanını ifade etmektedir. Geleceğin dünyasında milliyetçiliğin olmaması, ancak çok kültürlülüğe saygı duyan ve onu teşvik eden barışçı bir uluslar arası bir topluluğa ulaşılmasının sonucu veya dünyada başarılı bir kültürel homojenizasyon sürecinin işareti olacaktır(Guibernau, 1997:94).

B. KİMLİK

Baumeister, toplumun tümünün doğuma bağlı olarak soy, toplumsal statü ve benzeri nitelikler üzerine kurgulandığı Ortaçağ Avrupalısının davranışlarının bireye yapılan modern vurgulara sahip olmadığını öne sürmüştür. “Yalnızca modern toplumların ortaya çıkmasıyla ve özellikle iş bölümünün farklılaşmasıyla tek bir birey ilgi odağı haline gelmiştir.” demektir. Ortaçağın sonlarına doğru insanlar artan bir şekilde bireysel kavramlarla düşünmeye başlamışlar ve tek bir insan yaşamının kavramlarını bireyin bütünlüğü olarak netleştirmişlerdir. Baumaister’in çözümlemesi Durkheim’inkini hatırlatmaktadır. “Belirli bir anlamda “birey” geleneksel kültürlerde bulunmamakta ve bireysellik bir değer taşımamaktadır.”(Guibernau, 1999:126).

İnsani gizil güç ve yergiye ilişkin on sekizinci yüzyıl Hristiyan modellerinin reddi, Romantiklerin coşkusuyla bunların yerine koymak için yeni ve dünyevi olanı aramasına gelenekselin değişmez siyasal gücün ve toplumsal düzenin meşrutiyetinin reddi ise toplum ile birey arasında yaygınlaşan çatışmanın sancılı bir şekilde kavramasına yol açmıştır. Hatta on dokuzuncu yüzyılda birey olmanın prestiji tüm zamanların en yüksek noktasına ulaşmıştır. Ama yirminci yüzyılın başlarında “yeni toplumsal düzenlemeler ve olaylar kendinin değer kaybına yol açan bireyin görelî güçsüzleşmesine yol açmıştır.” Ancak her bireyin “tek” liğine özel önem veren bir süreç birey ve kollektifin “farklı” olma isteğini yansıtan kimlik konusunda özel bir ilginin oluşmasını sağlamıştır.

Kimliğe ilişkin anahtar soru “ben kimim”dir. Kimlik bir tanımdır; insanın hem toplumsal hem de psikolojik anlamda kendisinin ne ve nerede olduğunu açıklamasıdır. Bir kişi kimlik edindiğinde yerini de belirtmiş olur. Yani “katıldığı veya üyesi olduğu toplumsal ilişkiler ışığında bir toplumsal nesne olarak şekillenmiştir. Kimlikler yalnızca onları tanımlayan ve organize eden toplumlarda var olur. Baumaister’in belirttiği gibi: “kimlik arayışı bir bütün olarak bireyin toplumla uygun bağının ne olduğu sorusunu da içerir. Bu arayış aynı zaman da birey düzeyinde bir topluluğa ait olma gereksinimi ile ortaya çıkmaktadır. Yaşadığımız dönemde ulus bu topluluklardan birini temsil eder; ulusal kimlik onun ürünüdür(Guibernau, 1997:127).

Kimliği tanımlayan kriterler zaman içinde süreklilik ve ötekilerden farklılıktır. Bunların her ikisi de ulusal kimliğin temel unsurlarıdır. Süreklilik ulusun tarihsel kökleri olan ve geleceğe uzanan bir varlık olarak kavranmasından doğmaktadır. Bireyler bu sürekliliği zamana yayılmış bir deney birikimi aracılığı ile algılamakta ve sadece “topluluk üyelerinin” anlayabileceği ortak bir amaç tarafından birleştirmektedirler. Farklılık ortak bir kültür, somut bir toprağa bağlılık ve bir topluluk oluşturma bilincinden kaynaklanmaktadır. Her iki unsurda o toplumun üyeleri ile “yabancılar”, “ötekiler” ve “farklı olan” arasındaki ayırımı yol açar.

Kimlik üç temel işlevi yerine getirmektedir: seçim yapmaya yardımcı olur, diğerleriyle ilişki kurmayı olanaklı kılar ve güç verir. Birincisi ulusal kimliğin tam olarak ifade edilmesi ve gelişebilmesi için ulusu oluşturan insanların kendi ortak siyasal kaderlerine ilişkin karar verme hakkına sahip olmaları gerekmektedir. İkincisi, eğer kişisel düzeyde ele alırsak, ulusal kimlik ötekilerle ilişkileri açıkça olanaklı kılmakta, çünkü ulus ortak kültüre sahip bireylerin anlamlı bir dünya yaratmak için yaşadığı ve çalıştığı ortak bir havuz olarak görülmektedir. Fakat bundan da öte ulusların bir devlet olma talebi, ulus-devletlerin küresel sisteminde “aktör” olarak tanınma talebidir. Son olarak, ulusal kimlik bireylere kendilerini aşan bir varlık –ulus- ile, özdeşleşmelerini yansıttığı ölçüde, güç ve kuvvet vermektedir. Aynı zamanda ulusal ideolojiler genellikle ulusun gelişmesini teşvik etmekte ve onu değerli bir şey olarak sunmaktadır. Zaman zaman geçmiş başarılar üzerinde yoğunlaşmalarına rağmen, daima daha iyi bir gelecek vaad ederek, yenilenmeyi savunmaktadırlar(Guibernau, 1999:127).

Melluci, kolektif kimliği “kendi eylemlerinin yer aldığı alanın olanak ve sınırları ile de ilgilenen, bir-birlerini etkileyen çeşitli bireylerce üretilmiş etkileşimli ve paylaşılan bir kimlik” olarak tarif etmektedir (Guibernau, 1997:129). Bir süreç olarak ele alınan kolektif kimlik şunları içerir: eylemin amaçları, araçları ve ortamı ile ilgili, bilişsel çerçevenin oluşturulması; iletişim kuran, anlaşan ve karar veren aktörler arasındaki ilişkilerin canlandırılması; ve bireylerin bir-birlerinde kendilerini görmelerini sağlayacak duygusal yatırımların yapılması (Guibernau, 1997:129).

Kimliği oluşturan kategori ve rolleri şöyle sıralayabiliriz:

En kesin ve temel olanı cinsiyet kategorisidir. Cinsiyete dair sınıflamalar değişmez olmamakla birlikte evrensel ve bütüne yöneliktir. Aynı zamanda öteki farklılık ve tâbiyetlerin kökeninde de bu tür cinsel sınıflamalar bulunmaktadır.

İkincisi mekan yada ülke toprak kategorisidir. Yerel ve bölgesel kimlik de özellikle modern öncesi devirlerde aynı ölçüde yaygınlık göstermektedir.

Üçüncü kolektif kimlik türü sosyo-ekonomik toplumsal sınıf kategorisidir. Toplumsal sınıfı sağlam bir kolektif kimliğin dayanağı olarak ele almanın güçlüğü, çağrısının duygusal bakımdan sınırlı çekiciliğinden ve kültürel derinlikten yoksun oluşundan kaynaklanmaktadır. Üstelik ekonomik etkenler zaman içinde hızlı ve kararsız değişimlere maruz kalırlar o nedenle farklı ekonomik gurupları sınıfa dayalı bir topluluk içinde tutma şansı pek fazla olmayacaktır.

“Dinsel kimlik”, “toplumsal sınıf” kimliklerinden oldukça farklı bir ölçüte dayanır ve son derece farklı beşeri ihtiyaç ve eylemlerinden doğmaktadır. Sınıf kimlikleri üretim ve mübadele alanlarından doğar, kültür ile kültürü oluşturan unsurlar, gelenek ve ritüeller içinde kodlanmış değerlerdeki semboller, mitler ve görenekler arasında bir hizalanışa dayanmaktadır. Bu nedenle, gayri şahsi olmanın yanında ampirik olanın daha üstündeki bir gerçekliğe ve seyrek olsa bile özelleşmiş kurumların nişanlarına atıflar yaparak, belli sembolik kodları, değer sistemlerini, inanç geleneklerini ve ritüelleri müştereken paylaştıklarını düşünenleri, tek bir inananlar topluluğuna katma eğiliminde olmuşlardır.

Dinsel topluluklar, etnik kimliklerle de çoğu zaman yakından ilgilidir. “Dünya dilleri” etnik sınırları aşmaya ve kaldırmaya çalışırken, belli etnik gruplar en dindar cemaatler haline gelirler(Smith, 1999: 17-21)

C. ULUSAL KİMLİK (MİLLİ KİMLİK)

Milli kimlik, zayıf da olsa belli anlamda bir siyasi topluluğu gerektirmektedir. Siyasi bir toplulukta, topluluğun bütün fertleri için en azından belli ortak kurumların, hak ve görevlere dair tek bir yasanın varlığını ima etmektedir. Yine topluluk mensuplarının kendilerine özdeşleyecekleri, aidiyet hissi duyacakları belli bir toplumsal mekan, az çok hatları kesin ve sınırlanmış bir toprak parçasını da akla getirmektedir(Smith, 1999:24).

Milletlerin iyi tanımlanmış ülkelere/topraklara sahip olmaları gerekir. Öyle ki, örneğin ellerindeki toprağı bir demirci örsündeymiş gibi işleyerek kullanan, kendilerini yüksek denizlerin harcında gören eski Flamanlar gibi halk ile toprak adeta birbirine ait olmalıdır. Ama söz konusu toprak parçasının herhangi bir yer olması mümkün değildir; o herhangi bir toprak parçası değil, “tarihi bir toprak”, “yurt”, halkın beşiğı olmalıdır. Türklere olduğu gibi, o toprak soyun köklerini taşımasa bile bu böyledir. “Tarihi toprak” terrain (toprak) ile halkın, nesiller boyu birbirleri üzerinde müşterek ve yararlı etkilerde bulunduğu bir topraktır. Tarihi bellek ve çağrışımların mekanı haline gelir yurt; bizim bölgelerimizin, azizlerimizin ve kahramanlarımızın yaşadıkları, çalıştıkları, dua edip savaştıkları yerdir. Bütün bunlar yurdu yer yüzünde biricik kılmaktadır. Nehirleri, denizleri, gölleri, dağları ve kentleri ile “kutsal” hale gelir yurt, bilinçli evlatlarınca kavranabilecek mübarek ve yüce yerdir buralar. Topraktaki doğal kaynaklarda sadece o halka aittir, “yabancılar”ın kullanımına ve sömürüsüne kapalıdır. Milli ülke kendine yeterli olmak zorundadır(Smith, 1999:25).

Milli kimliğin ikinci bir unsuru patria (vatan) fikridir; yasaları ve kurumları ile tek siyasi iradeye sahip topluluktur (Smith, 1999:26).

Milletlerin teritoryal olarak sınırlanmış nüfus birimleri oldukları ve kendi yurtlarının sahipleri olmaları gerektiğı; mensuplarının ortak bir kitle kültürünü, ortak tarihi mitleri ve anıları paylaştıkları; mensuplarının belli bir ortak yasal sistem altında

karşılıklı hak ve görevleri bulunduğu; ve milletlerin fertlerinin bütün ülkede hareket imkanı ile bağlantılı ortak bir iş bölümü ve üretim sistemine sahip oldukları fikrini içermektedir.

Milli kimliğin temel özelliklerine dair aşağıdaki listeyi yapmak mümkündür;

1. Tarihi bir toprak/ülke yada yurt
2. Ortak mitler ve tarihi benlik
3. Ortak bir kitlesel kamu kültürü
4. Topluluğun bütün fertleri için geçerli ortak yasal hak ve görevler
5. Topluluk fertlerinin ülke üzerinde serbest hareket imkanına sahip oldukları ortak bir ekonomi(Smith, 1999:32).

Milli bir kimlik temelde çok boyutludur. Şu yada bu milliyetçi hizip tarafından bile asla tek bir unsura indirgenemeyeceği gibi bir halkın bünyesine yüzeysel yollardan kolay ve hızlı bir şekilde zerk edilebilmesi de mümkün değildir.

Milli kimlik ve millet birbirleriyle ilişkili etnik, kültürel, teritoryal, ekonomik ve yasal-siyasi pek çok unsurdan oluşan karmaşık yapılardır. Kendi devletlerinde ifadesini bulsun yada bulmasın, müştereken paylaşılan anılar mitler ve geleneklerin bir araya getirdiği topluluk fertleri arasındaki dayanışma bağlarını gösteren bu kavramlar, devletin tamamen yasal ve bürokratik nitelikli bağlarından tümüyle farklıdır. Kavramsal olarak millet, her özgül durumda değişik oranlarda biri sivil ve teritoryal öteki etnik ve jeneolojik olan iki boyutu birbirleri ile harmanlamıştır. Milli kimliği modern yaşam ve siyasette böylesine esnek ve daimi bir güç haline getiren ve kendi özelliğini yitirmeksizin diğer güçlü ideoloji ve hareketlerle etkili birleşimlere girmesini sağlayan tamda bu çok boyutluluğudur.

Milli birliğin bu çok yüzlü gücünü, grup ve bireyler açısından yerine getirdiği işlevlerden bazılarını izleyerek görmek mümkündür.

Bu işlevleri “dışsal” ve içsel” nesnel sonuçlar şeklinde bölümleyebiliriz. Teritoryal,ekonomik ve siyasi alanlar,dışsal işlevlerdir.

Milli kimlikler-topluluk içindeki bireyler için daha samimi, içsel işlevlerde yerine getirmektedirler. En bariz olanı fertlerin “uyruklar” ve “yurttaşlar” olarak toplumsallaştırılmalarıdır. Müşterek değer, sembol ve geleneklerden bir repertuar oluşturmak sureti ile bireylerle sınıflar arasında toplumsal bir bağ kurabilmek için de yine millete müracaat edilmektedir. Bayrak, para, marş, üniforma, anıt ve kutlama gibi sembollerle topluluk fertlerine ortak mirasları, kültürel yakınları hatırlatılır; ortak kimlik ve aidiyet duyguları güçlendirilir. Millet, engelleri aşmaya ,meşakkatleri göğüslemeye muktedir “iman-teknesi” bir grup haline gelir(Smith, 1999:35).

Montserrat GUIBERNAU ulusal kimlik konusunu üç yönlü incelemektedir. Birincisi, matbaacılığın gelişimi ve bunu anadillerin yayılması ve konsolidasyonu üzerindeki etkileri yönünden incelemiştir. Eğitimin XIX. y.y. Avrupa’sında okuma yazma oranlarına etkisini inceleyerek, onları ulusalcılığın ilerlemesiyle ilişkilendirmiştir. İkincisi, ulusal kimlik ve kültür arasındaki ilişkiyi, ulusun, diba ederek ve ulusalcılık tarafından sömürülen temel faktör olan bireylerin kendi kültürlerinin unsurlarına yaptıkları duygusal yaptırımın altını çizerek anlatmaya çalışmıştır. Aynı zamanda kimliğin rolü ve özelliklerini de inceleyerek ve bunları ulusal bilincin yaratılması ile bağlantılandırmıştır. GUIBERNAU, son olarak da, ulusalcılığın gücünün grup üyeleri arasında ortak bir kimlik yaratma yeteneğinden kaynaklandığını öne sürerken, ulusal duyguları oluşturma ve artırma da sembolizm ve törenlerin oynadığı rolü incelemiştir(Guiberneau, 1997:130)

D. ETNİSİTE

Etnisite,basit bir biçimde sınırların çoğunun çakıştığı ve örtüştüğü ve aralarında ve aralarında sınırlar bulunmayan insanların ırksal benzerliğe(ethonomy) ve güçlü duygulara sahip oldukları durumun adıdır(Gellner, 1998:59).

Etnik bir topluluğun altı ana niteliğini şöyle sıralayabiliriz;

- a- Kollektif bir özel ad

- b- Oratak bir soy miti
- c- Paylaşılan tarihi anılar
- d- Ortak kültürü farklı kılan bir ya da daha fazla unsur
- e- Özel bir “yurt”la bağ
- f- Nüfusun önemli kesimleri arasında dayanışma duygusu(Smith, 1999:42).

Belli bir nüfus, bu niteliklere ne kadar sahipse veya paylaşıyorsa ideal etnik topluluk ya da etnik tipine o ölçüde yaklaşır. Böyle bir topluluk grubun zihinsel niteliklerini belirleyen benzersiz kalıtsal biyolojik özelliklere sahip olduğu savunulan bir toplumsal grup anlamında ırktan kesin olarak ayırt edilmektedir.

Etnik niteliklerle ilgili yukarıdaki listeye şöyle bir bakıldığında sadece içeriklerinin tarihi ve kültürel oluşları değil,(dördüncüsü hariç) aynı zamanda son derece öznelde oldukları görülecektir. En önemlisi ecdada dair herhangi bir olgusal veri değil, ortak ecdada dair mitlerdir. Etnik ayniyet duygusu için önemli olan hayali bir soy, farazi bir ecdattır. Horowitz de etnik grupları, mensupları etnilerini mitik evlat ve ecdat bağlarıyla bağlı geniş bir “aile” oluşturan birbirleriyle ilişkili ailelerden mürekkep gördükleri için, hayali bir soydan gelen “süper-ailelere”benzetmiştir(Smith, 1999:43).

Milliyetçi mitolojilerde aile ile millet arasındaki bu bağ yeniden ortaya çıkmakta ve etnikliğin bu özelliğinin merkeziliğini sürdürmekte olduğunu kanıtlamaktadır. Böyle bir soy miti olmadan etnilerin hayatta kalması son derece güçtür.”.....den geldik” duygusu “kim olduğumuz” un tanımlanmasında esastır.

“Paylaşılan tarihi anılar” denilen şey de bir mit biçimine bürünebilir. Aslında modern öncesi pek çok halk için mit ile tarih arasındaki çizgi genellikle bulanıktır, hatta yoktur bile. Hatta bugün bile bu çizgi bazılarının olmasını isteyecekleri kadar açık değildir; Homar ile Truva Savaşı’nın tarihselliği hakkındaki ihtilaf buna bir örnektir.

Etnik ayniyet açısından önemli olan, bir toprak parçasında ikamet etmek veya onun sahibi olmaktan ziyade bu tür sevgi ve bağlılıklardır. Ait olduğumuz yerdir orası. Atalarımızın, kanun koruyucularımızın, krallarımızın, azizlerimizin, şairlerimizin ve din

adamlarımızın anayurdumuz haline getirdikleri, genellikle kutsal bir toprak'tır da. O, bize ait olduğu kadar bizde ona aidizdir. Ayrıca yurt içinde bulunan kutsal mekanlar etni mensuplarını kendine çekmekte veya uzak diyarlarda sürgün olduklarında bile ilham kaynağı olmayı sürdürmektedir. O yüzden bir etni, yurdundan uzun zaman ayrı düştüğünde bile, yoğun bir nostalji ve ruhsal bağlılık yoluyla varlığını sürdürebilir.

Bireylerin iradelerinden bağımsız olarak varlığını sürdüren hatta onlara birtakım mecburiyetler dayattığı görülen "kültürün nesnel yapıcıları"nın veya ayırt edicilik vasfını tarif etmek için genellikle dil, din, gelenek ve renk kullanılır.

Bir topluluğa mensup olmanın öz-bilinci ve bu fertlerin asabiyesi, bu vasıflardan her birinin o topluluğun fertleri için taşıdığı öznel anlamın azalma ve yükselmesine bağlıdır. Bu sayısız vasıf bir araya geldikçe, yoğunluğunu ve belirginliğini artırdıkça etnik kimlik ve onunla birlikte etnik topluluk duygusu/fikride güçlenir. Tersine bu vasıflardan biri değer kaybına uğradığında genel etniklik duygusu da zayıflar ve bunun sonucunda bizzat etni'nin kendisi çözülmeye uğrayabilir yada yutulabilir.

Bir etni nasıl biçimlenir? Ampirik olarak bunun iki ana biçimi vardır; birleşme ve bölünme. Etnik oluşumu bir yandan ayrı birimlerin birbirlerine karışması şeklinde gözlemleyebiliriz.

Etnik kendini yenilemeye özgü mekanizmalar nelerdir? Böyle dört mekanizma saptanabilir;(Smith, 1999:63)

1- **Dini Reform:** Etnik beka potansiyeli bakımından örgütlü dinin önemini kabul ederken, etnik kendini yenilemenin uyarılmasında dinsel reform hareketlerinin rolünü göz önüne almamız gerekir.

2- **Kültürel Ödünç Alma:** Etnik beka, daha geniş bir kültürel alanda gıdasını tecritlikten değil seçici bir ödünç alıştan ve kontrollü bir kültürel temadan sağlarlar.

3- **Halk Katılımı:** Toplumsal bakımdan da, toplumsal tabaka ve sınıf hareketleri içinde etnik kendini yenileme tarzları ayırt edebiliriz. Bunlar arasında

kültürel ve siyasi hiyerarşiye daha büyük bir katılımı en ilgili olanları, halk hareketleridir.

4- **Etnik Seçilmişliğe Dair Mitler:** etnik seçilmişliğe dair mitler, etnik kendini yenileme tarzlarının ve böylelikle de etnik bekanın yüreğinde yer etmiştir.

Etnik Çekirdekler ve Milletlerin Oluşumu

Dini reform, kültürel ödünç alma, halk katılımı ve etnik seçilmişliğe dair millet; bunlar, coğrafi yer, özerklik, çok dillilik, ticari beceriler ve örgütlü dinle birlikte belli etnik toplulukların, toplumsal bileşim ve kültürel içeriklerinde yaşayan onca değişikliğe rağmen yüzyıllar içinden geçerek bu günlere gelmelerini sağlayan mekanizmalardan bazılarıdır. Yine bunlar bizi bütün çıplaklığıyla etnikliğin ana paradoksuyla keskin bir şekilde karşı karşıya getirirler; alışkanlık ve kalıcılığın, farklı toplumsal ve kültürel parametreler içinde her daim değişen bireysel ve kültürel dışa vurumun bir arada bulunması.

“Etnik çekirdek” adı verilen şey bu tür birleştirici ve kapsayıcı mekanizmalar aracılığıyla yavaş yavaş oluşup kurulur. Bu “çekirdek” ler, Ortaçağın başlarındaki barbar düzeni gibi, krallık ve devletlerin özünü ve temelini oluşturan yüksek asabiyeli ve öz-bilinçli ayırt edici etnilerdir.

Bir devletin etnik çekirdeği çoğunlukla o milletin karakter ve sınırlarını şekillendirmektedir. Zira devletler milletleri oluşturmak üzere çoğu zaman tamda böyle bir temel üzerinde birleşmektedirler. Çoğu milli devlet çok etnili olmakla birlikte; başlangıçta pek çoğu, öteki etnileri veya etnik parçaları adını ve kültürel karakterlerini verdiği bir devlete ilhak eden yada cezbederek çeken egemen bir etni etrafında oluşmuşlardır. Zira etniler tanım gereği belli bir ülkeye bağlı olarak anıldıkları için, belli bir kutsal toprağa ve varsayımsal milli sınırlara sahip seçilmiş bir halkın kuruluş sözleşmesi, altın çağı miti ve buna bağlı olarak toprak iddiaları veya etnik tapu senetleri de dahil egemen etniğe ait mit ve anılarca belirlenmesi hiçte nadir görülen bir durum değildir.

Bir milletin,tarihi bir toprağa /ülkeyi ortak mitler ve tarihi belleği kitlevi bir kamu kültürünün, ortak bir ekonomiyi ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğun adı olduğu söylenmiştir. Millet bir etnide olduğu gibi, tanım gereği olarak mitleri ve anıları olan bir topluluktur. Aynı zaman da teritoryal bir topluluktur. Ancak etnide, bir ülke ile bağ sadece tarihî ve sembolik kalabilirken, millete bağ fiziki ve fiilidir; milletlerin ülkeleri vardır. Başka bir deyişle milletler her zaman etnik “unsurları” gereksinirler. Elbette bu unsurlar yeniden işlene bilirler, çoğu zamanda öyle olur. Ama teritoryal bir yurda dair ortak mit ve anılar olmaksızın milletleri kavramak olanaksızdır. Bu durum milletlerin etnik çekirdek temelinde oluştuğu savında belli bir çevrisellik olduğunu düşündürmektedir. Aslında etniler ile milletler arasında tarihi ve kavramsal bakımlardan gözle görülür bir çalışma söz konusudur. Etnik topluluklar, bir milletin sahip olduğu pek çok nitelikten yoksundur. Etnilerin “kendi” teritoryal memleketlerinde ikamet ediyor olmaları gerekmez. Ortak bir iş bölümü yada ekonomik birliktelik göstermeleri gerekmez, çoğu durumda da göstermezler zaten. Nede herkes için geçerli hak ve görevler tayin eden ortak yasal kodlara ihtiyaç duymaktadırlar. İlerde de göreceğimiz gibi, milletlere özgü bu nitelikler, geçmişteki etnik azınlıklar üzerinde etkide bulunmuş özerk toplumsal ve tarihi koşulların ürünüdürler.

Modern milletlerin herhangi bir etnik çekirdekle olan ilişkilerinin sorunlu ve belirsiz olduğunu gözlemlemek mümkündür. O halde neden bir milletin kökenini, her modern milletin gerisinde etnik bir temel bulamayacağı modern öncesi bağlarda aramak zorundayız. Bunun üç nedeni olduğu öne sürülebilir. Birincisi; tarihsel bakımdan ilk milletler, göreceğimiz gibi modern öncesi etnik çekirdekler temelinde oluşmuştur; ve kültürel açıdan etkili ve güçlü olan bu milletler, sonraları dünyanın başka pek çok yerinde modern çağa dek varlığını korumuş olan topluluğun modern öncesi topluluk biçimine oturmak çok da kolay olduğu içinde giderek popüler ve yaygın bir nitelik kazanmış olmasıdır. Başka bir deyişle etnik model sosyolojik bakımdan bereketlidir. Üçüncüsü bir millet olmakla övünç duyulabilecek önemde bir etnik evveliyatın olmadığı ve etnik bağların bulanık veya uydurma olduğu yerlerde bile eldeki malzemenin tarihi ve kültürü olan bir toplulukla ilgili tutarlı bir mitoloji ve sembolizm yaratma ihtiyacı her yede milli beka ve birliğin koşulu olarak yüce bir hale gelmiştir. Etnik bir köken olmadan millet olma (süreci) yarım kalırdı(Smith, 1999:73).

E. IRK

İrk belirli bir kollektifin üyeleri ile “ötekiler”, “yabancılar” arasındaki farkları adlandırmanın bir yoludur. “İrk, esas olarak kültürde veya yaşam tarzında ifade edilsin yada edilmesin, her zaman insan nüfusunun bölünmesinin bazı irksal kavramlar ya da ortak kalıtımsal özellikler üzerine temellendirildiği” belirli biyolojik veya fizyonomik karakteristikleri paylaşanlar arasında bir sınır oluşturmaktadır. Bir kavram olarak ırkın kökeni ondokuzuncu yüzyıla dayanmaktadır. Öncelikli kullanımı görünümdeki farklılıkların, zeka ve yeteneklerdeki farklılıklarla özdeş olduğu varsayımı üzerine bireylerin sınıflandırılması olmuştur ve bugünde böyle kullanılmaktadır.

“İrk” düşüncesi sömürgeci genişleme döneminden kaynaklanmakta ve geniş biçimde Avrupa egemenliğini meşrulaştıran bir iddia olarak kullanılmaktaydı. Golberg’ in işaret ettiği gibi, ırk “dünyada var olmanın doğal biçimlerini içinde ifade etme ile bu varoluş biçimlerinin içinde ve aracılığıyla açıkladığı kurumsal yapıların farklılık düzenini bir doğa yuvası olarak kurar ve rasyonalize etmektedir”(Guibernau, 1997:144).

Darwinci terimlerle ırk, alt türleri, nüfusun üremesini veya ortak genhavuzunu ifade etmektedir. Guibernau, ırkı temel dil bilimsel gruplarla ilişkilendirmektedir. Her ırkın kendine uygun doğal dili olduğunu öne sürer. Ondokuzuncu Yüzyılda Avrupalı dil bilimciler ırkları sınıflandırırken fiziki özelliklerden çok, değişik dil gruplarının dil bilimsel ifade sistemleri arasındaki benzerlik ve farklılıklara bakmışlardır. Ancak ırkın herhangi bir zaman kesitindeki veya yerdeki öncelikli anlamı Golberg” in gösterdiği gibi söz konusu toplumsal çevrenin içindeki üstün koşullardan etkilenmekte ve onun içinde gömülmektedir. İrk başta sınıf yada toplumsal konumla özleştirilmiş; daha sonra kültür, etkinlik ve ulus anlamına gelmiştir(Guibernau, 1997:144).

Ancak ırk kavramının bilimsel geçerliliğini sorgulayan önemli iddialar bulunmaktadır. Birincisi “ırk” keyfi (kişinin kendi kanısına dayanan), tarihsel olarak değişen bir kavramdır. İkincisi “ırk”ın bilimsel geçerliliği kuşkulu olsa da, fiziki farklılıklara göre yapılan sınıflandırma, fiziki özelliklerin görülebilirliğinden kaynaklanan tartışılmaz bir gücü korumaktadır. Bir başka noktada verili toplumlar içindeki toplumsal ilişkilerin inşasında bir köşe taşı olan ırkın, toplumsal karakteri ile

ilgilidir. “İrk” kavramı ulus devlet sınırlarını aşar; ancak “ırklar” arasındaki ayrımcılık, sınıflandırma ve toplumsal ilişkilerin organizasyonu, bireyleri kapsamak ve dışlamak doğrultusunda belirli politikaları uygulama gücü olan, iktidarı ve kaynakları seçilmiş gruplara dağıtan ve kimin yurttaş olup, kimin olamayacağına karar veren ulus-devletlerin içinde yer almaktadır(Guibernau, 1997:145).

F. İRKÇILIK

İrkçılık biyolojik ve kültürel görünümüleri nedeniyle belirli toplulukların dışlanmasına dayalı ideolojik bir söylemdir. İrkçılığın özelliği bir gruba diğerinin zararına üstünlük atfeden bir farklılığa yaptığı sürekli vurgu ve “farklı” olarak tanımlanana karşı düşmanca duyguların beslenmesini sağlamasında yatmaktadır. İrkçılık ötekini eşit görülmesi eğilimine karşı aktif bir sansür gerektiren negatif bir değerlendirmeyi gerektirir. Bu süreç “zaman içinde somut, ekonomik, siyasal ve ideolojik koşullara göre değişen” sınırların ortaya çıkmasına yol açmaktadır. Kültürel korunma, bilinmeyenden korkma ve her şeyin üzerinde siyasal-ekonomik statükonun korunması ırkçılığa yol açan nedenler arasındadır.

İrkçılığın, ilk ortaya çıktığı sömürgecilik dönemlerinde temel rolü belirli topluluklara toplumsal, siyasal ve ekonomik katılımın reddi ve sömürünün çeşitli biçimlerin meşrulaştırılması olmuştur. İrkçılık iktidar ilişkilerinde yatmaktadır. Belirli bir gurubun, yalnızca etnik topluluklar arasındaki özel güç ilişkilerinin yeniden üretimi için kullanışlı bir mekanizmayı da temsil eden bir ideoloji oluşturma kabiliyetini yansıtmaktadır.

İrkçi davranışları incelediğimizde gücün üç ayrı biçimde üslendiği görülebilir(Guibernau, 1997:146). Birincisi, ırkçı söylemde güç, ötekini adlandırma ile değerlendirmenin ikili uygulamasında epistemolojik olarak kullanılmaktadır.

İkicisi; ırkçılığın sosyo-politik sonuçları ırkçıların sahip olduğu güce bağlıdır.

Üçüncüsü; bir grup ırkçı unsurlar içeren bir dünya görüşünü dayattığında söz konusu toplum otomatik olarak azınlık ve çoğunluk olarak ikiye bölünür. Azınlık

grupları Spoonley'e göre; "mutlaka sayısal olarak azılıkta oldukları için değil ama bir şekilde aşağı görüldükleri için aşağılanma eşitsiz davranışa maruz kalanlardır". Bu bağlamda "azınlık" görece bir güç eksikliğini yansıtmaktadır. Bir çoğunluk grup ise tersine, siyasal, ekonomik, ve ideolojik güce sahip olmaktadır. "Çoğunluk" kendi kültürünün tüm toplumun "doğal" kültürü olduğunu, konuştuğu dilin hem özel hem de kamu alanını belirlediğini var sayar.

Bir grubun ayrıcalıklı konumu genellikle devlet aygıtını kullanmasından kaynaklanır. O zaman ırk, gruplar arasında kolayca tanınabilir bir ayrımı sabitleyen sayısal bir siyasal bir kategori haline gelmektedir.

İrkçilik, ister göreceli olarak yeni bir fethin sonucu, ister daha önce ele geçirilmiş olsun işgal ettikleri toprakları egemenlikleri altına almak isterler. Birinci durumda, yerli halkın kendi atalarından kalan topraklarda özgürce yaşama ve çalışma haklarını görmezden gelirler.

İkinci durumda ki çoğunlukla sömürge olmayan bölgelerde durum böyledir, üstün olduğu düşünülebilen toprağın ve halkı kirlenmesinin durdurulması amaçlanmaktadır. Milliyetçilik, milleti canlandırmaya çalışmakta, kültürünü geliştirmekte ve insanların kendilerini, kendi yaşam sürelerini aşan bir ortak projenin içinde hissetmelerini sağlamaktadır. Milliyetçilik, yeni kuşaklar için daha iyi bir gelecek inşa etme, hayal etme ve çalışma üzerinde yoğunlaşmaktadır. İrkçilik herhangi bir şey inşa etmeye girişmez.

Milliyetçilik ile ırkçılık arasında köklü zıtlıklar bulunmaktadır, ama milliyetçiliğin bazı formülasyonlarının geçmişte ve halen ırkçılık ile ilişki içinde olduğu açıktır. milliyetçiliğin karanlık yüzü diye adlandırılan yanı, kendi milletin yüceltilmesi ve geliştirilmesi için mücadele ederken diğer milletlerin, özellikle kendi komşularının yaşama ve gelişme haklarına saygı gösterilmediğinde açığa çıkmaktadır. Milliyetçiliğin büyük zayıflığı kesinlikle onun böylesi değişik davranış ve hedefleri tanımlayan bir kelime olmasından kaynaklanmaktadır. Milliyetçiliğin bu yüzü "biz" ile "onlar" arasındaki temel ilişkiyi değerlendirmekte özel bir tarza sahiptir ve bunu ulusal kimliğin inşasında kullanmaktadır. "Öteki" bize kendi özelliklerimizi fark etmemizi sağlayan, bir şey öğrenebileceğimiz, saygı duyacağımız, birlikte yaşayacağımız ve

kendi kimliğimizi oluştururken bir referans noktası olarak alabileceğimiz birisi değildir. Bu ulusalcılık “öteki” ni potansiyel ya da gerçek düşman kabul eder, fakat her şeyden önce o bizden aşağı birisidir. Bu durum, ırkçılıkla milliyetçi söylemin birleştiği yerde ortaya çıkmaktadır. Nazizm daha büyük bir Almanya yaratmayı savunmuştur. Almanya'nın sorunlarına neden olduğu söylenenlerin imha edilmesi, onların aşağı bir ırktan geldikleri vurgulanarak haklı gösterilmeye çalışılmıştır.

Post-kolonyal devletlerde, ırkçılık Avrupalının üstünlüğünün resmen tanındığı geçmişten kalan bir kalıntıdır. Irkçılığa, metropolün sınırlarının ötesinde bir imparatorluk kurma fikri ile taşınan, belirli bir tür milliyetçilik eşlik etmiştir. Eski sömürgelerde ırkçılar, üstünlüklerinin rakipsiz olduğu, “barbar” halklara medeniyet taşıyarak ahlaken tatmin oldukları altın geçmişlerine bir tür nostalji sergilemektedirler. Sömürgeciler yerli halklara kendilerine şükran duyulmasını öğretmişlerdir, öyle ki sömürülmek bir ayrıcalıktır; “üstün” bir kültür tarafından dokunulmak anlamına gelir. Irkçılar, bu bölgelerde yararlandıkları bir sınıf yapısını korumaya çalışırlar. Milliyetçi bir söylemi kendi taleplerini meşrulaştırmak için kullanmakta ve çoğunlukla belirlemekte olan yerel ulusalcılıklarla karşı karşıya gelmektedirler(Guibernau, 1997:149).

G. FAŞİZM

Linz, faşizmi bir karşı hareket olarak tanımlamaktadır. Ona göre, anti-liberalizm, anti-parlamentarizm, anti-semitizm (İtalya hariç), anti-komünizm, kısmi anti-kapitalizm ve burjuvazi karşıtlığı, ruhban sınıfı karşıtlığı veya en azından ruhban sınıfsızlık faşizmi tanımlamaktadır. Tüm bu karşı konumlanışların yoğun milliyetçi duygularla birleşmesi, geçmişte pek çok durumda mevcut devletlere meydan okuyan ve bazı faşist rejimlerce saldırgan yayılmacı bir dış politikayı belirleyen pan-milliyetçi düşüncelere yol açmıştır(Guibernau, 1997:151).

Seçkinlere, gençliğe, erkekliğe, güce ve şiddete tapılması, aydınlanmanın milliyetçiliğe karşı isyan eden ve siyasal otoriterciliğin savunulması faşizmin portresini tamamlayan unsurlardır.

Dandeker faşizmin esasının “siyasal tartışmaları sona erdirme girişimi; sorunların nihai çözümü” olduğunu öne sürmektedir. Eley'e göre faşizm, var olan

muhafazakar uygulamadaki, geleneksel hiyerarşi kavramının yerine, merkezden yönetilen otoriter devlete ilişkin yeni düşüncelerle birleşmiş korporatist toplumsal örgütlenme kavramının ve yeni bir tür özel kurallara göre düzenlenmiş çok sınıflı, kaynaşmış ulusal ekonomik yapının geçirildiği niteliksel bir sapmayı içermektedir. Fakat her şeyden önce Faşizm, ulusal sadakatin tüm yerel kimlik biçimleri tarafından yok edilmesine karşı ulusal yoğunlaşma ideali anlamını taşımıştır. İtalyan Gorgolini 1921’de şöyle yazmıştır: “Faşizm ana yurdun dinidir.” (Guibernau, 1997:152)

Avrupa Ekonomik Topluluğunun Avrupa’da Faşizmin ve Irkçılığın Yükselmesini Araştırma Komitesi faşizmi, “esas olarak demokrasinin ilkelerine, yasaların egemenliğine, temel hak ve özgürlüklere düşman aynı zamanda belirli bir toplumun akıl dışı biçimde yüceltilmesiyle bununla ilişkili olarak diğer insanları sistematik olarak dışlayan, milliyetçi bir davranış” olarak tanımlamıştır.

1920’lerde faşizm kendisini mevcut düzeni yıkmayı amaçlayan ütopyik devrimci bir hareket olarak ortaya koymuştur. Ancak, başarılı olduğunda gerici ve baskıcı bir karaktere sahip olduğu anlaşılmıştır. Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra imzalanan Versay Anlaşması’nın koşullarının neden olduğu ekonomik kriz ve hoşnutsuzluk, bu yeni ideolojinin Almanya ve İtalya’da yayılmasını kolaylaştırmıştır. Faşizm, milyonlarca insanı temsili parlamenter hükümetten çok daha anlamlı bir bağlılıkla donatmış ve eski askerler faşizmin olgunlaşmasına anahtar rol oynamışlardır. Onların amacı ülkeyi yeniden yaratmak dünyayı kendi kahraman imajlarıyla yeniden donatmaktı.

Milletin yeniden yaratılması tüm milliyetçi hareketlerin temel hedeflerindedir. Faşizm söz konusu olduğunda, aynı milletten olmak tüm yurttaşları birleştiren bir niteliktir. Toplumun inşası sınıf gibi diğer tüm kimliklerin üzerindedir. Ulusal topluluğun yeniden, genel olarak, yeniden doğan ulusun aşağı olduğu hükmü verilmiş, belirli haklar ve kültürler üzerinde etnik veya kültürel üstünlüğü olduğuna ilişkin yalın ve başarılı bir mesajdır.

Faşizm alternatif bir modernizm önermektedir. Bir çok faşist hareket sanayi öncesi toplumsal yapıları romantikleştirmiş, kentsel, endüstriyel ve ticari değer ve yaşam biçimlerini reddetmiştir. Linz’in yazdığı gibi kozmopolitliği, ticareti ve

tüketiciliği reddederken, doğaya dönme girişimleriyle, köylücü ideologlarla, popülizmin belirli türleriyle ve özellikle Almanya'da yüzyılın sonlarında gelişen güçlü entelektüel akımlarla aynı hatta buluşmuşlardır. Ancak faşizm sanayileşme süreçlerini tahrip etmek istememiş, tersine ülkenin güç ve refahının artması için sanayileşmeyi ilerletmeyi hedeflemiştir. Askeri hazırlıklara girişmek, kolektif çıkarlar için planlamalar yapmak faşistleri bir sanayileşme politikasına doğru itmiştir. Faşist ideoloji modernizmin ilgilendiği ana sorun sanayileşmeyi teknolojik gelişme olarak ele almasından kaynaklanmaktadır. Faşizm, sanayileşme karşıtı bir ideolojiyi sanayileşmeye tabi kılmış ve ona yeni bir dünya kavrayışına öncülük etme misyonu yüklemiştir. Bir milletin yeniden yaratılması ya da yeniden doğuşu, genellikle eski zamana ait ve altın geçmişe dönüp bakmak anlamına gelir. Ancak milliyetçiliğin geleceğe de bakması ve milleti rekabete hazırlayıp geri kalmışlıktan koruması da gerekmektedir. Bu süreç teknoloji ve sanayinin düzenlenmesini ve geleneklerin yeniden yorumlanmasını zorunlu kılmaktadır(Guibernau, 1997:154).

İrkçılığın farklı biçimleri faşizme nüfuz etmiştir. Bu faşizmin bir birlik duygusu yaratma, kozmopolitliği ve etnik farklılıkları reddeden ben-merkezci bir toplum oluşturma girişimlerinden kaynaklanmaktadır. Faşist akademisyenler, Alman ve İtalyan rejimlerindeki ırkçı öğelere yüklenen rol konusunda ayrı düşünceleri paylaşmaktadırlar.

Mosse, Nazizmin ırka yaptığı vurgunun İtalyan faşizminde bulunmayan bir boyut olduğu düşüncesini desteklemektedir. Ona göre, "Nazizm ve anti-semitizm faşizmin zorunlu bir bileşeni değildi ve 1938 yılına kadar model arayanların hareketi ırkçılığı barındırmamış; ırkçılık bu yıla kadar onun bir parçası olmamıştır. Faşizmin ideologlarından biri olan Gentile, biyolojik determinizmi reddetmiştir. 1938'de yayınlanan Faşist İrkçılığın Manifestosu Musolini rejiminin Nazi Almanya'sı ile artan diplomatik ve askeri işbirliğine eşlik edecek şekilde, Nazi stili bir ırkçılığı faşizme dahil ettiğini göstermektedir(Guibernau, 1997:155).

Faşizm, siyasete yeni bir tarz getirmiştir. Faşizmin en önde gelen ve ayırt edici özelliklerinden biri, simgelerin, seremonilerin ve törenlerin kullanımı olmuştur. Bir kutsal nesnelere dünyası yaratılmış ve bunlara tapınılması için gerekli ortam etkili biçimde organize edilmiştir. Lider, parti ve halk yeni dinin merkezinde yer almaktadır.

Faşist hareketlerin başlangıç tarzı, simgeleri, törenleri, bayrakları hatta programatik görüşleri icat edilmiştir.

Ortaya çıkmakta olan dünyevi faşizm dini aynı sloganı atan ve aynı marşları söyleyerek yürüyüş yapan insanların kendi kimliklerinin gruba katıldığını hissettikleri bir duygusal ortamı kullanmıştır. Aynı milletten olmak diğer tüm kimlik kaynaklarını silip atmıştır. Efsanevi biçimde inşa edilen millete duygusal katılım her şeyden önce gelmekte ve üstün bir fedakarlık isteme gücüne sahip olmaktadır.

Faşist toplumda kadına verilen rol üretim ve çocuk yetiştirmekle sınırlıdır. Kadınlar ırkın saflığını korumakla yükümlü eş ve annelerdir. Faşizm milletin gücünü artırmak için yüksek doğum oranları teşvik etmiştir. Faşist yeni dünya sıkıcı ve kolay yaşamı reddeden ve canlı, tehlikeli deneylerle dolu bir yaşama hazır seçkinlerce inşa edilecekti. Erkeklik, güç, cinsellik, şiddet ve gaddarlık ile eşitlenmiştir(Guibernau, 1997:157).

Hem çağdaş milliyetçilik hem de faşizm kitle hareketlerini geliştirme eğilimleri taşımaktadırlar. Kendini adanmış bir seçkinler grubu milliyetçiliğin temelidir. Bir karizmatik liderin varlığı hareketin kitleleri ayağa kaldırması için çok önemlidir. Lidere tapınma faşist ideolojinin merkezinde yer alır ve bu yüzyılın siyasi hareketlerinin örgütlenmesine tümüyle yeni bir yapı getirmiştir. Liderlerin görevleri arasında birinci ve en önemli olanı, kendi halkının tarihsel kaderini şekillendiren efsanenin sembolik bir ifadesi olarak hizmet etmektir. Lider, daima yükselen duygulara kendini adanmış ve dinleyenlerini faşist efsaneyi eleştirel olarak incelemektense, “yaşamaya” teşvik eden bir erektir. O’sullivan, liderlik ilkelerinin üç temel işlevini şöyle sıralamaktadır:

- 1- Faşist efsanenin sembolik bir ifadesi olmak
- 2- Faşizmin değiştirmek istediği devlet düzeninin gereği olan hareketin örgütsel temelini oluşturmak
- 3- Yeni bir meşruiyet kuramı yaratmak(Guibernau, 1997:159).

Milliyetçilik ondokuzuncu yüzyılda özgürlük ve kurtuluş hareketlerine katkıda bulunmuştur. Bu dönemde milliyetçilik esas olarak Fransız Devrimi’nden miras alınan

demokratik ve evrensel değerlerle ayrılmaz olarak bağlı; ilerici bir öğreti olduğu görülmektedir. Milliyetçiliğin faşist düzenlemesi ise hareketin faşist düşüncelerin etkisinden asla kurtulamayan “karanlık yüzünü” ortaya koymuştur. Milliyetçilik, savaştan yeni çıkmış ve ekonomik krizin etkileri altında yaşayan bir nüfusun sıkıntıları aşmak ve karmaşadan kurtulmak için gösterdiği acil isteğe yanıt olmuştur. Milletin üyeleri arasında bir topluluk duygusunu yeniden yaratma rüyası ve bir neo-idealizmin aşılması, yaşamın ayartıcı bir seçenek olarak görünen tüm yönlerini kapsama yeteneği olan yeni bir ideolojinin merkezine oturmuştur. Faşizm her şeyden önce milyonlarca insana anlamlı bir aidiyet duygusu sağlayan milliyetçi bir harekettir. Ulusal topluluğu, kendi organik gücü ile yaşamının doğayla benzeşen “doğal” ve “samimi” bir varlığı olarak kullanmıştır.

Faşizm de milliyetçilik gibi, bireylerine kendi milletlerinin geleceği için ortak bir projeye katılma olanağı, ait olacakları ve kendilerini aşan bir varoluş sunarak geçmiş ile bugünü bağlayan bir hat izlemiştir. Proletaryayı ulusal topluluğa katan faşizm, milletin demokrasisi ile burjuvazisi tarafından sağlanan özdeşleşmeyi silip atmıştır. Somut bir toprağa bağlılık, ortak bir tarihsel geçmiş, ortak değerler ve kültüre dayanan karmaşık bir varlık olarak millet, kendi üyelerinin ortak bilincini kendi siyasal kaderine ilişkin karar verme iradesinin gücünü bir kez daha göstermiştir.

Faşistler için millet doğal bir şeydir ve sınıfların üzerindedir. Ancak bu değerlendirme aynı zamanda bireyin grup yaşamının bir fonksiyonu olduğu fikrini de içermektedir. Bireyler toplumsal hayvanlar olarak ele alınmaktadır.

Milliyetçilik gibi faşizm de içeridekiler ve dışarıdakiler arasında çizilen sınırlara dayanmaktadır. Carl Schmitt dost ile düşman arasındaki siyasal ilişkiyi tanımlayan kuramında, “biz” ile “onlar” arasındaki düşünülemez boyutlara ulaştırmaktadır. Ona göre, ötekinin varlığı bile insanın yaşamı için ontolojik veya varoluşçu bir tehdit olarak algılanmaktadır. Bu nedenle insanın kendi bağımsız varlığının korunabilmesi için düşman imha edilmelidir. Kendi siyasal anlayışlarına göre dost ile düşman, bireyleri değil, kolektifleri temsil etmektedirler. Onların arasında kaçınılmaz olarak topyekün bir çatışma vardır ve ancak düşman yok edildiğinde sona erer. Schmitt’in kuramında öteki düşmandır ve yalnızca yok edilirse ortadan kaldırılabilir. Bu sınıfların sabitlenmesinden

çok, davranışları ve fikirleri ne olursa olsun farklı olan her şeyin yok edilmesi girişimidir(Guibernau, 1997:161).

Topluluk arayışı modern toplumlarda güncellenen bir özelliktir. Kriz dönemlerinde, faşizm tarafından öne sürülen yeni kan kardeşliği modern bireylerin yalnızlığını hafifletmekte başarılı olmuştur. Faşizm insanlara birbirlerine yakın olma ile statü ve sınıf sınırlarını kesme olanağı vermiştir. Linz'in vurguladığı gibi, faşizm eylemlerinde "hem romantik bireycilik açısından kahramanlık arzusunu tatmin etmekte hem de kollektif kuruluşa tabi olma isteğine cevap vermektedir."(Guibernau, 1997:162)

H. MİLLET

Millet, tarihi bir toprağı/ülkeyi, ortak mitleri ve tarihi belleği, kitlevi bir kamu kültürünü, ortak bir ekonomiyi, ortak yasal hak ve görevleri paylaşan bir insan topluluğunun adı olarak tanımlanabilir(Smith, 1999:32).

Guiberneau ulusu şöyle tanımlamıştır: "Bir topluluk oluşturma bilincine sahip, ortak bir kültürü paylaşan, açıkça belirlenmiş bir toprak üzerinde yerleşik, ortak bir geçmişe ve gelecek projesine sahip ve kendi kendini yönetme hakkına sahip bir insan grubu". "Ulus"un beş boyutu bulunmaktadır: psikolojik (bir grup oluşturma bilinci), kültürel, toprağa ait, (territorial), siyasal ve tarihsel(Guiberneau, 1997:92).

Milleti meydana getiren öğeler nelerdir? Toplumbilim bilginleri bunları maddi ve manevi öğeler olarak ikiye ayırırlar. Maddi öğeler: ırk birliği ve çıkar birliği; manevi öğeler ise dil birliği, din birliği, tarih ve ülkü birliğidir. Ne var ki, bu öğelerin hepsi aynı önemde değildir. Bütün bu öğeleri göz önünde tutarak milleti şu şekilde tanımlayabiliriz: "Millet, sınırları belli bir toprak parçası (ülke) üzerinde yaşayan, ortak duygu, düşünce ve kültürleriyle başka toplumlardan ayrılan, bir tehlike belirdiği zaman topluca tepki gösteren bir veya birkaç toplumun meydana getirdiği bir bütündür." (Meydan-Larousse Gençlik Ansiklopedisi III. Cilt s.183).

Aynı topraklar üzerinde yaşayan, aynı kökten gelen, tarih, töre, çok defa da dil ortaklığı bulunan insanların tümü(Meydan-Larousse VIII. Cilt s.796).

I. DEVLET

Çağdaş anlamıyla, belirli bir ülkede yaşayan insan topluluğunun, egemenlik ve bağımsızlık temelinde oluşturduğu siyasal örgütlenme. Günümüzde ulusal devletle özdeşleşen devlet kurumunun tanımı, niteliği, işlevleri ve toplumla olan ilişkisi çağlar boyunca değişik biçimler almıştır. (Anabritanica 10. Cilt. S.83)

Devlet ekonomik, siyasal ve yasal bir çerçeve coğrafi bir yapıdır. Modern devlet, belirli bir coğrafyada oluşturulan bir dizi kurumların (idari, cebri, düzenleyici, ekonomik, politik, toplumsal) varlığını ifade eder. (Gürses, 1998:26)

Weber'e göre devlet verili bir toprak üzerinde fiziki güç kullanımının yasal tekeli (başarıyla) elinde tutan insan topluluğudur(Guiberneau, 1997:92).

Bir hükümete ve ortak kanunlara bağlı teşkilatlı millet veya milletler topluluğu olarak tanımlanmıştır(Meydan Larousse Ansiklopedisi, III.Cilt. s. 620).

J. SİYASAL PARTİ

"Kelime benzerliği bizi yanıltmamalı. "Partiler" kelimesini, modern demokrasilerde kamuoyuna biçim veren geniş halk örgütlerini olduğu kadar, ilk çağ cumhuriyetlerini bölen hizipleri, Rönesans İtalya'sında bir komutanın etrafında toplanan orduları, devrim meclisleri üyelerinin bir araya geldikleri kulüpleri ve anayasal monarşilerin mülkiyet esasına dayanan seçimlerini hazırlayan komiteleri anlatmakta da kullanıyoruz. Ancak isim özdeşliğini, haklı gösterecek sebeplerde yok değil; çünkü bu özdeşlik yakın bir hısımlığı yansıtıyor. Bütün bu kurumların fonksiyonu, siyasal iktidarı ele geçirmek ve kullanmak değil mi? Ama her şeye rağmen bunların özdeş olmadıkları da görülmektedir. Doğrusu istenirse gerçek partiler ortaya çıkmalı yüzyıl bile olmamıştır. 1850'de dünyanın (Amerika dışında) hiçbir ülkesi, kelimenin bugünkü anlamında siyasal partileri tanımıyordu. Burada fikir akımları, halk kulüpleri, felsefi dernekler ve parlamento grupları vardı, fakat gerçek partiler yoktu. 1950'de ise, partiler, uygar ulusların çoğunda faaliyet göstermekte, diğer uluslar ise bunları taklide çalışmaktadır(Duvarger, 1986:15).

Partilerin yapısının en belirgin niteliklerinden biri, bu yapının heterojenliğidir. Aynı ad altında, temel unsurları, genel çatıları, üyelik bağları ve yönetici kurumları bakımından birbirinden farklı üç yada dört sosyolojik tip ayırt edilmektedir. Bu tiplerden ilki, halen liberal ve muhafazakar partiler şeklinde yaşamaya devam eden, on dokuzuncu yüzyıl burjuva partilerine oldukça uygundur, sözü geçen partiler, ABD'de siyaset sahnesini tek başına işgale devam etmektedirler (ancak Amerikan partilerinin tamamen orijinal bazı nitelikleri de vardır). Bu partiler, dar bir çevreden devşirilmiş, birbirinden oldukça bağımsız ve genellikle ademi merkezîyetçi komiteler dayanırlar; amaçları üye sayılarını artırmaktan ya da kitleleri örgütlendirmekten çok, seçkinleri bir araya getirmektir. Faaliyetleri, tamamen seçimlere ve parlamento kombinezonlarına dönük ve bu yüzden de yarı mevsimlidir; yönetsel yapıları ilkel mahiyettedir; liderlikleri büyük ölçüde milletvekillerinin elinde olup, çok belirgin bireysel biçim gösterir; gerçek iktidar, bir parlamento lideri etrafında toplanan şu ya da bu kliğe aittir; parti hayatı, bu küçük gruplar arasındaki rekabette kendini gösterir. Parti, sadece siyasal sorunlarla ilgilenir; doktrin ve ideolojik sorunlar burada ancak tali bir rol oynar, üyelik genellikle çıkara ya da alışkanlığa dayanır.

Kara Avrupası Sosyalist partileri, halk kütlerinin, mümkün olduğu kadar geniş ölçüde örgütlenmesine dayanan farklı bir yapıya sahiptirler. Dolayısıyla bunlarda, çok sıkı bir bireysel aidat mekanizmasıyla tamamlanan belli bir üyelik sistemi görülür; parti mali bakımdan aidatlara dayanır... Teorik olarak bütün kademelerde seçim esastır, uygulamada ise güçlü oligarşik eğilimler kendini gösterir. Parti içi doktrin, çok daha önemli bir rol oynar; rekabetler kişisel klikler yerine, fikir eğilimleri arasındaki bir çatışma görünümünü alır. Hatta parti, salt siyasal alanın dışına çıkarak, ekonomik, sosyal, ailevi vb. alanlara da el uzatır.

Daha yakınlarda Komünizm ve Faşizm daha da yeni bir sosyolojik tip yaratmaktadır. Sosyalist partilerdeki yarı-ademi merkezîyete karşılık, bunların her ikisinde de çok aşırı bir merkezîyet, temel unsurları sert bölümlere ayıran, partiyi her çeşit ayrılık ve bölünme teşebbüsüne karşı koruyan ve çok sıkı bir disiplin sağlayan bir dikey bağlantı sistemi, otokratik metotlara dayanan ve parlamento üyelerinin etkisinden hemen tamamen uzak olan bir liderlik mevcuttur. Her iki partide, seçim mücadeleleri ancak ikinci derecede önemlidir....

Bir çok parti tipleri, bu genel şemanın dışında kalır: Bir defa, eski partilerle sosyalist partiler arasında aşağı yukarı ortalama bir yer işgal eden bir Katolik ve Hıristiyan Demokrat Partiler, İkincisi özel incelemeleri gerektirecek dolaylı yapı sistemine göre, sendika ve kooperatiflere dayanarak kurulmuş işçi partileri, örgütleri büyük çeşitlilik gösteren ve rolleri birkaç ülkeyle sınırlı bulunan çiftçi partileri." (Duvarger, 1988:33-35).

Siyasi partiler çeşitli biçimlerde de tanımlanabilir. Bunlardan birisi şöyledir. "Siyasi parti, genel olarak belli bir siyasi bir program üstünde birleşmiş kimselerin, bu programı, normal seçim yollarıyla siyasal iktidarı ele geçirerek gerçekleştirmek amacıyla kurdukları tüzel kişiliktir. Siyasi partiler değişik açılardan sınıflandırmaya tabii tutulur ve yapılan ayrımlara göre adlandırılır. İç yapılarına göre siyasi partiler;

1- Kitle partileri: Kitle partileri üye sayısının çok olması yolunda faaliyet gösterir.

2- Kadro partileri: Yöneticilerin kişiliklerinden ve daha çok savunulan fikirlerden kuvvet alan, kitleye bağlantısı daha az önemli partilerdir.

Batı demokrasilerinde siyasi partilerin etkisi ve önemi öylesine büyüktür ki bunların sayısı dahi rejimleri belirleyebilir. Bu bakımdan demokratik rejimler ikiye ayrılır.

İki parti sistemi: İki siyasi partinin siyasi hayata hakim olduğu, Angolasakson rejimleri iki partili sistemin en açık örneğidir.(İngiltere'de, Amerika'da görüldüğü gibi).

Çok partili sistem: Siyasi hayatı etkileyebilecek en az üç siyasi partinin varlığına dayanır.Bu sistemi, başta seçim kanunları olmak üzere, devletin hukuk düzeni, siyasi gelenek ve anlayışları gibi etkenler yaratır. Batı demokrasilerinin çoğunda çok partili rejim hakimdir.(Laurosse,1972:399) Partiler içinde buldukları ülkelerin yapısına göre değişiklik gösterebilirler. Kimilerinde, parti örgütünde lider, kimilerinde üyeler söz sahibi olabilir. Genel olarak parti sistemleri tek partili, iki partili ve çok partili olmak üzere üç şekilde görülürler. Toplumsal ve hukuki yapının gelişimi bu parti tiplerinin gelişimini etkiler.

III. BÖLÜM: KURAMSAL AŞAMA

Bu aşamada genel olarak Batı'da milliyetçiliğin tarihsel gelişimi ve milliyetçilik konusundaki yaklaşımlar anlatılmaya çalışılmıştır.

Kuramsal aşamanın ilk kısmında, milliyetçiliğe dair yaklaşımlar; ikinci kısımda ise, batı'daki tarihsel gelişimi, yaşanan olaylar ve gelişmelere bağlı olarak üç aşamada incelenmiştir.

A. BATI'DA MİLLİYETÇİLİĞİN TARİHSEL GELİŞİMİ

Modern anlamıyla milletlerin, ortaçağ Hıristiyanlık aleminin milletler arası (yada daha doğrusu, milletlerarası-öncesi) düzenin bozulmasının ürünü olduğu; milletlerin, Rönesans'ın macera ve mağrur bireycilik ruhunun bütünleyici bir milli düzlemdeki yansımaları temsil ettiği, yaygın bir kanıdır. Ayrıca, terimin çağdaş anlamıyla milletler arası ilişkilerin, yakın zamandaki savaşlara fark edilebilir ölçüde benzeyen milletler arası savaşların yapılmaya başlandığı ve modern milletler arası hukukun ilk biçimlendiği XVI. ve XVII. yy. dayandığı da var sayılır. Bu varsayımlar genel hatlarıyla doğrudur. Bunlardan başka, "milletlerin temel karakterinin ve uluslar arası ilişkiler tarihi", siyasal bir varlık olarak millete ilişkin oldukça farklı görüşlerle ayırılan ve birbiriyle kısmen örtüşen üç döneme ayrılır(Carr, 1990:7).

Milliyetçilik, siyasal bir program ya da düşünceler bütünü olmaktan çok, böylesi programları ve düşünceleri temel alan siyasal bir bakış açısıdır. Her ülke ve toplumda farklı özellikler kazanabilir. Siyasal bağlılığın temelinde milletlerin bulunduğu varsayımından kaynaklanan milliyetçilik tarihte oldukça yeni bir olgudur. XVIII. yüzyıla değin siyasal bağlılığın odağında genellikle fieflerin, dinsel grupların ya da kent gibi küçük siyasal birimlerin yer aldığı düşünülürdü. Örneğin, dinsel bağlamda Hristiyanlar, olarak anılan uluslar üstü topluluk söz konusu bağlılık odaklarından biriydi. Devlet ilk kez XVIII. yüzyılda siyasal etkinliğin odak noktası olmaya başlamıştır. Bunun birçok nedeni vardır. Büyük, merkezi devletlerin ortaya çıkışı feodal yapıların ve başka yerel bağlılık odaklarının yol açmasına yol açmış ve hükümdarlarda artık devletle özdeşleştirilmeyerek devletin geçici yöneticileri olarak görülmeye başlanmıştır.

Milliyetçilik değişik biçimler alabilir. Bazen faşist İtalya'daki milliyetçi hareketler gibi siyasal birim olarak zaten oluşmuş devletlerle bağlantılıdır. Milliyetçi hareketler ayrıca bağımsız siyasal birimler olmayıp başka devletlerin egemenliği altında bulunan etnik, ırksal ve kültürel topluluklar içinde ortaya çıkabilir. Bu tür milliyetçiliğin örnekleri arasında XVIII. yüzyılın ortalarında İtalya'da ve Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nun egemenliğindeki Balkan devletlerinde görülen hareketler sayılabilir. Milliyetçilik her zaman yalnızca siyasal bir nitelik taşımayabilir. Örneğin, kültür milliyetçiliği ulusal özelliklerin sanat, edebiyat, müzik ve dans gibi doğrudan siyasal olmayan kültürel etkinlikler yoluyla geliştirilmesini özendirir.

Milliyetçilik kavramını öne süren ilk düşünürler arasında Jean-Jacques Rousseau ile Johann Gottfried Herder vardır. Yunan kent devletleri modelinden esinlenen Rousseau, modern siyasal topluluklarda insanın siyasal ve dinsel yönleri arasındaki kopukluğu gidermek için şenliklerden dine kadar her türlü insan etkinliğinin yeniden insan yaşamının odak noktası haline nasıl getirilebileceği konusunu ele aldı. Ayrıca bütün yurttaşların genel iradeye katkıda bulunması ve her toplumda o toplumun özelliklerini dikkate alan siyasal yapıların kurulması gerektiğini öne sürdü. Herder ise, toplumun kültürel birliğinin ve toplumsal kimliğin oluşmasında folklorla halk geleneklerinin oynadığı rolü vurgulamıştır (Anabritanica Hürriyet 16. Cilt, s. 102).

XVIII. yüzyılın sonlarıyla XIX. Yüzyılın başlarındaki milliyetçi hareketlerin çoğu liberal ve uluslar arası bir nitelik taşımaktadır. Bu hareketler genel olarak ulusal farklılıkların varlığını kabul etmekte, ama bu farklılıklar temelinde ulusların ortak bir mücadele içinde olduklarını öne sürmekteydi. Buna karşılık örneğin Alman birliğinin kurucusu Prens Otto von Bismarck'ın milliyetçilik anlayışı tutucu ve otoriter niteliktedir. Bu tür milliyetçi eğilimler, güçlü bir kültürel öge içeriyordu. Bazı ülkelerin üniversitelerinde "ulusal" edebiyat, tarih ve kültür kürsüleri de ilk kez bu dönemde kurulmuş, ayrıca akademik alanda latincenin yerine her ülkenin kendi resmi dili kullanılmaya başlanmıştır.

XIX. yüzyılın sonlarında Avrupa'daki milliyetçi hareketler uluslar arası niteliklerini yitirerek daha tutucu, hatta gerici hale gelmiştir. Milliyetçilik anlayışının dar bir temelde yoğunlaşması I. Dünya Savaşı'nın başlamasında etkili olmuştur. Tutucu

milliyetçilik eğilimi iki dünya savaşı arasındaki dönemde özellikle İtalya ve Almanya'da daha da güçlenmiş, bu dönemde komünizm gibi temelinde uluslar arası nitelikteki hareketler bile ulusal özellikler kazanmaya başlamıştır. Marx "bütün ülkelerin işçileri, birleşin!" sloganını ortaya koymuştu. Oysa Stalin, öne sürdüğü "tek ülkede sosyalizm" anlayışını SSCB'nin ulusal çıkarlarını haklı çıkarmak için kullanmıştır.

II. Dünya Savaşı'ndan sonra çoğu Avrupa ülkesindeki milliyetçiliğin etkisi azalmaya başlamıştır. Bunun en önemli nedenlerinden biri ülkeler arasındaki karşılıklı bağımlılığın giderek artmasıdır. Bu dönemde Asya ve Afrika'da önce sömürgecilğe karşı mücadele temelinde, sonraki aşamalarda ise güçlü devletlerin emenliğine karşı bağımsızlığı ve bağlantısızlığı savunan hareketler ortaya çıkmıştır. (Anabritanica Hürriyet 16. Cilt, s.102)

1) İlk Dönem (1918-1945)

Birinci Dünya Savaşı'ndan itibaren milliyetçilik daha tarafsız bir tutumla ele alınmaya başlanmıştır. 1918-1945 arası, milliyetçiliğin sistematik olarak incelendiği ilk dönemdir. Synder'a göre bu dönemde üretilenler, kendilerinden önceki dönemin çalışmalarından beş yönden farklıdır: Milliyetçiliği bir araştırma konusu olarak ele almakta, uyulması zorunlu bir norm olarak değerlendirilmemekteydiler, milliyetçiliğin tarihsel bir gelişim süreci sonunda ortaya çıktığını ileri sürmekteydiler; milliyetçiliği çözümlmek için karşılaştırmalı bakış açısından yararlanmakta ve biyolojik/organik benzetmelerden kaçınmaktaydılar. Öte yandan, dönemin araştırmacılarının kendilerinden öncekilerle paylaştıkları önemli bir özellikleri de bulunmaktadır: İlk ürünlerini 1918-45 arasında veren Carleton Hayes, Hans Kohn, Alfred Cobban, Luis Snyder gibi tarihçiler de milleti hazır, "verili" bir toplumsal kategori olarak algılamakta, varlığını ve kökenlerini sorgulamamaktaydılar millet onlar için de hala en doğal ve geçerli siyasi örgütlenme biçimiydi. Bu kabulleniş ürettikleri eserlerin çözümleyici gücünü ister istemez sınırlamaktaydı. Buna rağmen söz konusu dönemin milliyetçiliğin anlaşılmasına önemli katkılarında bulunduğu rahatlıkla söylenebilir(Özkırımlı, 1999:53).

1918-1945 arasında daha çok iki tür çalışmaya rastlanır. Bunların ilki, belirli milliyetçiliklerin varlığı sorgulanmaz; başka bir deyişle “neden” ve “nasıl” soruları sorulmaz. Yalnızca söz konusu milliyetçiliğin gelişme öyküsü geleneksel, “millet öncesi” durumun betimlemesiyle başlar. Tarihçi genellikle geleneksel kurumların zayıflıklarını gözler önüne serer, iktidarın birden fazla siyasi merkez arasında bölünmüş olmasını eleştirir. Öykü geleneksel kurumların modernleşme karşısında çöküşünün anlatılmasıyla devam eder. Çözülüş döneminde milli hareket genişir ve kaybolmaya yüz tutan birliği yeniden kurar.

Bu dönemde karşılaşılan ikinci tür çalışmaysa, milliyetçilik türlerini belirlemeye yönelik tipolojilerdir. James’e göre araştırmacıları tipoloji üretmeye iten neden, tanımla ilgili sorunlardan ve bir milliyetçilik kuramı üretmenin zorluklarıyla yüzleşmekten çekinmeleri idi. James’in iddiasının büyük ölçüde doğru olduğu söylenebilirse de, bu Hayes Kohn, Snyder gibi tarihçilerin geliştirdikleri tipolojilerin önemini azaltmaz(Özkırımlı, 1999:54).

Carleton Hayes milliyetçi ideoloji türlerini belirlemeye çalışan ilk araştırmacıdır. Hayes’in tipolojisi “insancıl” ,”geleneksel”, “Jakoben”, “liberal”, “ekonomik” ve “kaynaştırıcı” (devlete milleti bir tutan) milliyetçiliklerden oluşmaktadır. Hayes, milliyetçi ideolojinin büründüğü farklı ahlaki görünümleri belirlemekle yetinmemekte, milliyetçiliğin gelişim sürecinin ilk uzun tarihçesini de sunmaktadır(Özkırımlı, 1999:54).

Alman asıllı tarihçi Hans Kohn’un geliştirdiği ikili tipoloji ise çok daha etkili olmuştur. Kohn’a göre iki tür milliyetçilik bulunmaktadır: “Batılı-isteğe bağlı” milliyetçilikle, “Doğulu-organik” milliyetçilik. Kohn, İngiltere, Amerika ve Fransa’da milliyetçiliğin daha akılcı, çoğulcu ve iyimser bir yapıya sahip olduğunu düşünmektedir. Bu ülkelerde milliyetçilik “toplum sözleşmesine” dayalı olduğundan, orta sınıfların savunduğu toplumsal ilerleme düşüncesine hizmet etmektedir. Öte yandan doğuya gidildikçe daha otoriter ve duygusal bir milliyetçilikle karşılaşmaktadır. Rusya’ya ve Asya’nın geneline egemen olan bu milliyetçilik türü folklorik öğeleri ön plana çıkarmaktadır. Kohn, sonraları Batılı milliyetçiliği “bireyci” ve “toplulukçu” olmak üzere ikiye ayırmıştır.

Bu sınıflandırmadan da anlaşılabilceği gibi, Kohn, milletten ya da bir hareket olarak milliyetçilikten çok milliyetçilik ideolojisiyle ilgilenmektedir. Bu, dönemin tarihçilerinin çalışmalarına egemen olan bir başka eğilimle de uyuşmaktaydı: Milliyetçi ideolojinin ahlaki boyutu. Yine de Kohn yalnız bir tipoloji oluşturmakla kalmamakta, değişik milliyetçilik türleriyle toplumsal koşullar arasında ilişki de kurmaktadır.

Dönemin modası olan tipolojilere bir katkı da Luis Snyder'den gelmiştir. Kronolojik sınıflandırmaya dayalı bu tipoloji dört dönemden oluşmaktadır: 1815-1871, "kaynaştırıcı" milliyetçilik; 1871-1900, "dağıtıcı" milliyetçilik; 1900-1945, "saldırgan" milliyetçilik; 1945-?, "çağdaş" milliyetçilik Snyder, tipoloji üretmeye sonraki yıllarda da devam etmiş, 1968 tarihli eserlerinde coğrafi bir tipoloji geliştirmiştir(Özkırımlı, 1999:56).

İkinci Dünya savaşının sona ermesinin ardından milliyetçilik araştırmacılarında yeni bir döneme girilmiştir.

2) İkinci Dönem (1945-1990)

Sömürge İmparatorluklarının çökmesi ve eskiden Avrupalıların egemenliğinde olan bölgelerde yeni devletlerin kurulması, milliyetçilik çalışmalarında en yoğun ve en verimli dönemi de beraberinde getirmiştir. İkinci döneme ait ilk çalışmalar, modernleşme ekolünü benimseyen Amerikalı siyaset bilimcilerden gelmiştir. Aslında bu ekolü benimseyen araştırmacılar, milliyetçilikten çok "siyasi kalkınma" sorunlarıyla ilgilenmişlerdir. Ancak ürettikleri çalışmalar, Afrika ve Asya'daki yeni siyasi sistemlerin karşılaştığı sorunların anlaşılmasında katkıda bulunmuş, ilk dönem milliyetçilik çalışmalarına egemen olan Avrupa'da yoğunlaşma eğilimini bir ölçüde de olsa kırmıştır. (Smith, 1983:258)

Toplumların gelişimine modernleşme penceresinden bakan Apter, Coleman, Binder, Halpern, Pye, Geertz ve Emerson gibi sosyal bilimciler çalışmalarında daha çok millet kurma sürecine ve milliyetçiliğin bu süreçteki rolüne eğilmişlerdir. Bu çalışmaların çoğunun çıkış noktası, geleneksel ve modern toplumlar arasındaki temel ayrımdır. Weber ve Durkheim'in düşüncelerinden damıtılan bu ayrım, dönemin

araştırmalarına toplumların gelişimini evrelere bölme şeklinde yansıtmıştır. Verilen isimler değişik de olsa, genelde kabul edilen üç evre vardır:

Geleneksel toplum, geçiş dönemi ve modern toplum. Bu yaklaşımı benimseyen eserlerin belki de en ünlüsü, Daniel Lerner'in klasikleşmiş *The passing of Traditional Society*'siydir. Ankara'nın Balgat ilçesinden seçilen bazı karakterleri ve bu karakterlerin toplumsal gelişim sürecinde yaşadığı değişimleri inceleyen çalışma, milliyetçileri geçiş döneminin insanları olarak görmektedir. Bu yapıtta benimsenen ve genelde modernleşme kuramlarına egemen olan "işlevselci" yaklaşıma göre, geleneksel yapıların çöküşüyle yaşanan sıkıntıları aşmak isteyen toplumlar, yeni yapılar geliştirmelidir. Toplum, kendini eskinin imajını örnek alarak yeniden oluşturmalıydı. Milliyetçilik gibi kolektif ideolojiler geçiş sürecinin doğurduğu sıkıntıları, acıları azaltabilir, istikrarı ve yeniden bütünleşmeyi sağlayabilirdi. Milliyetçiliğin, kriz dönemlerinde ortaya çıkmasının nedeni de budur(Özkırımlı, 1999:57).

Milliyetçiliği işlevselci bir bakış açısına göre açıklayan kavramlar Lerner 'inkinden ibaret değildir. Ancak tüm bu kuramların paylaştığı ortak bir nokta vardır: Milliyetçilik geçiş dönemine özgü bir ideolojidir ve geleneksel moderne geçişte yaşanan sıkıntıları azaltmaya yaramaktadır. İşlevselciliğin güdümünde gelişen modernleşme kuramları pek çok eleştiriye konu olmuştur. Bunlar arasında en önemlileri şöyle sıralanabilir:

- İşlevselci bakış açısı milliyetçiliği doğurduğu sonuçlara göre açıklamaya çalışır. Bu sonuçlar zamanlama olarak da, mantık olarak da milliyetçiliğin ortaya çıkışından sonra gelir. Bir olgunun neden olduğu sonuçları o olguyu açıklamak için kullanmak, mantıksal anlamda doğru değildir. Bu tür bir yaklaşım, geriye dönüp bakma avantajına sahip olan gözlemcinin değer yargılarını yansıtır.
- İşlevselci bakış açısı milliyetçiliğin farklı biçimlerde ortaya çıkışını açıklayamaz. Eğer milliyetçiliğin tek bir işlevi varsa geçiş dönemini kolaylaştırmaktır. O halde neden Rusya'da, Pakistan'da ya da İtalya da aynı şekle bürünmez.
- Geleneksel ve modern toplumlar arasındaki ayrım fazlasıyla yüzeysel ve kabadır. Gerçek hayatta karşılaştığımız siyasi örgütlenme biçimleri çok daha karmaşık bir yapıya

sahiptir. Ayrıca bu tür bir ayrım “Avrupa” ya da “Batı merkezci” bir yaklaşımı yansıtır. Batının modern, ileri gelişim modeli, tüm toplumların uyması gereken bir model olarak sunulur. Bu model, uygulamada gerçekleştiğinde sorunlar da ortadan kalkacaktır.

Modernleşme ekolünün izlerini taşıyan alternatif bir yaklaşıma, millet kurma sürecine odaklanan çalışmalarda rastlanır. Kuramlarında kitlesel iletişimin yaygınlaşmasını ön plana çıkaran bu araştırmacıların en önemlisi hiç kuşkusuz Karl W. Deutsch'tur. Modernist yaklaşımın öncülerinden de olan Deutsch, millet kurmayı toplumsal-demografik süreçlere bağlar: Kentleşme, artan toplumsal hareketlilik ve okuma yazma oranları, gelişen iletişim teknolojisi milletlerin kurulmasını kolaylaştırır. Bu sürecin başarıya ulaşması toplumsal hareketlilik ve kültürel bütünleşmenin birbirini tamamlamasına endekslidir. Deutsch'un çizdiği tabloda kitlesel iletişim araçları önemli bir yere sahiptir. Topluma yeni bakış açıları sunma, bireyleri ortak ideallere inandırma görevi kitle iletişim araçları tarafından yerine getirilmeliydi. Benzer temalara Lerner'in kuramında da rastlanır. Ancak Smith'e göre bu kuramlar, kitlesel iletişimi tek boyutlu algılar. Medya tek bir ideoloji ya da bakış açısı (sözgelimi modernleşme) sunmaz. Aynı bakış açısını farklı biçimlerde de yansıtabilir. Ayrıca kitle iletişim araçlarından yansıyan bilgi ve bakış açılarının bireyler tarafından nasıl algılanacağı da önceden bilinemez, kontrol edilemez. Farklı inançlara sahip insanlar, medyadan yansıyanları doğal olarak farklı biçimlerde algılayacaktır. Kısacası kitlesel iletişimin artması, beraberinde otomatik olarak modernleşmeyi getirmez(Özkırımlı, 1999:58).

Deutsch'un çalışması milliyetçilik tartışmasında yeni bir hareketlenmenin habercisi olarak görülmektedir. 1960'lardan itibaren milliyetçilik araştırmalarının sayısında ve çeşitliliğinde büyük bir patlama yaşanmıştır. 1960'da Kedourie'nin Nationalism'i 1964'te de Gellner'in Thought and Change'i yayımlanır. Hem bu yapıtlara, hem de genel olarak döneme, önceki kuşakların milletleri doğal yapıları olarak gören “İlkçi” liğine karşı çıkan modernist yaklaşım egemendir. Modernist yaklaşımı benimseyen çalışmaların sayısının artmasıyla milletler ve milliyetçiliğin kökenleri sorgulanmaya başlanmış, neden ve nasıl soruları daha çok dile getirilmeye başlanmıştır.

Modernist yaklaşım, bünyesinde pek çok farklı kuramsal açı barındırır. Araştırmacılar milliyetçilik çözümlerinde farklı etkenlere vurgu yapmaktadır.

Örneğin, Kedourie düşüce akımlarını; Gellner, endüstrileşmeyi ön plana çıkarır. Bu dönemin en önemli yapıtı hiç kuşkusuz Kedourie'nin Nationalism'idir(Özkırımlı, 1999:59).

Kedourie, milliyetçilik doktrininin doğuşunu Alman romantik düşüncesiyle açıklar. Ancak Kedourie'ye göre düşünceler bir boşlukta doğmaz. Düşüncelerin ortaya çıkışı ve halk kitlelerinin desteğini kazanması bazı toplumsal koşullara bağlıdır. Alman romantik akımı da büyük değişimlerin yaşandığı bit toplumsal ortamda doğmuştur. Dönemin düşünürlerinin çoğu fakir ailelerin çocuklarıdır. Bu çocukların toplumda ilerleme şansları yok denecek kadar azdır. Daha da önemlisi, geçmişin siyasi ve toplumsal alışkanlıkları kuşaktan kuşağa aktarılamaz olmuştu. Devlet cansızdı, soğuktu. Beklentileri gerçekleşmeyen romantikler bu nedenle felsefeye yönelmiş, felsefeyle siyaseti birleştirmeye kalkmışlardı: Amaçları toplumsal hayata canlılık kazandırmaktı. Yeni düşünceler, bakış açıları öğrenildikçe eski alışkanlıklar anlamsız gelmeye başlamıştı. Dolayısıyla bu genç milliyetçiler yalnızca yabancılara değil, babalarına, atalarına karşı da tavır almışlardır. Kendilerine verdikleri isimlerin de gösterdiği gibi (Genç İtalya, Genç Mısır, Genç Türkler), milliyetçi akımlar "çocukların haçlı seferleriydi(Özkırımlı, 1999:60).

Milliyetçi düşüncenin doğuşunu entelijensiyanın toplumda yaşadığı yabancılaşma ve bunun yol açtığı bir yere ait olma gereksinimiyle açıklayan Kedourie'nin tezi gerek modernistler, gerekse geçmişteki etnik kültürlerin önemini vurgulayan etno sembolcüler tarafından eleştirilmiştir. Milliyetçi ideolojiden hiçbir şey öğrenilemeyeceğini iddia eden Gellner, Kedourie'nin Alman romantiklerinin düşüncelerini gereğinden fazla önemsediyini öne sürmüştür. Yazar, ayrıca Kedourie'nin milliyetçi düşüncenin oluşumunda Kant'a böylesine büyük bir rol vermesine karşı çıkar. Önemli olan özerklik ve kendi kaderini tayin hakkıysa, bu noktada Rousseau'nun katkısı Kant'inkinden çok daha fazladır. Smith ise eleştiri oklarını Kedourie'nin kuramındaki psikolojik etkene, "bir yere ait olma gereksinimi" ne yöneltir ve bu kavramın çok geniş olduğunu, dolayısıyla hiçbir şeyi açıklayamayacağını iddia eder. Neden yabancılaşma yaşayan entelijensiya kurtuluşu ailede, dini toplulukta ya da hayatını sürdürdüğü köyde, kasabada değil de millette bulmuştur? Neden bu ait olma gereksinimi, toplumun bazı bireylerini etkilemiş, diğerlerini etkilememiştir? Bu gereksinimin en önemli etken

olduğu nasıl bilinebilir? Ölçülmesi imkansız olan bu psikolojik etken diğer etkenlerle nasıl karşılaştırılır? Smith ayrıca –bir ölçüde Gellner’i anımsatan bir yaklaşımla-Kedourie’yi düşünce alanında yaşanan dönüşümleri, toplumsal koşulları yalnızca düşüncelerin bir boşlukta doğmadığını söylese de, toplumsal koşulları yalnızca düşüncelerin doğuşunu bir çerçeveye oturtmak için kullanmış, milliyetçiliğin açıklanmasında önceliği yine felsefi akımlara vermiştir(Özkırımlı, 1999:61).

1970’li yıllara gelindiğinde, ekonomik etkenlere vurgu yapan Neo-Marksist kuramların ön plana çıktığı görülmektedir. Hechter’in 1975 tarihli *Internal Colonialism: The Celtic Fringe in British National Development, 1536-1966*, adlı çalışmasıyla Nairn’in 1977 tarihli *The Break of Britain*’ı bu kuramların en bilinenleridir. 1980’li yıllar ve pek çok araştırmacı tarafından bir dönüm noktası olarak görülür. Bu yıllarda etno sembolcülerde milliyetçilik tartışmasına katılmışlardır. Bu yaklaşımın en önemli iki ismi John Armstrong ve Anthony D. Smith’tir. Öte yandan modernist kuramların sayısında azalma görülmez. 1983 yılı modernist yaklaşım açısından ayrı bir önem taşır. Bu tarihte hem Gellner’in milliyetçilik kuramının geliştirilmiş halini içeren *Nations and Nationalism*’i, hem de milliyetçilik literatürünün en çok atıfta bulunulan eserlerinden biri olan Anderson’un *Imagined Communities*’i yayımlanır. Bu yılın bir diğer önemli çalışması da Hobsbawn ve Ranger’ın *The Invention of Tradition*’ıdır. Bu eserler sayesinde milliyetçiliğin oluşumunda rol oynayan kültürel ve siyasi etkenler de dikkate alınmaya başlanır. Milliyetçilik tartışması olgunluk dönemine ulaşmıştır. Artan çeşitliliğin de etkisiyle her tür görüşün tartışıldığı bir dönemdir bu. Liobera, Hastings, Van Den Berghe ilkçi yaklaşımları; Smith, Hutehinson etno-sembolcülüğü; Biass, Brevilly, Giddans modernist bakış açılarını savunur. Değişik milliyetçilik akımlarını, etnik çalışmaları ele alan örnek olaylara dayalı çalışmaların sayısında büyük bir artış yaşanır. Milliyetçilik tartışmasının en verimli dönemi hiç kuşkusuz 1980 sonrasıdır(Özkırımlı, 1999:63).

3) Üçüncü Dönem (1990’dan günümüze)

Bu dönemi diğer dönemlerden ayıran en önemli özellik, bu dönemde klasik milliyetçilik tartışmasının aşılması ve yeni boyutlara taşınmasıdır. 1990’dan sonra yazılan eserlerin bir bölümü milliyetçilik tartışmasının çok dar bir çerçeveye oturtulduğunu, klasik modernist-ilkçi yaklaşımının sınırları dışına çıkamadığını,

dolayısıyla kuramsal açıdan önemli olan pek çok konuyu gözardı ettiğini ileri sürmektedir. Örneğin klasik milliyetçilik tartışması, milliyetçiliğin neden hala böylesine önemli olduğu sorusunun yanıtını aramaz. Milliyetçiliğin doğuşunu, kökenlerini açıklamakla yetinmekte ve ileri sürülen nedenlerin bugünde geçerli olduğunu varsaymaktadır. Koşulların çok farklı olduğu ve globalleşmenin dünyanın en ücra köşelerini bile etkisi altına aldığı günümüzde, ulus devletin neden hala geçerli siyasal örgütlenme biçimi olduğu sorusu es geçilmektedir. Ayrıca klasik milliyetçilik tartışmaları marjinal saydığı grupların deneyimlerini yok sayar. Etnik azınlıklar, siyahlar, kadınlar, sömürge sonrası toplumlar milliyetçilik tartışmasında kendilerine yer bulamaz. 1990 sonrasında üretilen kimi çalışmalar, örneğin Chatterjee'nin *The Nation and its Fragments: Studies in Colonial and Post-Colonial Histories*'i, Yuval-Davis ve Anthias'ın *Woman Nation-State*'i, Bhabha'nın *Nation and Narration*'ı bu eksiklikleri sorgulayıp gidermeye çalışmaktadır (Özkırımlı, 1999:62). Bu gelişmeler klasik dönem kuramcılarını da etkilemiştir. Batıyı ön plana çıkaran yaklaşımlar yerlerini üçüncü dünyanın, eski komünist ülkelerin deneyimlerine duyarlı bakış açılarına bırakmış, bu bölgeleri ele alan araştırmalardan elde edilen bilgiler, farklı kuramsal açılımlar üretmek için kullanılmıştır. Bunların yanı sıra, milliyetçilik çalışmalarının yan disiplinlerle etkileşimi artmıştır. Irkçılık, etnisite, kimlik, göç, vatandaşlık gibi konuların milliyetçilikle olan organik bağları sık sık gündeme getirilmektedir. Ayrıca feminizm, postmodernizm gibi farklı epistemolojik yaklaşımlar milliyetçilik çalışmalarını da yansıtır. Tüm bu sayılan nedenler milliyetçilik çalışmalarında yeni bir döneme girildiği iddiasını güçlendirmekte ve bu dönem içerdiği çeşitlilik göz önüne bulduğunda, öncekilerden daha verimli olacak gibi görünmektedir. (Özkırımlı, 1999:63)

B. MİLLİYETÇİLİK KONUSUNDAKİ YAKLAŞIMLAR

1) İlkçi Yaklaşım

İlkçilik yaklaşımı, milletleri doğal yada eski çağlardan beri var olan yapılar olarak görenler için kullanılmaktadır.

Geertz, ilkçi bağdan kastedilenin toplumsal yaşamın “verili”, daha doğrusu verili olduğu var sayılan, öğelerinden kaynaklanan bağlar olduğunu belirtir ve bunlar arasında kan bağı, din, dil ve belirli toplumsal alışkanlıkları sayar. Bu bağlara kişisel çıkarlar öyle gerektiği için değil, bağın kendisi önemli sayıldığı için uyulur. Önemli olan toplumsal etkileşim değil doğal yakınlıktır(Özkırımlı, 1999:77).

İlkçi yaklaşıma dayalı milliyetçilik kuramlarını, etnik çalışmalardan bağımsız ele almak mümkün değildir. Yaklaşım ilk olarak, etnik kimliği ve bu kimliği oluşturan bağların niteliğini inceleyen çalışmalarda şekillenir. Örneğin hem Shils’in, hem de Geertz’in eserlerinde ilkçilik etnik bağlılıkları nitelemek için kullanılmaktadır. Terim, milliyetçilik tartışmasına da etnisite kuramlarından ithal edilmiştir. Bu durum bazı araştırmacıları iki ayrı tartışma olduğunu iddia etmeye kadar götürmüştür. Örneğin, Smith, etnik kimliğin niteliğiyle ilgili tartışmalarda “eskilci-araçsalcı” karşıtlığından söz ederken, milliyetçilik literatüründeki tartışmalarda “eskilci (perennialist)-modernist çatışmasını ön plana çıkarır. Bu iç içelik, kaçınılmaz olarak, ilkçi yaklaşımla ilgili değerlendirmeye de yansımış, etnik ve milli bağlar bir ölçüde tartışılmıştır.

İlkçilik benzer yaklaşımları nitelemek için kullanılan genel bir terimdir. Yani bütünüyle türdeş bir kategoriyi belirlememektedir. İlkçi açıklamaları benimseyen araştırmacılar içinde üç ayrı bakış açısı ayırdedilebilir. Bunlara daha sistematik bir sunuş için doğalcı, biyolojik ve kültürel adlarını verebiliriz(Özkırımlı, 1999:78).

a) Doğalcı Yaklaşım

Doğalcı adı verilen birinci bakış açısı ilkçiliğin en aşırı versiyonu sayılabilir. Bu görüşe göre etnik kimlik, konuşma yeteneği, koku alma, görme duyuları ya da cinsiyet kadar doğal parçamızdır. Kişilerin ait oldukları etnik topluluk önceden belirlenmiştir. Başka bir deyişle kişiler bir aileye doğdukları gibi, bir etnik topluluğa da doğarlar. İnsanlığın farklı etnik gruplara ayrılması doğal düzenin bir gereğidir ve bu gruplar kendilerinden olmayanı dışlama eğilimi taşırlar. Bu görüşü benimseyenler milletlerin doğal sınırları olduğunu savunmaktadır. Onlara göre milletin belirli bir kökeni, kişiliği, misyonu ve kaderi vardır. Bu yaklaşım milletlerle etnik gruplar arasında ayırım yapmaz. Milliyetçilik her dönemde insanlığın temel niteliğidir.

Öte yandan Smith, ilkçiliğin aşırı versiyonu içinde birbirinden farklı iki bakış açısı belirlemiştir. Yukarıda sözü edilen, milletlerin doğallığını savunan görüşe kuşkulu bakan bir grup yazar, milletlerin ve milliyetçiliğin eski çağlardan beri var olduğu düşüncesiyle yetinir. İlki kadar radikal olmayan bu yaklaşıma Smith “eskilcilik” adını vermektedir. Smith’e göre milletlerin köklerinin eski çağlara uzandığına inanmak, milletlerin doğal düzenin bir parçası olduğunu kabul etmeyi gerektirmez. Bu anlamda eskilciler, ilkçiliğin doğal versiyonunu benimsemek zorunda değildir.

Eskilcilere göre bugünün milletleri, yüzyıllardan beri var olan bir birlikteliğin günümüzdeki uzantısıdır. Milletlere orta çağ, hatta antik çağda bile rastlamak mümkündür. Değişen tek şey milletlerin büründükleri biçimdir; milli öz aynı kalmıştır. Bu görüşü savunan yazarlara göre millet, ortak bir kültürü, tarihi, dili ve toprağı paylaşan insanların oluşturduğu topluluktur. Milletleri yöneten seçkinlerin ellerindeki araçlar, kontrolleri altındaki teknoloji farklılaşsa, gelişse de, milleti oluşturan temel özellikler değişmez. Eskilciler milletlerin hayatında, tarihin ayak oyunlarından kaynaklanan gerileme dönemleri olabileceğini kabul ederler. Ancak, kötü talih milli özünü yok edemez; yapılması gereken milletlerin uyandırılması, milliyetçilik ateşinin yeniden yakılmasıdır. Minogue, bu görüşü anlatmak için “uyuyan güzel” benzetmesini kullanır. Millet, uyuyan prensistir, milliyetçiler ise öpücüğüyle uyandıracak olan prensistir(Özkırımlı, 1999:81).

Eskilci araştırmacılar, milletlerin doğum tarihi konusunda farklı görüşler ne sürmektedirler. Örneğin Llobera milletlerin köklerini ortaçağda ararken Hastings ilk millet olarak nitelediği İngiltere’de milli bilincin XIV. ve XVI. y.y. arasında şekillendiğini ileri sürmüştür. Bu örneklerden de anlaşılacağı gibi, eskilcilere göre hem milletler, hem de milliyetçiliğin kökenleri modernleşme sürecinin ötesine, eski çağlara uzanır. Milletler tarih içinde, kendilerini diğerlerinden ayıran temel özellikleri koruyarak yolculuk ederler. Biçimsel farklılıklar gözlenirse bile geçmişin milletleriyle bugünküler özde aynıdır(zkırımılı, 1999:83).

b) Biyolojik yaklaşım

İlkçilik içinde belirtilen ikinci yaklaşım, biyolojik adı verilen yaklaşımdır. Söz konusu yaklaşım bağlılıkların kökenlerini genetik özelliklerde ve igdlerde aramaktadır. Bu yaklaşım, son yıllarda Wilson, Trivers ve Badcock gibi araştırmacıların çalışmalarıyla yeniden canlanan sosyo-biyoloji alanından gelme verilerin etnik gruplara uygulanmasıyla gündeme gelmiştir. Sosyo-biyolojik kuramların temelinde üreme ve çoğalma kavramları yatar. Buna göre, insanları öncelikli olarak üreme eyleminde başarıya ulaşma güdüsü yönlendirmektedir. Bu amaca yönelik en uygun davranışsa yakınlarla, hısımlarla eşleşmektir, çünkü onlar tanınır, bilinir. Üreme eyleminde hısımlar/akraba olanı seçmek, insanların genlerine işlemiş bir mekanizmadır. Ve arkasındaki itici g üremede başarılı olma arzusudur. Kan bağı ve akrabalık, başarılı üreme hedefine yönelik bu genetik mekanizma sayesinde önem kazanmakta; insanlar bu nedenle etnik gruplarına ya da milletlerine karşı böylesine güçlü duygular beslemektedirler(zkırımılı, 1999:83).

Sosyo- biyolojik yaklaşımın milliyetçilik literatüründeki en önemli temsilcisi Pierre Van Der Berghe’dir. Van der Berghe, insan ilişkilerine i güdünün egemen olduğunu söyler. Hısımlar/akraba olanın seçilmesi, karşılıklılık ve zorlama.

Hısımlar/akraba olanın seçilmesinde, insanlar kendilerine kan bağı olan (ya da olduğu düşünülen) kişilere yönelir, onlarla eşleşmeye çalışırlar. Bunun ardında yatan itici g, üremede başarılı olma arzusudur. İkinci ğe, bireylerin karşılıklı yarar sağlayabilmeleri amacıyla işbirliği yapmaları; ncsyse tek yarar sağlamak için g kullanmalarıdır.

Van den Berghe'ye göre bu güdüler etnik gruplar içinde geçerlidir. Çünkü etnik gruplar akrabalık ilişkisinin geniş ölçekli düşünülmesiyle oluşur. Etnik gruplara bu nedenle bağlılık duyulur. Öte yandan etnik grup içi ilişkilerde akrabalık/yakınlık ilişkisi ön plana çıkarken, gruplar arası ilişkilerde iş birliği ve çatışma daha sık yaşanır. Başka bir deyişle, etnik gruplar arası ilişkilerde işbirliği ve çatışma ağır basar. Genellikle işbirliği kısa sürelidir; rekabet ve çatışma daha sık yaşanır. Başka bir deyişle, etnik gruplar arası, ilişkilere egemen olan zorlama güdüsüdür(Özkırımlı, 1999:84).

c)Kültürel Yaklaşım

Belirtilen son yaklaşım olan kültürel ilkçilik daha çok Geertz ve Shils'in çalışmalarıyla bağdaştırılır. Eller ve Coyoylan, bu çalışmalarda sözü edilen ilkçilik kavramın üç temel niteliği olduğunu öne sürmüşlerdir(Özkırımlı,1999:85)

İlk olma niteliği taşıyan, birincil bağlılıklar "verili"dir (given), her şeyden önce vardır, hiçbir şeyden türememiştir. Söz konusu bağlılıklar doğal hatta dinseldir; toplumsal kaynakları yoktur. Kökenleri kestirilemeyecek kadar uzun bir geçmişi vardır.

İlk olma niteliği taşıyan duygular anlatılmaz, kelimelerle ifade edilemez; ama zorlayıcıdır. Bir topluluğa üye olan kişi zorunlu olarak, o topluluğa ve o topluluğun alışkanlıklarına karşı bir bağlılık duyar. Bu bağlılık, bağlayıcıdır. Toplumsal etkileşimle açıklanamaz; bağın kendisine atfedilen önemden kaynaklanır.

İlkçi bağlılık özünde bir duygu, bir heyecan işidir. Kişisel çıkarlarla ilişkisi bulunmamaktadır.

Toparlanacak olursa, birincil bağlılıklar, her şeyden önce var olan, hiçbir şeyden türemeyen, toplumsal ilişkilerden bağımsız duygu ve heyecanlardır; çözümlenemezler, ama çok güçlü ve bağlayıcıdır.

Milliyetçilik literatüründe kültürel ilkçiliğe Geertz ve Shils'in çalışmalarının yanı sıra, milletin öznel tanımını yeğleyen araştırmacılarda rastlanmaktadır. Milleti oluşturan dil, din, kan bağı gibi nesnel öğelerin doğallığını savunmanın güçlüğü karşısında bazı araştırmacılar bir adım gerileyerek doğallığı söz konusu öğelere duyulan bağlılıkta bulurlar. Aynı şekilde, milleti oluşturan tüm bireylerin ortak bir geçmişi

paylaştığını kanıtlamayan araştırmacılarda, milleti tanımlamada esas olanın ortak geçmiş değil, ortak geçmişe duyulan inanç olduğunu iddia etmektedirler. Bu araştırmacılar arasında ilk akla gelen Walker Connor'dır(Özkırımlı, 1999:86).

Yukarıda anlatılanlar toplanacak olursa kısaca ilkçi yaklaşım; 1960'lara kadar üretilen eserlerin büyük bir bölümüne egemen olmuş, milliyetçilik literatürüne etnisite çalışmalarından ithal edilmiştir. Milliyetçilerin propaganda amaçlı çalışmalarında rastlanan ve milliyeti cinsiyet gibi doğuştan gelen bir özellik olarak gören doğalcı yaklaşımı saymazsak, ilkçilik milliyetçilik çalışmalarında üç şekilde belirir. Eskilci, milletlerin eski çağlardan beri var olduğunu ve geçmişten bu güne fazla değişikliğe uğramadan geldiğini savunur. Biçimsel farklılıklar gözlense bile, milli özün hep aynı kaldığını ileri sürer. Sosyo-Biyolog, etnik bağılıkların kökenini genetik özelliklerde ve iç güdülerde arar. Bu görüşe göre milletler geniş ölçekli ailelerdir. Kültürel ilkçi ise, etnik bağılıklarda inancı ön plana çıkarır. Bireyleri, etnik topluluğu yada milleti ötekilerden ayırdığı düşünülen din, dil, ortak geçmiş gibi öğelere sınıksız bağlayan bu öğelerin ilk olma niteliği taşıdığına, her şeyden önce var olduğuna duyulan inançtır. Bu inanç, söz konusu öğelerin mistik bir hava, tinsel bir önem kazandırmaktadır.

2) Modernist Yaklaşım

Bu yaklaşımı benimseyen çalışmaların ortak paydasını milletler ve milliyetçiliğin modern çağa (son birkaç yüzyıla) ait yapılar olduğu görüşü oluşturmaktadır. Bu görüşe göre milletler ve milliyetçilik kapitalizm, sanayileşme, merkezi devletlerin kurulması, kentleşme, laikleşme gibi modern süreçlerle birlikte yada onların ürünü olarak ortaya çıkar. Milliyetçiliğin bu süreçlerden bağımsız düşünmek mümkün değildir. Zaten eski çağlarda milliyetçiliğin ortaya çıkmasını sağlayacak toplumsal, siyasal ve ekonomik koşullar yoktur. Bu koşullar modern çağda oluşur; başka bir deyişle milletler ancak, milliyetçilik çağında sosyolojik bir gereklilik haline gelir. Milliyetçilik milletleri yaratır, milletler milliyetçiliği değil.

Bu ortak paydanın dışında modernistlerin üzerinde anlaştığı konu sayısı yok denecek kadar azdır. Birbirlerini eleştirmekten çekinmeyen modernist yazarlar kuramlarında farklı etkenlere vurgu yapmaktadırlar. Brevilly'nin milliyetçilik kuramlarını eleştirel bir gözle irdelediği makalesine dayanarak, modernist araştırmacılar

kuramlarında ön plana çıkardıkları etkenlere göre üç ayrı kategoride değerlendirilecektir. Buna göre milliyetçiliğin çözümlenmesinde ekonomik etkenlere ağırlık veren araştırmacılara “ekonomik dönüşüm”, siyasi etkenleri temel alanlara “siyasi dönüşüm”, toplumsal –kültürel etkenleri vurgulayanlara ise “toplumsal-kültürel dönüşüm” başlığı altında incelenecektir.

a) Ekonomik Dönüşüm

1960 ve 1970’ler Marksistler açısından önemli yıllardır. Bu dönemde III. Dünya ülkelerinde baş gösteren milli mücadeleler ortodoks marksist inanışların sorgulanmasına yol açmıştır. Solcu entellektüellerin büyük çoğunluğu bu akımlara sempati duymuş, bir bölümü de bu mücadelelere aktif olarak katılma yolunu seçmiştir. “Neo-emperyalizm”, “ekonomik emperyalizm” ya da uluslar arası sermayeye karşı verilen mücadelenin milli bir nitelik taşıması kaçınılmaz görünmeye başlamıştır. Marksistleri, milliyetçiliğe karşı tutumlarını yeniden değerlendirmeye iten bir başka gelişme de Batı Avrupa’nın gelişmiş ülkelerinde gözlenen etnik akımlardır. Çoktan unutulduğu zannedilen kimliklerin hatırlanarak yerleşik düzeni tehdit eder hale gelmesi yalnız liberalleri değil, marksistleri de hazırlıksız yakalamıştır. İşte bu bağlamda marksizmi yeni çağın gereklerine uydurmayı amaçlayan girişimler gündeme gelmiştir. Klasik marksizmin iskeletini korumaya çalışan bu girişimler, kuramsal çözümlerinde kültür, ideoloji ve dile daha fazla önem vermeye başlamışlardır. Yeni girişimler milliyetçilik karşısında daha ılımlı, ama yine de sınırları net çizgilerle belirlenmeyen bir tavır takılmaktaydı(Özkırımlı, 1999:75-101).

Nairn, The Break – up of Britain adlı kitabında, milliyetçiliği “düzensiz gelişme” tabiriyle açıklar. Milliyetçilik, ekonomik ve toplumsal açıdan gelişmiş devletleri yakalamak isteyen, dünya ekonomisinin periferisinden gelen bir tepkisel ifade olarak sunulmaktadır. Bu görüşten, gelişmiş devletlerin sosyal- ekonomik, siyasal gelişmişlik seviyesine ulaşıldıktan sonra milliyetçiliğin gücünün azalabileceği sonucu çıkarılabilir. Gellner’in öne sürdüğü gibi geç sanayi toplumlarında, milliyetçiliğin devam edeceği fakat daha az ses veren ve daha düşük şiddette olabileceği beklenebilir. Gellner ve Nairn’de milliyetçilik, geniş ekonomik süreçte bir unsur olarak görülmektedir. Fakat Gellner modernleşme ve sanayileşme arasında bir ayrım yapmaz. Milliyetçiliği sanayileşmiş toplumlara özgü bir gelişme olarak alan Gellner tarım

toplumlarındaki milliyetçi hareketleri görmezlikten gelir. Gellner ayrıca sanayileşme ve modernleşme sürecinden geçen bazı toplumlarda milliyetçi hareketlerin neden görülmediği konusunda yeterli bir açıklama getirmez. Nairn'in açıklaması ise, uluslararası eşitsizlikler azaldıkça milliyetçiliğin ve ulusal düşmanlıkların gerileyeceğini ima eder gözükmektedir. Milliyetçilik eğer "düzensiz gelişme"ye bir tepki olarak görülürse, Quebec'teki eşitsizliklerin azaltılmasının neden milliyetçiliğin gerilemesine yol açmadığını açıklayamayız(Gürses, 1998:33).

Hechter, gelişmiş toplum temsilcilerinin/kurumlarının, az gelişmiş bir toplum üzerinde siyasi ve ekonomik kontrol tesis etmelerini ve bu iki birim arasında kontrol ve sömürüyü kolaylaştırmak anlamında kültürel farklılıkları geliştiren mekanizmayı anlatan "dahili sömürgecilik" kavramını formüle etmiştir. Hechter, İngiltere'nin Birleşik Krallık'ta (Britanya'da) güçlü, kültürce farklı bir merkez olduğunu, ve bu merkezin çevre(periferi) üzerinde ekonomik ve siyasal bir denetim kurmuş olduğunu öne sürmektedir. Hechter'e göre endüstriyel gelişim Kelt dilini yok etmiş fakat Kuzey İrlanda'daki eşitsizliği giderememiştir. Merkezle çevre arasında artan bir ekonomik eşitsizlik meydana gelmiştir. Sınıf ve etnisitenin rastlaştığı bu kültürel iş bölümü çevrede bir tepki oluşturmuştur. Hechter ayrıca, merkezdeki aydınların iç sömürgeci denetleme makamlarını tekellerine aldıklarını ve çevresel kültürün bireylerinin ilerlemesini önlediklerini iddia etmektedir. Çevresel kültürün merkezleştirilmiş devletin etkisinden uzak kaldığı Kuzey İrlanda'daki Katolikler'de olduğu gibi, bu tepkisel gruplaşmayı artırmıştır. Hechter'e göre Galler'deki ve İskoçya'daki kısmi sanayileşme bu bölgelerin ulusal düzeyde yapısal bütünleşmesine izin vermiştir ve yerel siyaset Britanya (İngiltere) parti sistemine kanalize edilerek bir çatışma ihtimali en aza indirilmiştir(Gürses, 1998:34).

Smith, Hechter'in tezini iç sömürgecilik tezinin sınırlı uygulanabilirlikte oluşunu ve etnik ayrımcılığı güden bazı siyasal, kültürel ve sosyal faktörlere yeterli dikkati göstermekte zayıf kaldığını iddia ederek eleştirmiştir. Hechter'in teorisi var olan toplumsal mekanizmalar için uygun bir açıklama getiren, bir kişisel ilişkiler ağının merkezdeki ve çevredeki seçkinlerin iş birliğini gösteren İtalyan deneyimi göz önüne alındığında yetersiz bir yaklaşım olarak görülmektedir. Galler'de girişimcilerin yerel doğuşu, Galli burjuvazi ile orta sınıfın gelişmesi Galli insanların kilit görevlere

gelmeleri önünde önemli engellerin bulunmadığını göstermektedir. Birch'in iddia ettiği gibi, bir etnik azınlığın kamu hizmetlerinde yeterli derecede temsil edilmesi, Hechter'in "hakim toplum" açıklaması ve "çevre"deki toplumlar argümanına kuşkuyla yaklaşılmasına yol açmıştır. Hechter son yazılarında, rasyonel seçim teorisi gibi ilave unsurların da dikkate alınmasına ihtiyaç duyulduğunu belirtmektedir. Hechter, rasyonel seçim teorisinde, milliyetçi bir örgüte desteğin artmasını, örgüt tarafından garanti edilmiş faydaların elde edilmesi olasılığının yüksek olduğuna inanılmasının bir ifadesi olarak görür. Hechter, milliyetçiliğin emperyalizmle ilişkisini ve merkezin baskısına çevrenin tepkisini vurgular fakat yerel nüfusta özellikle bazı bölgelerde eşitsiz gelişmenin sonucu oluşan hoşnutsuzluğun nedeni olan kapitalizm konusuna açıklık getirmez(Gürses, 1998:35).

Marksizmin aslında ulusun geçici bir tarihsel olgu olduğu ve ulus devletin aslında burjuvazinin tarihsel gereksinimlerinin bir ifadesi olduğu fikri üzerine odaklaştığı yaygın bir şekilde ifade edilir. Marksistler ulusal sorun ile çok ilgilenirken, Marks'ın milliyetçiliğin özelliğine ve etkisine az ilgi gösterdiği ve ikincil önemde gördüğü herkesçe bilinmektedir. Bütün milliyetçi hareketlerin kaynağını sadece dünya kapitalist ekonomisi içindeki bölgelerin eşit olmayan gelişmesinde aramak zordur. Genel bir milliyetçilik teorisi diğer tanımlamaları da gerektirebilir. Marksizmin ekonomiyi toplumsal gelişmeleri açıklamada temel etmen olarak alan geleneği milliyetçi akımların kaynaklarını ve siyasal anlamını kavrama yolunda bir ölçüde engel olmasına karşın, kapitalizm, düzensiz gelişme ve milliyetçilik konuları arasındaki ilişkiyi ilk önce ifade eden yine marksist gelenek olmuştur. Burada belirlemek gerekir ki, milliyetçi hareketlerdeki politikalarda kültürel kimliğe ve ulusal varlığın korunmasına veya güvenliğine yönelen tehditler, ekonomik eşitsizlik konuları kadar önemlidir. Bloom'un belirttiği gibi geçici bunalım dönemlerinde insanlar genellikle, yeni siyasal tecrübeler ve gerçekler karşısında kendilerine psikolojik güvenlik sağlayacak olan yeni bir kimlik oluşturma çabasına gireceklerdir(Gürses, 1998:37).

Geleneksel Marksist görüşler, sınıf mücadelesini tarihsel değişimin motoru olarak görülürlerken milliyeti onun önemsiz ikincil bir görüngüsü olarak nitelendirmişlerdir. Marks ve Engels, geç 1860'larda İrlanda sorununa eğilene dek başlangıçta milliyetçiliğe yeteri kadar önem vermemişlerdir. Marks'ın 1840 ve

1850'lerdeki yazıları, Rus yöneticilerinin pan-slavizminden etkilenmiştir. Marks, Pan-slavizmi çarlığın bir aracı olarak görmüş ve çarçı karşı devrimcilerin Avrupa'daki devrimci faaliyetlerin girişimini engelleyebileceğinden korkmuştur. 1860'lardan sonra Marks ve Engels, eğer İrlanda'daki baskı sona erdirilirse, İngiliz işçi sınıfının İngiltere kapitalizminin baskısından kurtulabileceğini düşünmüşlerdir. İngiliz burjuvazisi, İngiliz işçi sınıfı ve İrlanda işçi arasında düşmanlık yaratmıştır. Bu, İrlanda üzerindeki İngiliz sömürge yönetimini güçlendirmiş ve İrlanda sanayinin gelişimini engellemiştir. Dolayısıyla bu gelişmeler sınıf mücadelesinin ertelenmesine yol açmıştır.

Rosa Luxemburg'un ulusal sorun kavramına getirdiği çözümünde, emperyalizm kavramı tayin edici olmuştur. Luxemburg, ayrı bir Polonya devletinin yaratılmasına karşıydı, çünkü bu, Rus pazarına karşı engellerin oluşturulmasına ve dolayısıyla Polonya'da sanayi gelişiminin olumsuz yönde etkilenmesine yol açabilirdi. Luxemburg'a göre herhangi bir ulusal grubun self-determinasyonu ancak sosyalizm ile kazanılabilir(Gürses, 1998:39).

Marks, ulusal self-determinasyon talebini emperyalizme karşı mücadelenin bir parçası olarak desteklemiştir. Self-determinasyon için verilen destek, gelişmiş kapitalist ülkelerdeki toplumsal vatansverliğe karşı verilen mücadele metodundan öte bir anlam taşımaktadır.

Nimmi, Marksist Metodoloji'yi bu metodolojinin sınıf ve ekonomik indirgemeciliğini ve Avrupa merkezliliğini eleştirmektedir. Nimmi, milliyetçiliği anlama çabasındaki bu eksikliklerin Marks'ın teorisindeki yapısal uygunsuzluğun mantıksal bir sonucu olduğunu savunmaktadır. Halliday'e göre ise marksist ve sosyalist düşüncenin en büyük hatası milliyetçiliğin önemsenmemesi değil, kapitalizme gereğinden az değer biçilmesidir(Gürses, 1998:42).

Avusturyalı Marksist Baver, çok uluslu Habsburg İmparatorluğu'ndaki sosyalist ve sendikal hareketlere ve imparatorluğun birliğinin sürdürülmesi çabası içerisinde olduğundan kültürel/ulusal boyutla ilgilenerek sorunu çözmeye çalışmıştır. (Gürses, 1998:43)

b) Siyasi Dönüşüm

John Brevilly'e göre, milliyetçiliği toplumsal yada ekonomik yapıların, sınıfsal çıkarların yada kültürel oluşumların yansıması olarak görmek, belirli milliyetçilikleri açıklayabilir, ama milliyetçiliğin genel olarak çözümlenmesine katkıda bulunmaz. Milliyetçilik, her şeyden önce siyasetle, siyaset ise güç/iktidarla ilgilidir. Güç/iktidar, çağdaş dünyada devletin yönetimini ele geçirmeye ve kullanmaya bağlıdır. Dolayısıyla, milliyetçiliği çözümlmeyi amaçlayan genel bir yaklaşım yada yöntem, öncelikle onun devlet yönetimiyle olan ilişkisini belirlemek zorundadır. Özetleyecek olursak, milliyetçiliği çözümlmek amacıyla kullanılabilir genel bir yöntem oluşturmada ilk adım, milliyetçiliğin bir siyaset biçimi olarak kabul edilmesidir. Bu, milliyetçiliğin önemini ölçülebilmesine de olanak verecektir, çünkü siyasi hareketlerin bir toplumda ne kadar destek bulunduğunu belirlemek, düşüncelerin yada duyguların kendi başlarına oynadıkları rolü kestirmekten kolaydır(Özkırımlı, 1999:125).

İkinci adım bu yaklaşımın modernleşme süreciyle ilişkisini belirlemektir. Brevilly'e göre modernleşme, iş bölümünde temel bir değişim içerir. Değişimin en önemli evresiniyse Avrupa'da ticari ve mesleki birliklere dayalı birleşik iş bölümünden, işlevsel iş bölümüne geçilmesi oluşturur. Birleşik iş bölümünden kastedilen, toplumdaki başlıca görevlerin belirli grupları temsil eden kurumlarda toplanmasıdır(Özkırımlı, 1999:125).

Milliyetçiliğin farklı siyasi amaçlar uğruna kullanılabilir olması çok çeşitli biçimleri bürünmesine yol açmıştır. Şu ana kadar çizilen genel tablonun belirli milliyetçi hareketleri incelenmesine katkıda bulunabilmesi için tipoloji geliştirilmesi, bununda milliyetçi siyasetin üstlendiği farklı işlevlerin altını çizebilecek kavramlarla desteklenmesi gerekmektedir. Brevilly, tipolojisini geliştirirken iki noktayı göz önünde bulundurur. Bunlardan ilki, devlet ve siyasi hareketler arasındaki ilişkidir. Siyasi meşruiyetin henüz milliyet kavramına dayanmadığı bir çağda doğan milliyetçi hareketler ister istemez "devlete karşı" bir nitelik taşımaktadır. Milliyetçiliğin norma dönüşmesi için milliyetçi hareketlerin başarıya ulaşması gereklidir. Ancak ondan sonra başarılı hareketlerin kurduğu yönetimler yada bu hareketlerin savunduğu bazı ilkeleri benimseyen hükümetler, milliyetçiliği siyasi meşruiyetlerinin dayanağı haline getirmişlerdir. İkinci önemli nokta ise, milliyetçi hareketin karşı olduğu devletle ilgili

hedefidir. Hareket devletten ayrılmayı planlıyor olabilir; devleti yenilemek isteyebilir; yada onu başka devletlerle birleştirmeyi amaçlayabilmektedir.

Brevilly, bu açıklamalardan yola çıkarak tipolojisini belirlemiştir. Milliyetçi hareketleri önce amaçlarına (ayrılıkçı, reformcu, birleşmeci) sonrada bir devlete mi yoksa devlet olmayan başka bir siyasi örgütlenme biçimine mi karşı olduklarına göre kategorilere ayırmıştır.

Brevilly, milliyetçi siyasetin yerine getirdiği üç temel işlev belirlemektedir. İş birliği, harekete geçirme ve meşruiyet. İş birliği, milliyetçiliğin siyasi süreçten dışlanan grupların harekete destek vermesini sağlamak için; meşruiyet ise, milliyetçiliğin siyasi hareketin hedeflerini gerek karşı olunan devlet, gerekse dış güçler (örneğin önemli devletler ve onların kamuoyu) gözünde haklı kılmak için kullanılmasıdır(Özkırımlı,1999:128).

Paul K. Brass, milliyetçilik literatüründe “araçsalcılık” denilince ilk akla gelen isimdir. Kabaca ifade edilecek olunursa araçsalcılık, etnik kimlikleri ve milliyetçiliği seçkinlerin siyasi iktidarı ele geçirme yada koruma mücadelelerinde kullandıkları bir araç olarak görmektedir. İlkçi yaklaşımın tam tersi görüşleri savunan araçsalcılar etnik kimliklerin oluşumunda öznel seçimleri, koşulları seçkinleri yönlendirmelerini ön plana çıkarırlar. Bu yaklaşıma göre, etnisitenin araştırılması, etnik grupların içindeki seçkinleri ve onlara karşı olanların grup kültürünün belirli yönlerini seçerek onlara yeni anlamlar yükledikleri ve onları grubun desteğini elde etmek, çıkarlarını korumak yada diğer gruplarla rekabet edilmesini sağlamak amacıyla kullandıkları süreçlerin araştırılması demektir.

Brass'ın kuramsal çerçevesi birkaç temel görüş çevresinde yapılır. Bunlardan ilki, etnik kimliklerin değişken bir niteliğe sahip olduğudur. Brass'a göre bir etnik kimliğin canlanması ve milliyetçiliğe dönüşmesi kaçınılmaz değildir. Tam tersine, kültürel kimliklerin siyasi farklılıklara temel oluşturması ancak çok iyi araştırılması gereken belirli koşullar altında mümkündür. İkincisi, bu koşullar etnik grupların kültürel farklılıklarında değil seçkinlerin genel siyasi ve ekonomik ortam bağlamında şekillenen rekabetlerinde aranmalıdır. Üçüncüsü, seçkinlerin rekabeti etnik grupların kendilerini nasıl tanımladıkları etkileyecek, ne ölçüde kalıcı olabileceklerini belirleyecektir. (Yani

etnik kimlikler verili değildir.) Bunun nedeni, toplulukların kültür ve değerlerinin iktidar yada ekonomik güç peşinde olan seçkinlere siyasi kaynak oluşturmalarıdır. Söz konusu kültürler, gerektiğinde etnik grubu oluşturan bireylerin yeni bir siyasi kimlikle özdeşleşmesini kolaylaştıracak sembollere dönüşür; dolayısıyla anlamları ve içerikleri siyasi koşullara bağımlıdır.

Tüm bunlardan çıkan bir sonuçsa, etnik kimlik gelişiminin ve milliyetçiliğe temel oluşturmasının geriye döndürülebilir bir süreç olduğudur. İçinde bulunulan siyasi ve ekonomik koşullara göre seçkinler etnik farklılıkları vurgulamayı bırakıp gruplar arası işbirliği yada çıkar ortaklığını da ön plana çıkarabilirler.(Özkırımlı, 1999: 128)

Nations and Nationalism since 1780 adlı çalışmasında Hobsbawm, milliyetçilik olgusunun artık tepe noktasını aştığını öne sürmektedir. Hobsbawm'a göre XX. yüzyıl sonu ve uluslar veya etnik/dilsel grupların dünyanın uluslar üstü yeniden yapılanmasıyla doğan gelişmelere değişik biçimlerde direniş gösterdikleri veya gelişmelere uyum sağlamaya çalıştıkları bir dönem olacaktır. Yine Hobsbawm'a göre uluslar ve milliyetçilik gündemde birincil önemini kaybedecektir. Milliyetçilik ve ulus-devletin ikincil öneme sahip olgular olduğu görüşü savunularak Avrupa topluluğundaki son gelişmelere uluslar üstü kurumların artışına ve ulusal egemenliğin uluslar arası aktörler arasındaki karşılıklı bağımlılık ilişkisi lehine aşınmasına işaret edilebilir. Ulusal egemenliğin çağdaş dünyada sınırsız olmadığı açıktır. Fakat devletin ekonomik, mali, hukuki vb. uygulamaların düzenleyicisi olarak toplumlarda rol oynamaya devam etmekte olduğu inkar edilemez(Gürses, 1998:36).

c) Toplumsal–Kültürel dönüşüm

Gellner'e göre milliyetçiliği analiz edebilmenin en uygun yolu, onu tarım toplumundan sanayi toplumuna geçiş sürecinin gerekli bir parçası olarak görmektir. Gellner'e göre, sanayi toplumu milliyetçi, tarım toplumu ise milliyetçi değildir. Sanayileşmenin ortaya çıkması göçü doğurmuştur. Farklı dil ile maddi eşitsizlikler bu göçerleri egemen kültür içine asimile olmak veya kendi dillerine dayalı alternatif bir kültür kurmak arasında seçim yapmaya zorlamıştır. Gellner, milliyetçiliğin yükselmesi ile iletişimin yayılması arasındaki ilişkiyi göstermeye çalışır. Ona göre sanayileşmiş devletlerin ekonomileri benzeşen bir kültür, okur–yazar bir kitle ve eğitim sisteminde

birliği gerektirir(Gellner, 1983:40). Etnik bir grup bu politikalara karşı direnebilmekte ve mevcut olaylardan duydukları hoşnutsuzlukları ifade edebilmek için, milliyetçilik bayrağı altında harekete geçebilmektedirler.

Deutsch'a göre kitle iletişimini ya başarılı bir asimilasyon getirir ya da asimilasyon süreci yavaşsa devletin bütünlüğünü tehdit edebilir. O, ortak ahlaki ve siyasal kimliklerin algılanmasının yaratılmasına yol açan toplumsal iletişimlerin gelişimine önem vermektedir. Deutsch'un, toplumsal, siyasal bütünleşme sürecinin kitle iletişimine ve modernleşmenin etkisinden korunmak için gösterebilecekleri olası tepkiler hakkında yeterli açıklamada bulunmaz(Gürses, 1998:31).

Gellner gibi Anderson da yaygın okur-yazarlığın ve eğitimin, kapitalizmin, milliyetçilik için arz ettiği öneme işaret eder. Anderson'un Hayali Cemaatleri Avrupa milliyetçiliğinin köklerini çok dilli dini kültürden (Müslümanlık, Hıristiyanlık) mutlakiyetçi devletlere geçişte görür. Birlikte yaşayan yurttaşların "Hayali Cemaatler"i tanrının isteklerinin yerini alır. Evrensel diller kaybolurken, "print kapitalizm" (Anderson'un bilgi ve iletişim çağı şeklinde tanımladığı gibi) yerel dilleri meşrulaştırır. Anderson'a göre yükselen burjuvazi ilk olarak Avrupa uluslarının ortaya çıkmasında önemli bir rol oynar; Protestanlık ve "print kapitalizm" arasındaki işbirliği geniş okur kitleleri yaratmış ve bunları siyasal–dinsel duvarlar uğruna seferber etmiştir. Yerel dillerin meşrulaştırılmasının print kapitalizmin bir sonucu olduğu ileri sürülebilir, ancak bu bütün durumlarda iddia edilemez. Bazı etnik gruplar yerel dillerine bağlı kalırken (Kanada'daki Quebecililer) içinde buldukları toplumla kademeli olarak bir bütünleşmeye karşı direniş göstermemiş olanlarda mevcuttur.(Britanya'daki Galliler gibi) (Gürses, 1998:31-32)

Mirosław Hroch'a göre geçmişin etkisinin en yoğun hissedildiği yer Avrupa'nın Batısı olmakla birlikte, ortaçağdan itibaren verilen siyasi kavgalardan, millet kurma çabalarından geriye kalan miras Orta ve Dođu Avrupa'daki egemen olmayan etnik grupları da etkilemektedir. Bu mirası oluşturan özelliklerden üçü XIX. Yüzyılın milli hareketleri açısından önemlidir. Bunlardan ilki, geçmişte sahip olunan siyasi özerkliğin kalıntılarıdır. Bu kalıntılara (ellerindeki mülklere, kendilerine tanınan ayrıcalıklara) sahip çıkmak isteyen gruplar, çođu zaman merkezietçi yönetimlerle karşı karşıya kalmaktaydılar. Yařanan bu gerilim, XIX. Yüzyılın sonlarından itibaren bař gösteren

milli hareketlerin bazılarını ateşleyen kıvılcım olmuştur. İkinci önemli unsur, etnik grupların bir bölümünün eskiden kurmuş oldukları devletin hatıralarıdır. Bir zamanlar bağımsız yaşandığını bilmek, etnik dayanışmayı ve milli bilinci artırmaktadır. Bu, örneğin Litvanya, Finlandiya, Bulgaristan, ve Katalonya'daki eylemcilerin hareketlerini meşru kılmak için ilk sarıldıkları gerekçeydi. Üçüncü önemli unsur ise geçmişten kalma bir dildir. Bu tür bir dil, kendi edebiyatı olan modern bir dil yaratılmasını kolaylaştırmaktadır. Bu durum örneğin Çekler, Katalanlar ve Finliler için geçerlidir. Ancak bu unsurun önemi abartılmamalıdır. Geçmişte bir dile sahip olmak, tarihi milletlerle, tarihi olmayan milletlerle yapay bir ayrıma yol açmamalıdır(Özkırımlı, 1999:188).

Geçmişten kalan miras ne olursa olsun, modern millet kurma süreci etnik kurumun tarihi, dili ve geleneklerine ilişkin bilgi toplayarak başlamaktadır. Araştırmacılar, etnik grubu keşfetmekte, milli bilincin oluşmasına zemin hazırlamaktadırlar. Ancak bu etnik kazı çalışmaları örgütlü bir siyasi ya da toplumsal hareket olarak değerlendirilemez. Söz konusu aydınların çoğu henüz milliyetçi isteklerde bulunmaktadır. Etnik kökenlere yönelik arayışların siyasi ve kültürel değişimler gerçekleştirmeyi hedefleyen milli programlara dönüşmesi daha sonralardaki aşamaları bulacaktır. Bu arayışları milli programa, akademik ilgiyi duygusal bağlılığa dönüştüren üç tür gelişmeden söz edilebilir:

- Eski düzende meydana gelen siyasi veya toplumsal bir kriz; bunun yeni gerilimlere yol açması
- Toplumsal huzursuzluk; halkın önemli bir bölümünün içinde bulunduğu durumdan rahatsızlık duyması
- Geleneksel ahlaki sistemlere duyulan inancın yitirilmesi; özellikle dine dayalı meşruiyet anlayışın çökmesi.

Öte yandan milli hareketlenmenin başlaması milletin kurulmasını garanti etmemektedir. Her şeyden önce harekete kitlesel destek sağlanması gerekmektedir. Hroch kitlesel hareketin ortaya çıkışını kolaylaştıran dört koşul sıralamaktadır:

- Toplumsal, ahlaki ve kültürel gerilimlere bağlı bir meşruiyet krizi.

- Dikey toplumsal hareketlilik (eğitimli sınıfların bir bölümünü, egemen olmayan etnik grubun üyeleri oluşturmaktadır)
- İleri düzeyde toplumsal iletişim. Buna yüksek okur-yazarlık ve okullaşma oranları, gelişmiş piyasa ilişkileri de dahil olmalıdır.
- Milli farklılıklarla örtüşen çıkar çatışmaları (Özkırımlı, 1999: 188)

3) Etno–Sembolcü Yaklaşım

Etno-sembolcü yaklaşım, modernistlerin 20–25 yıl süren hegemonyasına bir tepki olarak doğmuş ve temel savlarını modernizmin eleştirisinden yola çıkarak geliştirmiştir. Terim (Etno- sembolcü), milliyetçilik çözümlerinde etnik geçmişe (ve kültüre) ağırlık veren kuramcılarını nitelemek için kullanılır. İlkiliği reddeden, modernist açıklamaları ise yetersiz bulan John Armstrong, Anthony D. Smith, John Hutchinson gibi etno sembolcüler, bu iki yaklaşımdan hareketle bir senteze ulaşmaya bir tür orta yol bulmaya çalışmaktadırlar. Öte yandan terimin yakın tarihe kadar adı geçen kuramcılar tarafından sahiplenilmediğini görmekteyiz. Örneğin yaklaşımın öncülerinden Armstrong hiçbir eserinde bu terimden söz etmemektedir. Etno- sembolcüler terimi, birbirlerinin yaklaşımlarını nitelemek için de kullanmaz. Smith, Armstrong’un bakış açısını “eskilci” olarak tanımlarken, Hutchinson hem Smith, hem de Armstrong’un görüşlerine etnikçi nitelmesini yakıştırmaktadır. Terim daha çok bu tür görüşlere sempatiyle bakan genç kuşak araştırmacılar tarafından kullanılmaktadır. Örneğin Conversi, milliyetçilik kuramlarını değerlendirdiği makalesinde etno- sembolcülüğü, milletlerin yoktan var edilemeyeceğini, milli kimliklerin geçmişten kalan mitler, değerler ve sembollerin etkisi altında şekillendiklerini savunan, dolayısıyla ilkçilikle araçsalcılık arasındaki kutuplaşmayı aşmaya çalışan yaklaşım olarak tanımlamıştır. Modernistlerse terimi hiç dikkate almamakta ve etno sembolcülerini ilkçi ya da öncü saymaktadırlar. Bu durumun yakın tarihte değiştirdiğini ve adı etno sembolcülükle özdeşleşen Smith’in nihayet terime açıkça sahip çıktığını görmekteyiz(Özkırımlı, 1998:194).

Etno- sembolcüler, ilkçiler ya da modernistlere oranla daha türdeş bir kategori oluşturmaktadırlar. Milliyetçilik çözümlerini büyük ölçüde benzerlik göstermektedir. Vurgu yaptıkları etkenler, öne sürdükları savlar temelde aynıdır. Buna göre milletlerin

gelişim süreci geniş bir zaman dilimi içinde ele alınmalıdır, çünkü modern milletlerin doğuşunu etnik geçmişlerini dikkate almadan açıklamak mümkün değildir. Bugünün milletleri modern öncesi dönemin etkin topluluklarının devamıdır. İki yapı gelişmişlik düzeyi açısından aynı değil, farklıdır. Etnik kimlikler düşünüldüğünden daha dayanıklıdır, tarihin kurduğu tüm tuzaklara (göçler, istilalar, etnik gruplar arası evlilikler) karşın özlerini yüzyıllar boyu korurlar. Modern dönemin milletleri, yılanmış etnik kültürlerin gölgesi altında şekillenmektedir. Geçmişten gelen mitler, semboller, töreler bu günün milliyetçiliklerinin içeriğini belirlemekte söylemlerin ana dolgu maddesini oluşturmaktadır. Etno-sembolcüler milliyetçiliğin modern çağın çağın ürünü olduğunu kabul ederek ilkçilerden ayrılmaktadırlar. Öte yandan milliyetçiliği kapitalizm, endüstrileşme gibi modern süreçlerle açıklayan kuramlar da yetinilmemesi gerektiğini öne sürmektedir. Doğru bakış açısı daha uzun bir dönemi kapsamalı, bu günün milletlerini etnik atalarıyla aynı potada değerlendirmelidir.

Smith etno-sembolcü yaklaşımın üç yönden avantajlı olduğunu söyler. Birincisi bu tür bir yaklaşım hangi hakların yeterli koşullar oluştuğunda bir milliyetçi hareket başlatacağını ve bu hareketin hangi biçime bürüneceğini belirlememize yardımcı olacaktır. İkincisi, yaklaşım anıların, törelerin mit ve sembollerin milliyetçiliğin şekillenmesindeki rolünü anlamamızı sağlayacaktır. Milliyetçilik çoğu zaman belirli bir dilde eğitim, kendi dilinde televizyon kanalı, kutsal anıtların koruması gibi sembolik hedeflerin peşinde koşar. Materyalist yada modernist kuramlar bu konuları yeterince açıklayamaz; kolektif anıların gücünü kavrayamaz. Üçüncüsü, etno-sembolcü yaklaşım milliyetçiliğin nasıl bu kadar geniş bir halk desteğine sahip olabildiğini açıklamaktadır. Entelijensiya “halk kitlelerini tarihe davet edebilir. Ama onlar neden bu çağrıyı kabul ederler? Yalnızca maddi çıkarlar mı? Yanıt bu kadar basit olamaz. Etnik kültürle ağırlık veren yaklaşımlar bu süreci aydınlatmaya çalışmaktadırlar(Özkırımlı, 1999: 196).

Milliyetçiliği muhafazakar, liberal yada sosyalist görüşlerle birlikte ifade etmek gelişmeleri analiz etmekte zorluklar yaratabilir. Milliyetçi hareketlerin özellikleri, harekete katkı yapan sınıf yada sınıfların ve hareketin sosyal, siyasal, ekonomik ve kültürel taleplerine bağlıdır. Her safhasında eleştirel bir yaklaşıma tabi tutularak eklektik bir metodla milliyetçiliğin doğuşu ve güçlenmesinin esas nedenlerini aramak

tercih edilebilir bir yol olarak gözükmektedir. Her bir yaklaşım bazı durum, zaman ve mekana uygulanabilirliğe sahip değildir. Bu gelişmiş, gelişmekte olan ve sosyalist ülkelerdeki deneyimler konusunda yapılan alan çalışmalarında görülebilir. (Gürses, 1998: 44)

IV.) BÖLÜM: TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİK

A. TÜRKİYE'DE MİLLİYETÇİLİĞİN GELİŞİM TARİHİ

1) Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu (1800-1923)

Türk milliyetçiliğinin nasıl doğduğu ile ilgili en özlü açıklamayı Yusuf Akçura yapmıştır. Türk Yurdu'nda yayınlanan bir yazısından aldığımız üzere, Türk Milliyetçiliği ne Osmanlı burjuvazisi içinde gelişen Türk burjuvazisinin bir önerisi olarak ortaya çıkmış nede Osmanlı okullarında öğretilmiştir. Türk Milliyetçiliği, Türkler hakkında bilgi içeren yabancı eserlerden, Osmanlı Devleti içinde ve etrafında yaşayan milletlerin faaliyetlerinden öğrenilmiştir. Akçura'nın bu sözleri Türk Milliyetçiliğinin doğuşu ile ilgili gerçeği yansıtmaktadır(Oba, 1994:239).

Milliyetçilik, tarihi açıdan değerlendirildiğinde, Batı'da bir burjuva devrimi olarak ortaya çıkmıştır. Burjuvazi milliyetçiliği iç ve dış gümrükleri tasfiye ederek dış gümrükleri tasfiye etmek suretiyle iç pazarın meydana getirilmesinde bir araç olarak kullanmıştır. Osmanlı Devleti'nde Türk etnik grubu içinde bir burjuvazi ortaya çıkamadığı için, İttihat ve Terakki ile birlikte kapitalizmin gelişmesinde devlet önemli bir rolü üstlenmek durumunda kalmış ve milliyetçilik asker-sivil-aydın kadrolarda geniş bir zemin bulabilmiştir.

Türk Milliyetçiliği Osmanlı İmparatorluğu'nu oluşturan milletler arasında en geç başlamıştır. Bunun en önemli nedeni Türklerin Osmanlı Devleti'ne, Osmanlı Vatani'na olan bağlılıklarıdır. Burjuvaziden yoksun aydın, asker ve bürokrat Türkler, milliyetçi fikirlerle temasa geçtikten sonra da Osmanlı Devleti'nin bütünlüğünü korumayı, bir Osmanlı vatanseveri olarak korumak durumunda kalmışlardır. Zira onlar, Türklerin kurduğunu bildikleri ve iftihar kaynağı olan bu devleti, imparatorluk içinde yaşayan diğer ulusların, yabancı ülkelerin desteği ile parçalamak için yaptıkları mücadeleyi ibretle izlemişler ve buna karşı koymak istemişlerdir. Çabaları, sabırları ve beklentileri gerçekleşemeyen, Osmanlılık ve İslamcılık akımlarının devletin bütünlüğünü korumada bir sonuç veremediğini gören Türkler ve kendini Türk hisseden diğer müslümanlar için Türk Milliyetçiliği, Türkçülük, Osmanlı Devleti'nin çöküşünü engelleyebilecek bir çare olarak değerlendirilmiştir.

Milliyetçilik, Fransız Devrimi'nin bir öğretisi olarak dünyaya yayılmıştır. Tanzimat'la başlayan yeni dönemde Batı'dan gelen milliyetçilik dahil bu yeni fikirlerin etkisiyle, Türk Milliyetçiliğinin kültürel ve entelektüel zemini oluşmaya başlamıştır.

Türkçülük adı altında da anılan Türk Milliyetçiliği, Batı'daki gelişmelerin aksine, daha evvel belirtildiği üzere, yeterli güçte bulunmaması nedeniyle Türk burjuvazisinin öncülük ettiği bir akım olarak ortaya çıkmamıştır. Osmanlı Devleti'nde esasen monarşik, dinsel, ekonomik, sınıfsal ve kültürel yapısı nedeniyle Türkler arasında milliyetçiliğin oluşmasına yol açacak unsurları ortadan kaldırmıştır. Osmanlılar Türkçe'yi devletin resmi dili yapmalarına rağmen Türk kelimesinin onur kırıcı bir anlam ifade ettiği görülmektedir(Landau, 1999:48). Batı, Osmanlılara Türk ve Osmanlı ülkesine Türkiye denmesine rağmen, Devlet yöneticileri için Türk kelimesi kullanılmak istenilmemiştir(Oba,1994:240).

Rusya'nın Osmanlı Devleti'nde yaşayan Slav ve Ortodoks unsurların bağımsızlıklarına kavuşmaları için başlattığı mücadele ve bunun etkisiyle Sırbistan, Yunanistan, Romanya ve Bulgaristan'ın bağımsızlığa kavuşmaları ve buralardan, yüzyıllar boyu yaşadıkları yerlerini ve yurtlarını terk ederek, İstanbul'a Anadolu'nun çeşitli yerlerine Yerleşen Türk ve Müslüman halk ile on sekizinci yüzyılın sonlarına doğru Rusya'nın güneye ve doğuya açılma hareketiyle birlikte Kırım'dan, Volga-Ural bölgesinden Tatar ve Çuvaşların, Kuzey Kafkasya'dan Nogaylar ile Çerkezlerin Osmanlı Devleti'ne sığınmaları Türk ve Müslüman halk üzerinde milliyetçi fikirlerin oluşması yönünde önemli bir etkide bulunmuştur.

Rusya'da pan-Slavizm'in gelişmesi sonucunda, özellikle bu ülkedeki eğitim kurumlarında bulunan Türkler bu öğretiminde etkisiyle kendi milliyetleri ile ilgilenmek durumunda kalmışlar ve birer Türk Milliyetçisi haline gelmişlerdir. Bunların içinde Yusuf Akçura, Ahmet Ağaoğlu ile Hüseyin zade Ali'nin İstanbul'a yerleşmeleri ve milliyetçi fikirleri, yazıları, konuşmaları ile yaymaya çalışmaları, Türk Milliyetçiliğinin doğuşu ile ilgili en önemli olaylardan birisidir. Pan-Slavizm, Rusya Müslümanlarını benliklerini aramaya ve örgütlemeye itmiştir. İsmail Gaspıralı ile yayınladığı Tercüman Gazetesi ve Rusya Müslümanlarınca gerçekleştirilen kongreler bu çerçevede değerlendirilmelidir. Bu ortam içinde yetişenlerden bazılarının daha sonra Osmanlı İmparatorluğu'na sığınarak milliyetçi fikirleri yayıcı birer ajan haline gelmeleri ve

buldukları yerlerdeki diğer Türk ve Müslüman halka milliyetçilik fikirlerini aşılama söz konusu olmuştur. Yayılan bu fikirler, daha sonra, pan-Slavizm, Rusya'ya karşı bir tepki şeklini alacaktır. Bu tepki ayrıca, Türkçülük ve Turancılık akımlarının önemli bir unsurunu teşkil etmiştir. Balkan uluslarının bağımsızlık için yaptıkları mücadelenin Türkler üzerinde meydana getirdiklerini de göz önünde tutmak gerekir. Başta Sırbistan olmak üzere Yunanistan, Romanya, Bulgaristan ve Arnavutluk'un birer birer bağımsızlarını elde etmeleri ve Balkan Savaşları sonucu "Sevgili Rumeli"nin elden çıkışı da Türk milliyetçiliğinin doğuşunda önemli bir unsur olmuştur.

Balkanlar'da XIX. yüzyıldan başlayarak ulus duygusunu geliştirmenin kazandığı aciliyet, beraberinde, iyimser bir bakışla türdeş bir ulus-devlet oluşturma sürecinin önünde bir engel, kötümser bir bakışla düşman komşunun beşinci kolu gibi görülen azınlıklardan kurtulma isteğini getirmiştir(Yerasimos 1995:35).

Balkan topraklarının kaybedilmesiyle birlikte buralarda yeni kurulan devletler, Türkleri ülkeden atmak veya eritmek politikası gütmüşlerdir. Bu ülkelerden kaçarak anavatana göç edenler Balkan uluslarının kurtuluş savaşları sırasında kendilerine yaptıkları eziyetleri dile getirerek halk arasında milliyetçi hislerin doğmasına yol açmışlardır. Büyük devletlerin etkisiyle hıristiyan tebaaya sağlanan haklar da, Türkler ve müslümanların hiç alışık olmadıkları bir durum yaratarak ve bunların milli onurlarını rencide ederek milliyetçi hisleri dürtmekten geri kalmamıştır.

Türklerin, Osmanlı hanedanından ve İmparatorluktan ayrı bir millet sayılması fikrinin ortaya çıkmasında XIX. yüzyılda batının tesiri büyük olmuştur.

XIX. yüzyılda Avrupa'da Türklere dair iki hareketin belirdiğini görmekteyiz. Bunlardan birincisi "Turqueire" yani Türk hayranlığıdır. Türkiye'de üretilen sanat eserleri, Avrupalı sanat severlerin dikkatini çekmiştir. Bunlar, Türk eserlerini toplamışlar, evlerin de bir Türk salonu, Türk odası şeklinde teşhir etmişlerdir. Diğer taraftan, Avrupalı ressamların Türklerle ilgili tabloları, şairlerin, filozofların Türk ahlakını ortaya koymak için yazdıkları kitaplar, Lamartine, Pierre Loti, Claude Farrere'in Türkler hakkındaki dostane yazıları adeta Türk milli gururunu okşamıştır.

Avrupa’da gelişen ikinci hareket bundan daha da önemli olan Türkoloji’dir. Bu Türkoloji çalışmalarının temelinde Batı’nın doğuyu sömürmesinin temellerini atmak amacıyla başlayan oryantalizm yatmaktadır. Edward Said’e göre Oryantalizm; “doğuya hakim olmak, onu yeniden kurmak ve onun amiri olmak için batının bulduğu bir yoldur. İlk öncüleri arasında Silvestre de Sacy, Ernest Renan, Joseph Arthur de Gobineau, Abel Remusat gibi şahsiyetleri sayabileceğimiz oryantalistler Avrupa’nın genişlemesine yardımcı olmak amacıyla XVIII. yüzyıldan itibaren Çin, İslam ve daha sonra Türk kaynakları üzerinde çalışmalar yapmışlar, eserlerinde Türklerin Osmanlılardan önce büyük bir medeniyet kurduklarına ve dilleri ile tarihlerinin zenginliğine işaret ederek Türk tarihinin karanlık kalmış devirlerini aydınlatmaya çalışmışlardır(Sarınay, 1994:49).

Batılı türkologların eserlerinin bir kısmı Türkçeye çevrilmiştir. Türklerin dilleri, tarihleri hakkındaki bu yayınların yanında Türk yazarları tarafından Türk tarihi hakkında yazılan kitaplar ve tefrika edilen makaleler de milliyetçiliğin yayılmasında etkin bir rol oynamışlardır. Özellikle II. Abdülhamit dönemin de çıkan Sabah, Tercüman-ı Hakikat ve İkdam adlı yüksek trajlı gazetelerin bu gibi yazılara sayfalarında yer vermeleri milliyetçi fikirlerin daha yaygın hale gelmesini sağlamıştır. Diğer taraftan, yurt dışına giden Türk gençleri Avrupa'nın Türkler hakkında düşündüklerini öğrenmek imkanını bulmuşlar ve peşin hükümlü Avrupa halkının Türkler hakkındaki düşünceleri vicdanlarında isyan hislerini uyandırmıştır. Fakat batılı bilginlerin Türklerin geçmişleri ile ilgili bulguları bu gençleri Türklükleri ile gurur duymalarına sevk etmiştir. Bu çerçevede, Macaristan'da Budapeşte Üniversitesi'nde ilk defa bir kürsü haline getirilen Türkoloji çalışmalarını, bunun ilk profesörü Vambery'i Budapeşte'de ki Turan Derneği ile Turan Dergisini bu vesile ile zikretmek yerinde olur. Avrupa'daki Türkoloji çalışmalarının çevirileri, daha sonra Türk Derneği ve Türk Yurdu Dergileri'nde de yayınlanmıştır. Genç Kalemler Dergisi de özellikle Yeni Lisan Hareketi ile dil ve kültürde milliyetçiliğin yayılmasına katkıda bulunmuştur(Oba, 1999:241).

Türk Ocaklarının Türkçülük anlayışı, Orta ve Doğu Avrupa Milliyetçiliklerinde görüldüğü gibi çok-uluslu bir imparatorluk içinde hakim unsurun öteki unsurlar karşısında kendini farklılaştırması, üstünlüğünü vurgulaması biçiminde ortaya çıkmıştır(Üstel, 1997:401).

Türk milliyetçiliği, bütün bu unsurların bir araya gelmesiyle oluşmuştur. Tanzimatla başlayıp Ocak 1913'te İttihat Terakki' nin yeniden iş başına geçene kadar devam eden dönemde Osmanlı Devleti'nin yaşadığı siyasal gelişmelerin getirdiği yeniliklerle bezenen Türk kültürel hayatı, Batı ile olan yaklaşma sonucu batılı fikirlerin Osmanlı Devleti'nde yayılmalarıyla zenginleşerek bu oluşmaya katkıda bulunmuştur.

1908'den sonra çeşitlenen siyasal hayat içinde belirginleşen Türkçülük Akımı , Jön Türklerin görmezlikten geldiği ulusçuluk tartışmalarını başlatmıştır. Türkçülerin, birliği İttihad-ı Anasır dışında aramaları, Süleyman Nazif ve Ali Kemal gibi, Osmanlılıktan ödün vermeyen Jön Türkleri tedirgin etmiş siyasi tarihimize Jön Türk-Türkçü tartışması olarak geçen bir dizi polemik ortaya çıkmıştır. Türkçülerin yayın organı olan "Türk Yurdu" dergisinde Ahmet Ağaoğlu ile Süleyman Nazif arasındaki tartışma, bir anlamda onsekizinci ve ondokuzuncu yüzyıldan izler taşımaktadır.(Öğün, 1995:164)

Ziya Gökalp Mart 1913'ten itibaren Türk Yurdu'nda yayınlamaya başladığı, "Türkleşmek, İslamlaşmak, Muaasırlaşmak" adını taşıyan makaleler dizisi ile Türkçülüğü, Türk milliyetçiliğini sistemleştirmeye çalışmıştır. Bu tarihten itibaren İttihat ve Terakki' nin Türkçülüğe sahip çıkması ile bu akım resmîyet kazanmıştır. Gökalp'e göre Türkçülük, Türk milletini yükseltmek demektir(Gökalp, 1990:16). Daha sonra Türkçülük, dağılan Osmanlı İmparatorluğu yerine sadece Türk ve Türk kökenli ile kendini Türk hisseden müslümanlardan oluşacak yeni bir devletin kurulması idealini benimseyerek Turancılık şeklini almıştır.

Türk milliyetçiliği Osmanlı Devleti'nin yıkılışını engelleyememiştir. Ancak Türk milliyetçiliği, asker-sivil ve aydın kadrolar üzerinde ki etkisiyle Anadolu da bir Türk Devleti'nin kurulmasında en etkin unsurlardan biri olmuştur. Türk Kurtuluş Savaşı ve Milli Mücadelenin yönetimi ve örgütlenmesi milliyetçi aydın-asker-sivil kadroların işidir. Modern Türkiye ve devrimler Türk milliyetçiliğinin doğuşu ve daha sonraki dönemlerinde ele alınan ve tartışılan birçok konuyu sonuçlandırmıştır. Türkiye Cumhuriyeti Hükümetlerinin ilk başlarda oluşturdukları politikalar Türk milliyetçiliğinin doğuşunun bir özelliği olan ve yukarıda belirttiğimiz bu tepki unsurunu içermiştir.

Nitekim koca bir imparatorluğun yıkılışını gören Türk milliyetçisi asker-sivil ve aydın, Türk ulusal devletini sağlam temellere oturtmak istemişler ve yabancıların müdahalelerine kapalı, kendi kendine yeten bir devlet düzenini savunmuşlardır. Ayrıca Türk milliyetçileri, Turancılığın maceracı yönlerini de iyi değerlendirerek Cumhuriyet dönemindeki milliyetçiliğin belirli sınırları aşmamasına özen göstermişlerdir. Soğuk savaş sırasında bile Sovyetler Birliği'nin tahrik edilmemesi Türk güvenlik politikasının değişmez bir ilkesi haini almıştır. Bu dönemde Orta Asya'daki Türk kökenli cumhuriyetlere ilgi hiçbir zaman bilimsel boyutu aşmamıştır(Oba, 1994.244).

2) 1923'ten 1950'ye Kadar Türkiye'de Milliyetçilik

Türkiye'de milliyetçilik hareketlerinin tarihi çok eskilere götürülebilir, fakat milliyetçiliğin modern bir millet olma yolunda rehber teşkil edecek bir fikir ve inanç sistemi olarak ortaya çıkması, Ziya GÖKALP'le başlamaktadır. Bu bakımdan milliyetçiliğimizin altmış yıllık bir tarihi vardır. (Güngör, 1997:133) Ana çerçeve olarak GÖKALP'in temsil ettiği milliyetçilik ve Celal Nuri'nin batılılaşma anlayışının enteresan bir şekilde birleştirilmesiyle oluşturulan eklektik modelin Cumhuriyet döneminde tek parti idaresinin siyasi ideolojisini meydana getirdiğini ileri sürmek pek yanlış sayılmaz. Ne var ki yeni bir rejimin yerleştirilme çabaları ve köklü inkılaplar süreci içinde tutarlı bir çizgi izlendiğini söylemek zordur. Siyasi ve inkılapçı endişelere rağmen, benimsenen eklektik modelin zaman zaman bazı unsurları ön plana çıkarılırken, diğer bazı yönleri ka'ale alınmamakta veya hiç gündeme gelmemiştir. Esas gövdesini Gökalp'in fikirlerinden (milliyetçilik, pozitivizm, laiklik)devşirerek,tek partinin altı okla formüleştirdiği siyasi ideolojisindeki halkçılık ve devletçilik prensiplerinin uygulamada Gökalp'in "solidarist korporatizm" ve "devlet" kavramlarına verdiği anlamla ve "halka doğru" anlayışındaki demokratik öze ilişkilendirilebilmesi hayli zordur. Milliyetçilik konusunda da Gökalp'in koyduğu tam manasıyla "kültürel"nitelikli çerçevenin değişik zamanlarda çok daha farklı "tema"larla karıştırıldığı bir gerçektir. Kimi vakit, aşırı taasupla vurgulanan "kan" veya "soy" bağı milliyetçilik anlayışının temellendirilmesinde ön plana geçmiş, kimi zaman yeni ve uzak etnolojik kökler aranılarak daha farklı bir "tarih şovenizmi" çabalarına rastlanmıştır.

Tek –Parti'nin siyasi ideolojisi çerçevesinde milliyetçiliğin izlediği bu zik zaklı çizgi, resmi ideoloji dışında kalan Türkçü-Milliyetçi unsurlar için de bahis konusudur. Dr. Rıza Nur'un Tek- Parti'nin lider kadrosuyla siyasi çekişmeler yüzünden ihtilafa düşerek onlara cephe alması, onun, etrafındaki dar bir grupla birlikte bu zıtlığı siyasi ideolojik platforma taşıması neticesini de doğurmuştur. Dr. Rıza Nur'un başını çektiği ama bilhassa 1940'larda Hüseyin Nihal Atsız'ın esas öncülüğünü yaptığı milliyetçilik yorumu, "milliyet" kavramını esas olarak ırk temasına dayandırmakta ve milletin tarifinde her şeyden evvel "aynı soydan olma" prensibini kabul etmekteydi. Hüseyin Nihal'in 1931'de yayımlamaya başladığı "Atsız Mecmua" 1933'de çıkardığı "Orhun Dergileri" ve 1940'larda yayımladığı "Bozkurt" (1940)ve "Orhun" (Ocak 1943) gibi dergilerin benimsedikleri bu çizgi daha başka yayın organları tarafından da takip edilmiştir. Bunlar arasında bilhassa, 1942 Mayısında ve Rıza Nur tarafından çıkarılan "Tanrıdağ" ve aynı yıl (Bozkurt dergisinde Atsız'la ihtilafa düşen ve bu derginin kapanmasından sonra) R. Oğuz Türkkkan'ın çıkardığı "Gökbörü" dergisinden de bahsetmek gerekir. "Soy" esasına bağlı bir "Türklük" kavramı ve bu çerçevede bir "Turan" veya "Türk dünyası" idealini hararetle savunan bu çizgiye şu veya bu şekilde yakın daha birçok dergi –Azerbaycan Yurt Bilgisi Mecmuası (1932), Kopuz (1943), Türkçülük (1946), Kürşad (1947), Altınışik (1947), Özleyiş (1946), Verim (1943), Düven (1947), Kızılelma (1947), v.s – yayımlanmıştır.

Bu çizgiden farklı bir milliyetçilik anlayışını, daha ziyade Gökalp'in "kültürel" ağırlıklı bakış açısını benimseyen "milliyetçi" dergilerde hayli kabarık bir yer işgal etmektedir. Bunlar arasında, bizzat Gökalp'in 1922'den itibaren Diyarbakır'da yayımlamaya başladığı "Küçük Mecmua", 1924'de Ankara'da yayımlanmaya başlanan "Türk Yurdu", 1923'de Mehmet Mesih'in çıkardığı "Milli Mecmua" ve Osman Yüksel'in 1947'de yayımladığı "Serdengeçti"yi de anmak gerekmektedir. Bunların dışında Gökalp'in Turan fikrini açıkça reddeden ve Türklüğün "Anadolu'daki bin yıllık tarih'in oluşturduğu Turani olmayan İslami- kültürel bir varlık olduğu tezini ileri süren "Anadolucuk" akımı da milliyetçiliğin gelişiminde önemli bir yere sahiptir. Mehmet Halit (Bayrı)'in imtiyazı altında 1924 yılında çıkmaya başlayan Anadolu Mecmuası bu tezin öncülüğünü yapmakla beraber, esas olarak 30'lu yıllarda çıkan Dergah'ın sanat ve edebiyet ağırlıklı neşriyatı, 1942'de Remzi Oğuz Arık'ın çıkardığı millet ve 1946'da Nurettin Topçu'nun yayımladığı Hareket dergileri "Anadoluculuk" akımının

gelişmesinde dikkate değer bir rol oynamışlardır. Bu akımın öncüleri arasında Mükremin Halil Yinanç, Remzi Oğuz Arık, Nurettin Topçu ve Mehmet Kaplan'ı özellikle belirtmek gerekmektedir. Yahya Kemal ve Ahmet Hamdi Tanpınar'ın da tarih ve edebiyat yorumları bu çizgiyi destekler mahiyettedir. Anadoluculuğun bir ekol vasfı kazanmasında en büyük pay, şüphesiz ki, gerek şahsi çalışmaları ve gerekse birleştirici hüvviyeti ile bütün hayatını bu yöndeki çabalara hasretmiş olan Nurettin Topçu'ya aittir(Çalık, 1935:104- 105).

Cumhuriyet döneminde siyasi ve ideolojik yanı ağır basan Türkçü-Turancı geleneğinin dışında bilhassa akademik ve fikri çalışmalarıyla "Gökalp geleneği"nin hakiki takipçileri sayabileceğimiz Fuat Köprülü, Mehmet İzzet, Sadri Maksudi Arsal, Ziyaeddin Fahri Fındıkoğlu, Mümtaz Turhan, ve Peyami Safa'yı anmak gerekmektedir. Bunların dışında, kendisi de Türkçü ve Türkistan'daki İstiklal mücadelesi (özgürlük savaşı) liderlerinden olan ve Türkiye'deki hayatında akademik alanın dışına çıkmayıp Türkistan ve umumi Türk tarihi sahalarında yazdığı eserlerle Cumhuriyet dönemi Türkçülerinin fikri referanslarından biri durumuna gelen Zeki Velidi Togan ve benzer şekilde, tarih incelemeleriyle aynı konumda bulunan Osman Turan'ında Türkçü-milliyetçi akımlar içinde önemli bir yeri bulunmaktadır.

1950'li yıllarda milliyetçi akımlar içindeki en etkili fikir faaliyeti ise Türk Yurdu ve Peyami Safa'nın çıkardığı Türk Düşüncesi dergileri etrafında cereyan etmiştir(Çalık,1995:106).

3) 1950-1980 Arası Türkiye' de Milliyetçilik ve MHP

1950'den itibaren başlayan süratli sosyal ve iktisadi değişmelerle birlikte fikir ve ideoloji hareketlerinde artış olduğunu gözlemek mümkündür. Özellikle Cemiyetler Kanununun değişmesi neticesinde kolaylıkla ve süratle ortaya çıkan derneklerden pek çoğu milliyetçi gençlerin kurduğu derneklerdir. Anadoluculuk hareketinin mensupları çoğunlukla hayatta olmakla beraber Anadoluculuk akımı bir fikir hareketi olarak tarihe karışmıştır. Gençlik grupları daha çok Türkçülerin yayınlarıyla başlamakta fakat Türkçü liderlerin milliyetçiliği yaygınlaştırmaktan ziyade ona kapalı bir klüp havası vermeleri

yüzünden çok dar bir çerçevede kaldığı görülmektedir. Türkçüler saflarını genişlettikçe düşünce ve ideallerindeki saflığın bozulacağını düşünmüşlerdir. Fakat Türk milletinin bütünün meseleleriyle uğraşacak ve onun bütününe hitap edecek bir hareketin hem yayılması, hem de kendini yenilemesi ve içerik itibarıyla zenginleşmesi gerekirdi. Bu noktada gençlik grupları Anadoluculuktan kalan boşluğu başka yollarla doldurmayı denemişlerdir. Böylelikle milliyetçilik ister istemez sağdaki bütün grupları içine alacak şekilde genişlemiştir. Yeni bir dünyanın çocukları olan ve yeni sorunlarla karşılaşan gençler kendilerini doyuracak bir sistem ve bir kişilik bulamadıkları için, ayrı ayrı faydalandıkları ve bağlılık gösterdikleri düşünsel liderlerini bir araya getirdikleri takdirde milliyetçi hizipleri de toparlayabileceklerini düşünmüşlerdir. Böylece 1950-1960 devresi milletin oluşumunda İslami değerlere ağırlık verenlerle Türkçüleri birleştirme çabaları içinde geçmiştir. Bu devrin milliyetçi liderleri gençliğe yol göstermemişler, fakat gençlik onları kendilerine rehber olmaya itmiştir(Güngör, 1997:137).

Cumhuriyet Türkiye'sinde milliyetçi siyasal unsurlar, ideolojik düzeyde resmi ideolojinin kimi etmenlerinden de destek alarak; entelejensiyanın ağırlıklı olduğu radikal küçük gruplaşmalar çerçevesinde, bir hareketten çok bir akım olarak varola gelmişlerdir. Eylemleri çoğu kez devletin yüksek katlarına dönük kampanyalar niteliğini taşıdığı görülmektedir. Kültürel yönü baskın olan örgütlenme biçimlerine yönelmişler, "politikalar üstü" bir imajı ayakta tutmaya önem vermişlerdir. İdeolojik olarak, solidarist (dayanışmacı) korporatist unsurların daima ağır bastığı, kendi içinde de ayrışan Türkçü-milliyetçi tasarımlar belirleyici bulunmaktadır. İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra, anti-komünist etmenler ağırlık kazanmaya başlamış, anti-komünizm, milliyetçi ve faşizan eğilimlerin kitleselleşmesine yol açmıştır. Çeşitli sınıfsal, siyasal, ideolojik saiklerin, değerlerin anti- komünizm potasına akmasını sağlayan bu potansiyel , İrkçı-Turancı gelenektengelen bazı entelejensiya unsurlarının Alparslan Türkeş önderliğinde partileştikleri CKMP/MHP'nin çizgisi ile kesişmiştir(Bora, 52: 1995).

20 Temmuz 1948'de çoğunluğunu Demokrat Parti'den ayrılan bazı milletvekillerinin oluşturduğu kişiler tarafından kurulan Millet Partisi 8 Temmuz 1953'de mahkeme kararına dayanarak hükümetçe kapatılınca, bu partinin kurucularından Osman Bölükbaşı'nın liderliğinde 10 Şubat 1954'de Cumhuriyetçi

Millet Partisi (CMP) kurulmuştur. CMP, Millet Partisinin kapatılmasına sebep olan aşırı unsurlara bünyesinde yer vermeyerek daha ılımlı bir program ve politika benimsemeye kararlı görünmüştür. 16 Ekim 1958 tarihinde, daha önce (19 Mayıs 1952) kurulan Türkiye Köylü Partisi, CMP'ye katılmış ve partinin adı Cumhuriyetçi Köylü Millet Partisi olarak değiştirilmiştir. 18-20 Kasım 1959 tarihleri arasında yapılan CKMP Kongresi Osman Bölükbaşı'yı tekrar genel başkan seçmiş ve Osman Bölükbaşı'nın 13 Haziran 1962'de 29 milletvekili ile birlikte CKMP'den ayrılarak tekrar Millet Partisi'ni kurmasından sonra İstanbul milletvekili Ahmet Oğuz CKMP genel başkanı olmuştur. CKMP'nin 22-23 Şubat 1964'de yapılan kongresinde, Alparslan Türkeş'e yakınlıkları ile bilinen altmış dan fazla politikacı katılmış ve bu kongre Ahmet Oğuz'u tekrar genel başkan seçmiştir. 1965'in 31 Martında da Alparslan Türkeş kendisi gibi vaktiyle MBK'nde bulunan ve bilahare "14"ler diye bilinen ve MBK'den tasfiye edilen grupta beraber oldukları Muzaffer Özdağ, Rıfat Baykal, Ahmet Er ve Dünder Taşer ile birlikte törenle CKMP'ye girmiş ve kısa bir zaman sonrada "parti müfettişliği"ne getirilmiştir. Daha sonra diğer MBK üyelerinin de katılmasıyla, CKMP'de hızla güçlenen bu ekip 31 Temmuz-01 Ağustos 1965 tarihleri arasında yapılmasını sağladığı olağanüstü kongrede parti yönetimini ele geçirmiş ve Türkeş genel başkanlığına seçilmiştir.

Türkeş'in genel başkanlığa seçilmesinden sonra CKMP'nin Türkeş ve ekibine bağlanmak istemeyen mensupları parti için mücadeleyi vermektense ayrılmayı tercih etmişlerdir. CKMP, Türkeş ve arkadaşlarının idaresinde hızla örgütlenmiş ve özellikle öğrenci gençlik üzerinde yoğunlaşan bir ideolojik propaganda ve siyasi çalışma başlatmıştır. CKMP'nin 8-9 Şubat 1969 tarihleri arasında Adana'da yapılan kongresinde ismi Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirilmiş ve eski amblemi yerine de kırmızı zemin üzerine beyazla işlenmiş "üç hilal"den oluşan yeni bir amblem kabul edilmiştir. Parti gençlik kolları için "hilal" ve "bozkurt" ambleminin benimsenmesinde bu kongre de gerçekleşmiştir(Çalık, 1995:91-93).

CKMP'nin 1965 seçim programında ve Türkeş'in bütün yazılarında, konuşmalarında laiklik, kesinlikle savunulmuştur. 1960'ların sonlarına gelirken bu tutum değişmeye başlamış, Türkeş ve sözcüleri müslümanlığı "Türk tarihinin ayrılmaz bir unsuru" olarak tanımlamaya başlamışlardır. 1960'da Türkeş, ünlü "biz Tanrı dağı kadar Türk, Hira dağı kadar Müslümanız. Her iki felsefe de bizim şiarımızdır."

formülünü ortaya atmıştır. CKMP'deki bu değişim, Müslüman kitlelerin anti-komünist tahrik ve sloganlarla seferber olduğu konjoktürün verdiği esinden ve uzun vadeli büyüme hesapları yapılırken bu potansiyelin vaadettiği kitleselleşme imkanının gözetilmesinden kaynaklanmıştır. İslam'ın vurgulanmaya başlaması salt saikleri ile değil ideolojik içeriği ile de araçsaldır. İslamiyet'i Türklüğü güçlendirici, milli kimliği pekiştirici bir unsur olarak sayarken; zımmen ikincilleştirmekte ve asıl olan Türklük olarak kalmaktadır.

1970'li yıllar da hareketin Orta ve Doğu Anadolu taşrasındaki kitleselleşme süreci, bu unsurların ideolojik ve kültürel yayılımını geliştirmiştir. Radikal milliyetçiliğin klasik anti- kapitalizm demogojisini daha kararlı ve radikal bir şekilde savunan “toplumcu milliyetçiler”de , Adana Kongresinden sonra geriletmişlerdir. Onlarla birlikte, büyük burjuvaziyi tedirgin eden “anti -kapitalist”, “anti-mason” söylemde gerilemiştir.

1960'ların ortalarına kadar, anti-komünist reaksiyon potansiyelin en kapsayıcı çatı örgütleri, Türkiye Komünizmle Mücadele Dernekleri (TKMD)'dirler. Bu dernekler, Ekim 1965'te AP'nin tek başına iktidar olmasından sonra, hem meşruiyet, hem maddi destek bakımından güçlenerek, neredeyse yarı-resmi konuma gelmiş bulunmaktaydılar. Hızla bir saldırganlaşma rotasına giren KMD'lerin sayısı 1963-1965 arasında on beş kat artmış, 1965'te 110'a, 1968'de 141'e çıkmıştır. Üst yönetimi AP'nin radikal kanadıyla iç içe olan TKMD'nin genç kadroları, Türkeş'in CKMP'yi ele geçirerek yeniden biçimlendirmesinde ona aktif destek sağlamışlardır. Uzun süre Adalet Partisi denetiminde yönetilen TKMD'de, 1967/68 AP-CKMP rekabeti baş göstermiş, CKMP'nin otoriter ve radikal söylemini, AP'nin renksiz kitle partisi yapısından daha cazip bulan militan TKMD kadroları, Türkeş'e kaymaya başlamışlardır.

MHP, 1970'lerde “devletin yanında yer alan sivil güç” misyonuyla özdeşleşerek girmiştir. 12 Mart müdahalesine açık destek verilmiş, 1973 seçim bildirgesinde “ülkücü gençliğin 12 Mart muhtırası ile vazifesini şerefli silahlı kuvvetlere” devrettiği söylenmiştir. Bu “devletli” söylemle ,hem devlet ve özellikle ordu içindeki, iç harp aygıtının çerçevesini aşan organik bir desteğe ulaşmak; hem de parlamenter düzeyde anti-komünist reaksiyon potansiyelini azami ölçüde derlemek hedeflenmekteydi.12 Mart, eylemini ve söylemini gittikçe anti-komünizme indirgeyen partiye /harekete her

iki yararı da sağlamadı. Ordu ve devlet güçleri, ülkü ocaklarını kapatarak, MHP ile işlerinin buraya kadar olduğunu ortaya koymuşlardır. Devletin sokaktaki mücadeleyi de bizzat ele almasıyla; devletin yanında anti-komünist mücadele misyonu da işlerliğini yitirmiş, üstelik parti/hareket işsiz kalarak pasifleşmiştir. 1971-1973 yılları boyunca askeri yönetimin yeterince otoriter ve kararlı davranmadığı tezini işleyen, “sivil” ve özgün bir siyasal hat çizemeyen MHP; bu görüntüsüyle doğal olarak toplumsal tabanını genişletememiştir(Bora- Can, 1999:59).

MHP'nin 1969-1974 yılları arasında, parlamenter siyaset düzeyinde de ciddi bir varlık gösterdiği söylenemez. Yeni kimliği ile girdiği 1969 genel seçimlerinde Tablo I'de de görüldüğü gibi %3.0 lık oy oranında kalmış ve 1973 genel seçimlerinde bu oranı ancak %3,4'e yükseltebilmiştir(Bora- Can, 1999:60).

MHP'nin olgunlaşması ve kitleselleşme süreci 1974 yılından sonra Ecevit hükümeti döneminde başlamıştır. Bu tarihlerde yeniden yükselmeye başlayan toplumsal muhalefet ve devrimci hareket dalgasına karşı, 12 Mart arifesinde keşfedilen “devletin yanında anti-komünist mücadele” misyonunun tekrar ısıtılarak sofraya konulması imkanı doğmuştur. Siyasal ve toplumsal koşullara anti-komünist provokasyonlara elverişli bir iklim hakim olmaya başlamıştı. 1974 yılında gerçekleştirilen Kıbrıs hareketi ve onu izleyen ABD ambargosu ile birlikte şovenizm yükselmiş “Türk'ün Türk'ten başka dostu yoktur”şiarı güncelleşmiştir.

1974-1977 yılları arasındaki serpilme döneminde, yükselen toplumsal muhalefetin ve giderek hızlanan kapitalistleşme sürecinin paniğe sevk ettiği orta sınıf fraksiyonları hızla MHP'ye doğru itilirken, CHP'nin Kıbrıs hareketi sonrasında gösterdiği performansla iktidara yürüyüşü karşısında, bir sağ cephe birliğine duyduğu ihtiyaç iyice artan AP ve genel sağ çizginin, böylesi dinamik bir potansiyeli-geçici de olsa-yanlarına almak istemeleri anlaşılabilir bir gelişmedir.

Bu koşullarda MHP, 1977 genel seçimlerinde oy oranını ikiye katlayarak %6,4 millet vekili sayısını 16'ya yükselterek çıkmasına rağmen, hem bu ivmenin parlamenter yoldan iktidara taşımaya yetemeyeceğini hem de bu oy oranının kalıcılığına ve sürekliliğine güvenemeyeceğini bilmekteydi. MHP 1977 seçimlerinde İslam-i motifleri daha fazla işlemiş Orta ve Doğu Anadolu da MSP'nin oylarında önemli bir bölümü

kendisine kaymıştı. Ancak mezhep ve milliyet ayrılıklarının derin olmadığı ve görece olduğu gelişmiş bölgelerde, Güneydoğu Anadolu, Marmara, Ege ve Akdeniz ile Trakya da ilerleme olanağı bulamamıştır. 1978'e CHP ağırlıklı hükümetin yönetimi altında girilirken, MHP, 1977 seçimleri sonrasında başlamış bulunan bir bunalımla karşı karşıya gelmiştir. Egemen bloka "memleketi idare edebilirliğini" kanıtlama yolu tüketilmiş, partinin oy artışı Orta ve Doğu Anadolu ile sınırlı kalmış, bu bölgede de ulaşabileceği sınıra ulaşmıştır. Seçimle veya devlete istikrarlı bir biçimde "sızma" yoluyla iktidara ulaşma yolları kapalı görünmekte ve yaşanan tıkanıklık hem kendi içindeki, hem de egemen sınıfın öteki siyasal eğilimleriyle arasındaki çelişkileri keskinleştirmektedir. Bu nedenlerle MHP, 1978 başlarından itibaren daha bütünlüklü bir eylem programı benimsemeye, mevcut siyasal birikiminin üzerine inşa ettiği yeni bir iktidar stratejisi tanımlamaya yönelmiştir. Bu, sağda olabildiğince geniş bir tabanı, tırmanan anti-komünist, şiddet ve komünist/anti-komünist kamplaşması içinde kemikleştirerek hegemonya altına almaya dönük, dolayısıyla siyasal-toplumsal gerilimi sürekli tırmandırmayı hedefleyen; bu niteliğiyle de anti-komünist terörün sürekli kendisini yeniden üretmesine dayalı bir stratejidir.

Bu verimli iklimde hızla (iç sorunları ve tıkanıklıklarıyla birlikte) serpilen ve süratli kitleselleşerek önem kazanan hareket, yaşadığı sürecin sancılarını derinleştiren yapı unsurlarını da yeniden üretmiştir.

1970'lerin ikinci yarısında, kapitalistleşme süreci içinde kendilerine hayat alanı açamayacakları korkusuna kapılan, kapitalist modernleşmeye bağlı olarak sürekli iktisadi-toplumsal-kültürel değişime zorlandıkları için kendilerini tehdit altında hisseden geleneksel orta sınıfların, özellikle mülksüzleşerek aşağıya doğru sınıf atlamanın eşiğindeki kesimleri, MHP'yi tepkilerini ifade edecekleri kanal olarak seçtiler. MHP kitleselleşme ivmesini bu toplumsal-psikolojik yapıya uyumlu, anti-komünizm kılığında mülksüzleşmeye karşı tepkiyi ifade eden bir programla ve söylemlerle yakalayabilmiştir. MHP'nin mülksüzleşen geleneksel orta sınıflara iletmiş mesaj, iktisadi düzeni, onlara eski güvenli statülerine benzer bir statü sağlayacak şekilde nizam vereceğine dairdir.

MHP, 1979 yılında kurulan AP azınlık hükümeti içinde-verdiği desteğe karşılık yer bulamamış bir tecrit sürecinin içine girmişti. 1980'e girildiğinde itibar ve meşruiyet yenileme çabalarıyla pek kolay sonuç alamayacağını gören üst yönetim, bütün umudunu

bir askeri darbe içinde mevzii kazanmaya bağlamış durumdaydı. Terör aygıtı artık iyice kontrolsüz bir kör noktaya varmış, daha önceleri sadece lojistik destek ifa eden bir çok yan kuruluşu ve kadrolarını da kapsamış, şiddet gündelik işleyişi her düzeyde belirler hale gelmişti. Merkezi olarak kontrol edilebilen terör eylemleri ise tanınmış saygın sol simalara yönelmiştir. 1980 Mayısında MHP'nin gençlik nezdindeki itibarlı önderlerinden Gün Sazak'ın öldürülmesi, ülke çapında büyük bir saldırı kampanyasına yol açmıştır. Bir yandan da bu saldırı karşısında kamuoyunda büyüyen nefret, "barışçı", "anti-terör" söylemle geçiştirilmeye çalışılmıştır.

MHP'nin itibar kaybı yaşadığı siyasal tecritin nedenlerinden birini oluşturduğu gibi; yol açtığı bünyesel krizlerle bizzat ülkücü hareketin bazı unsurlarının da yaşadıkları tikanıklığı idrak etmelerini sağlayan bir başka sorun, insan malzemesinin vasıfsızlığı ve bu malzemedeki bozulmanın artık katlanılmaz boyutlara ulaşmasıdır. Sayısı artan "itirafçılar", bu aşınmanın göstergelerinden birisidir. Diğer yandan, büyük kentler de mafya saflarına doğru militan erezyonunun başlaması ve bunların ülkücü kimliklerinden de sıyrılmadan, hatta bu kimliği kullanarak "gayrı meşru alem" içinde yer almaları, yıllarca varolacak bir kamburu yaratmıştır. Hareketin yükselme devrinde askeri gerekçelere dayandırılarak temelleri atılmış olan karanlık ilişkilerin, kısa bir süre içinde ekonomik saikli ilişkilere dönüşmesi hiç de sürpriz değildir. Fakat bu çıkar imkanlarının paylaşımıyla ilgili çalışmalar küçük gruplar arasındaki çatışmaları artırmış, sonuçta yapıyı hızla parçalayan bir süreci başlatmıştır(Bora- Can, 1999:80).

1980'in sonuna gelinirken ülkücü hareket için rahatsız edici olmaya başlayan bir sorun kaynağı da hapishanelerdir. Hapishanelerde ciddi bir ülkücü varlığı oluşması sebebiyle ve aynı zamanda bu insanların gerek ayrı kaldıkları eylem hayatlarını sorgulamaya başlamaları, fedakarlıklarına, adanmışlıklarına değecek resmi ülkücü söylemin sunduğundan daha elle tutulur nedenler aramaları; gerekse sol ve İslam ile başka mekanlar da gerçekleşmeyecek kadar yakın temasta bulunmaları bu insanların bakış açılarında değişiklikler meydana getirmiştir.

4) 1980-1990 Dönemi Türkiye'de Milliyetçilik veMHP

12 Eylül darbesi 1980-1982 askeri yönetim dönemi, ülkücü hareket için büyük bir şok olmuştur. Devletin fiziki ve ideolojik baskısına, daha az muhatap olmalarına

rağmen, bu baskı, ideolojik moral bakımından, hem merkezi düzeyde hem de tabanda ülkücüler için çok daha sarsıcı bir darbe olmuştur. Ülkücüler, 70’li yıllarda komünizme karşı “devletin zaafa düştüğü noktada vatana, millete, devlete, bayrağa sahip çıkma” misyonuyla eğitilmiş yönlendirilmişlerdi. Devlet ve ordu içinde de bu misyonun mensupları olduğu MHP üst yönetimince bildirilmekte ve bilinmekteydi. Ne var ki 12 Eylül darbesi, ülkücü tabanın tasavvurlarına uygun bir askeri darbe senaryosunun aksine, MHP ve lideri Türkeş’ide diğer partiler ve liderler gibi “kontrol altına” alarak; böylesi bir misyonu meşru saymadığını başından beri ortaya koymuştur. Askeri bürokraside MHP misyonuyla bütünleşmiş unsurlar emir-komuta zinciri içinde erirken; MHP’li ve ülkücülerin polis-hapishane baskısından istisna edilmediği kısa sürede görülmüştür. Bu durum tabanda özellikle hapishanelerde köklü bir meşruiyet ve kimlik bunalımına yol açmıştır. Ülkücü hareketin tabanında yaşanan, parti büyüklerinin hamasi savunmalarının yatıştırmaya yetmediği kimlik ve meşruiyet bunalımı; MHP davası içinde gündeme gelen cinayetler, gene bu dönemde ülkücü kimliği bariz olan M.Ali Ağaca’nın papayı vurması vb. olaylarla genel kamuoyunda giderek daha fazla itibar kaybetmeleri gerçeği ile birleşerek ağırlaşmıştır(Bora-Can, 1999:102).

MHP kurmayları, askeri yönetiminin, elbette tabandakiler kadar olmasa bile kısmen kendileri içinde şaşırtıcı olan tutumu karşısında; biraz can havliyle, biraz davayı, teşkilatı ayakta tutma kaygısıyla ülkücü misyonu 12 Eylül’ün misyonuyla özdeşleştirerek meşrulaştırmaya çalışmışlardır. MHP’nin ideolojisi olan Türk milliyetçiliğinin, devletin ve bizzat 12 Eylül’ün resmi ideolojisi olduğu savunulmuş; faşist terör ve şiddet “komünist istilaya karşı kendiliğinden oluşan milli refleks” olarak açıklanmıştır. MHP Genel Başkan Yardımcısı Agah Oktay Güner’in ünlü “fikri iktidarda, kendi zindanda” sözü bu mantığı iyice uçlaştırarak; devletin resmi ideolojisi ve politikasıyla, gerçek sahiplik iddiasında bulunmaya varan bir özdeşleşmeyi ifade etmekteydi. Fakat bu tavır, ne mahkeme, ne asıl önemlisi-taban nezdinde ikna edici olamamıştır. “Fikri iktidarda, kendi zindanda” şiarına 80’lerin ortalarından itibaren, ağırlıkla ANAP’ta yer tutan milliyetçiler sahip çıkmış, Türkeş ve ülkücü hareket önderliği, hele hareketin radikal kesimleri ise bu yaklaşımı terk ederek 12 Eylül karşıtı bir söyleme yönelmişlerdir(Bora- Can, 1999:102).

12 Eylül döneminde, resmi ideoloji olarak Atatürkçülüğün toplumsal, siyasi ve kültürel hayattaki tahakkümü, daha önceki askeri darbelerle kıyas edilemeyecek bir şiddet ve totaliterlik düzeyine ulaşmıştır. 12 Eylül'ün ilk günlerinden itibaren, bütün kamusal pratikleri, giderek gündelik hayatın her alanını "Atatürkçü" bir şekilde düzenlemeyi vazededen bir söylem devreye girmiş; Atatürk'ün çeşitli güncel siyasi bağlamlarda, çeşitli konularda ettiği sözlerin özdeyiştirilip düsturlaştırılarak kullanılmasına mümkün kılmıştır.

Türkiye'de 1960-1980 dönemindeki hızlı politizasyonun ve yorgun ideolojik mücadelenin, ideolojik hegemonya sağlamayı güçleştiren bir birikim yarattığı da düşünülmelidir. Gerçi bu hegemonya bunalımı, 12 Eylül arifesindeki depolitizasyon ve toplumsal bezginlikle birlikte, negatif bir etken olarak askeri yönetimin lehineydi. Ancak 12 Eylül yönetimi, popüler bir ideolojik etkinliği ve iletişim imkanını sağlayacak pozitif etkenden, sivil bir kurumsal veya toplumsal gücün organik desteğinden yoksundu. Murat Belge'nin saptadığı gibi, Türkiye'deki askeri diktatörlük dönemlerinin, karşılaştırabilecekleri faşizan Akdeniz rejimlerine (Yunanistan, Portekiz, İspanya) kıyasla temel eksikleri, geleneksel dinsel otoritenin desteğinden yoksunluklarıdır. Bu zaaf, ideolojik hegemonya inşa edememesinin ötesinde, kitlesel ve popüler bir ideolojik rızadan yoksunluk anlamına gelmekteydi. 12 Eylül rejimi, blokun orta ve uzun vadeli telepleri doğrultusundaki siyasi-yasal-kurumsal düzenlemelere girdiği evrede varlığını daha fazla hissettireceği açık olan bu yoksunluğu; dini resmi ideolojik donanıma dahil ederek gidermeye yönelmiştir. 12 Eylül'ün "ideoloji teorisini" yapma bakımından onunla genel olarak en büyük uyumu sağlayan Aydınlar Ocağı çevresinin gündeme getirdiği "Türk-İslam Sentezi" Doktrini, bu ihtiyaca cevap vermiştir(Bora-Can, 1999: 147-148).

Türk-İslam Sentezi, 12 Eylül askeri darbesine entelektüel, ideolojik ve kurumsal bir destek sağlamayı hedefleyen bir hareketin formülleşmesi olarak bilinmektedir (Öğün, 1995-177). Türk-İslam Sentezi ile onun içinde yer aldığı söylem şekillenir ve yerleşikleşirken, MHP ülkücü hareket kendisini bu doktrinin asli müellifi olarak algılamakta ve "Fikri iktidarda kendi zindanda" şiarını giderek daha etkili biçimde savunabileceğini; bu mesajı vererek kendisini hızla kitleselleştirebileceği planları yapmaktaydı. Türkiye'de milliyetçilik 12 Eylül askeri rejiminin Türk toplumunda

yaygın olarak depolitizasyonunu sağlamak yolundaki baskılarından nasibini almıştır. MHP hareketinin politik kadroları dağıtılmış ve tasfiye edilmiştir. Ama işin ilginç yanı 12 Eylül rejiminin ideolojik yapısının üzerinde çok tartışılan ve MHP'nin politik çizgisine çok yakın olan Türk-İslam Sentezine dayandırılmasıdır. Askerlerin söylemi özellikle de 12 Eylül'ün önderi durumunda olan Kenan Evren'in konuşmaları bu çizgiyi açık bir biçimde kesinlemektedir. Yine 12 Eylül'ün ideologlarından olan İbrahim Kafesoğlu'nun Türk-İslam Sentezi olarak tanımladığı düşünceleri savunan Aydınlar Ocağı söz konusu ideolojik formülasyonun mimarıdır.

12 Eylül'ün ideolojik yapısını veren Türk İslam Sentezi hayli demagogjik düzeyde dinselendirilmiş bir Kemalizmi koyu bir devlet desteği ile harmanlamıştır.

12 Eylül'ün ideolojik yapısı din-milliyetçilik ve devletçilik gibi bir çizgiye oturmuş olmakla birlikte ekonomik politikaları hızlı liberal bir düzleme kaymıştır. 1980'lerin dünyasında bu bileşimin adı, dünyadaki örnekleri Reagan ve Thatcher politikaları olan Yeni Sağ ya da Yeni Muhafazakarlık'tır. Türkiye'de Yeni Sağ'ın sadece 12 Eylül'ün askeri rejimi ile özdeşleştirilmesi yetersiz kalacaktır. Türk-İslam Sentezi ile donanmış bir serbest piyasacılık düşüncesi askeri rejim sona erdikten sonra ANAP tarafından temsil edilmeye devam etmiştir(Öğün, 2000:147).

Ülkücü hareketin yeniden toparlanma süreci, aslında 1983'te yeni partilileşmelerle başlamış; fakat uzun süre (80'lerin sonlarına dek) çok parçalı, ayrışık bir seyir izlemiştir. Bunda, "fıkri iktidarda kendi zindanda" söylemi ile, Türk-İslam sentezi doktrininin bu söylemi tahkim edici etkisinin payı önemlidir. MHP kitlesinin büyük çoğunluğu, 12 Eylül rejimini kurumsal yapısıyla ve siyasal ideolojik söylemiyle esasta onaylamakta; yalnızca, aynı amaca kasteden MHP kadrolarının cezalandırılmasını haksızlık saymaktaydı. 12 Eylülcü genel kabul çerçevesinde, daha eleştirel yaklaşımlarda yaygındır. 12 Eylül resmi söyleminin etkisiyle, başta Türkeş olmak üzere MHP önderliğinde "1980 öncesinde basiretsiz davranmak, sorumluluğunu yerine getirememek" v.b. nedenlerle suçlayanlar; ülkücü hareketin 12 Eylül öncesindeki silahlı eylemlerini gençlik heyecanı ile açıklayarak veya "anarşi ve teröre" dahil sayarak dışlayanlarda bulunmuştur. Genel bir 12 Eylül onayının ve 12 Eylül'le uyumun, ülkücü hareketin çeşitli düzeylerdeki pek çok elemanı, kadrosu içinde geçerli olduğunu kaydetmek gerekir; en azından, kitledeki uyumcu ve onaycı eğilimden

etkilenmekteydiler. Kadrolar, liderliğe ve “teröre” ilişkin eleştirileri daha az paylaşmakta, MHP yöneticilerine yapılan haksızlığı daha fazla vurgulamaktaydılar. Bu genel tablo içinde, söz konusu eleştirileri gerçekten paylaştıklarından ve/veya MHP yöneticilerine tasfiyesi sayesinde, güçlerini ve ilişkilerini daha etkin kullanabilecekleri bir siyasal boşluğun oluşacağını tasarladıklarından, bu haksızlıktan için için memnun olan orta hatta alt kademelerde bulunmaktaydı. En seçkin unsurları hapishanelerde bulunan “çelik çekirdek” kadroların temsil ettiği 12 Eylül karşıtı tutum ise, açıkça savunulamamasının ötesinde, ülkücü camia içinde bile yaygınlaşmış görünmekteydi.

Kitle ve kadroların bu durumu, 1983 seçimleri öncesinde yeni partiler kurulurken, MHP'nin 12 Eylül'den sonra kapatılan eski siyasal partiler içinde tabanı en fazla ayrışan ve dağılan parti olması durumunu getirmiştir. 12 Eylül öncesindeki bütün belli başlı partilerin misyonunu temsil eden partiler kurulmuş ve seçimlere girmelerine izin verilmemesine rağmen belirli bir varlık göstermişken; MHP'nin soy sürdürücüsü olarak kurulan muhafazakar parti (MP), ülkücü kadro potansiyelinin çok küçük bir kesimini bünyesinde toplayabilmiştir. MHP kitlesi ve kadrolarının önemli bölümü, yeni kurulan diğer partilere yönelmişlerdir. Bu yöneliş, MHP tabanının 12 Eylül rejimine verdiği “genel” onayın uzantısı niteliğindeki bir doğallıkla cereyan etmiştir. Resmi ideolojinin toplumu hafızasızlaştırarak 12 Eylül'ü bir dönüm noktası, bir tür “milad” olarak savunmaya yönelik anlayışının, MHP'nin “kitle”sinde kabullendiği görülmüştür. MHP misyonunu temsil eden öz partiyi saptayarak ona sahip çıkmaya dönük ilkeli-vefalı bir anlayış da nadir olarak görülmektedir. MHP'nin siyasal kimliği ve misyonu belirginleştikten sonra da, ülkücü camianın çoğunluğu bir yana, kayda değer bir kesiminin bile burada toplanması uzun süre sağlanamamıştır.

Tabandaki genel eğilimi sezen, belirli ölçülerde paylaştan, hatta siyaseti meslekleştirme yönelimleri ve kariyerist niyetleri ölçüsünde bu eğilimi destekleyen MHP'li kadrolar yeni parti tercihlerini büyük ölçüde pragmatist saiklerle ve klientelist hesaplarla yapmışlardır. Gerek siyasal felsefesinin klientelizme (çıkara dayalı – alış-veriş-ilişkisi) – pragmatizme yatkınlığıyla, gerekse iktidar olması nedeniyle klientelist-pragmatist arayışlar için cazibe merkezi haline gelmesiyle; Anavatan Partisi (ANAP) 1984'ten itibaren bu kesimin asıl adresi olmuştur. Parti içinde kimi zaman oldukça sertleşen güç mücadelesine girişen “eski MHP'liler”, eklemledikleri ANAP'ın bünyesi

içinde, gerek MHP'den, gerekse MP/MÇP'den farklı yeni ve özgül bir siyasal hattı oluşturmuşlardır.

1983'ten itibaren MHP tabanı ve kadrolarının, ağırlıkla ANAP olmak üzere çeşitli partilerde yer aldığı yukarıda belirtilmişti. 1983'te bunların yanı sıra, MHP misyonunu sürdürme iddiası taşıyan bir parti de kurulmuştur; Muhafazakar Parti (MP). MP, MHP mirası üzerindeki hakkını dönemin koşullarında ancak örtük olarak, imalarla iddia ettiyse de; partiyi kuran ve taşıyan kadro omurgasının MHP kökenliği belirgindi. "MHP'nin devamı" damgası genel kamuoyunun zihninde tereddütsüzce yerleşmiş; ancak ülkücü camianın bütünü, hatta belirgin çoğunluğu MP'ye bağlanmamıştı. Bu yaygın imtinaya yol açan etkenlerin bir bölümü, camianın içinde bulunduğu nesnel durumla da yakından ilgilidir. İdeolojik düzeyde arayış sürmüştü; tartışmalar, sorgulamalar, özeleştiriler, bütünlüklü bir düşünsel çerçeveye kavuşmamıştı. Pratik siyasal düzeyde ise, diğer partilerin, özellikle ANAP'ın vaadettikleri, bir çok ülkücünün bu yeni adreslere ilgisini canlı tutmaktaydı. MP'nin ülkücü kimliğinde ısrarlı olanları bile kendisine yeterince bağlayamayışı, bu nesnel nedenlerin yanı sıra öznel nedenlerden de kaynaklanmıştı. Partideki iç çekişmeler, kurumlaşan hizip egemenliği ve iç iktidar kaygılarının belirleyiciliği sonucu kadrolaşmada ortaya çıkan kalitesiz görüntü, camianın geniş kesimlerinin uzak durmasına yol açmıştır. Öyle ki, adı 1985'te Milliyetçi Çalışma Partisi (MÇP) olarak değiştirilen partinin MHP'yi ve MHP'lileri temsil etmediği, bizzat Türkeş'in bu partiyi desteklemediği iddiaları yaygınlaşmıştı. Bu teslimiyet bunalımı, ancak 1987'de Türkeş'in genel başkan olmasıyla aşılmaya başlamıştır.

Ülkücü hareket ve partisi MÇP'nin, 1987 yılına girerken son derece bunalımlı bir durumda olduğu görülmektedir. MHP söylemindeki "lider-teşkilat-doktrin" unsurlarının her bir açısından tikanıklıklar ve sorunlar yaşanmaktaydı. Lider, yani "başbuğ" efsanevi kudretini önemli ölçüde yitirmiş; MÇP'nin başına geçmesi, partiye beklenen ivmeyi sağlamamıştır. Teşkilatın nicel gücü, potansiyelin çok altındaydı. Zaten bir takım sloganlara ve sloganımsı şiarlara dayanan "doktrin" 12 Eylül'ün ve İslamlaşmasının etkisiyle iyiden iyiye içeriksizleşmiş, belirsizleşmişti. Özellikle Türk-İslam ülkücülerinin sürdürdüğü kurumsal açılımlı tartışmalar, hareketin geçmişinde görülmemiş bir "kafa karışıklığına neden olmuştu. Genel kamu oyu nezdinde MÇP

“anlamını” yitirmiş bir görünüm arz etmekteydi. ANAP’ta ve bürokraside Türk-İslam sentezi söylemi çerçevesinde politika yürüten kesimden farkı; olsa olsa kariyerizm hesaplarıyla veya “Türkeşçiler’in daha katı olduğu” mülâhazalarıyla açıklanabilmekteydi.

Asıl bunalım kaynağı, ülkücü hareketin ayrılmış, dağınık bir görünüm sunmasından kaynaklanmaktaydı. Türk-İslam ülkücüleri, MÇP’deki hizipler, Türkeş ve çevresindeki muhafazakar çizgi, davayı bırakıp bırakmadığı bir türlü belli olmayan eski “büyüklerin” etrafındaki öbeklerin oluşturduğu bir karmaşa görüntüsü bulunmaktaydı. Ülkücülük kimliğini siyasal ve ideolojik olarak sahiplenen yapılar arasında da bütünlük görünmemekteydi. MÇP’nin hizipsel çelişkiler ve Türkeş’in otoritesinin aşınmışlığı bir yana bırakılarak, en azından biçimsel olarak bir bütün olduğu söylenebilir. Ancak gerek siyasal-ideolojik birikimleri, gerek örgütsel deneyimleri ve potansiyelleri bakımından MÇP çevresindeki bütün hiziplerden daha güçlü olan, hareketin motoru olabilecek durumdaki Türk-İslam ülkücüleri MÇP’den kopuk, bağımsız bir mecrada hareket halindeydiler. Bu kopukluk salt teşkilat düzeyinde değil, aynı zamanda doktrin düzeyindeydi. Türk-İslam ülkücüleri ile Türkeş ve çevresindeki hizipler arasında önemli ideolojik farklılıklar oluşmaktaydı. Farklılığın ister istemez doğurduğu içe ve dışa dönük rekabette, Türk-İslam ülkücülerinin ideolojik-kurumsal zenginlik ve derinlik bakımından ciddi üstünlükleri söz konusuydu.

“Lider”, “teşkilat” ve “doktrin” unsurlarının böylesine ayrılmış olması, MÇP’nin yaşadığı tıkanıklığı derinleştirmiştir. 1987/1988 yılları MÇP’nin dışta başarısızlıklarına, içte de ülkücü camia üzerindeki bağlayıcılığının alabildiğine azalmasına sebep olmuştur. Derinleşen bunalım, hem özellikle Türkeş’in ve MÇP üst yönetiminin hareket içindeki ayrışma karşısındaki görece kayıtsızlığını; hem de bizzat ayrışmayı fazlasıyla lüks hale getirmiştir. Türkeş ve MÇP’deki hiziplerle Türk-İslam ülkücüleri, gerek ülkücü hareketin bütününe ve geleceğine ilişkin sorumluluk duygusunun, gerek kendi siyasal güçlerini geliştirme hesaplarının etkisiyle birleşmişlerdir. Bu birleşmenin ülkücü harekete genelde siyasal ve moral bir ivme kazandırdığı, 1989’dan itibaren görülmeye başlanmıştır. MÇP, programatik-stratejik içeriği daha belirgin olan bir yapı kazanmaya, “modernleşmeye” yönelmiştir. Sözü edilen “birleşme” MÇP’ye ülkücü hareketin bütününe temsil yeteneğini kazandırmıştır.

Ancak bu yeteneği, fiilen federatif denebilecek bir yapı temelinde kullanabilmekte, hareketteki ayrışma ise varlığını korumaktadır. (Bora-Can, 1999: 409)

12 Eylül sonrasında ölkücü hareketin siyasal yönelimlerinde, ideolojisinde, söyleminde ve alt-költür yapısındaki değişim sürecini belirleyici olgusu, yaşanan “İslamlaşmadır” ölkücü hareket, 1970’lerin ortalarında tasfiye edilerek marjinalize olan say Türkçü “şamanist” unsurlar dışında, Müslümanlığı lafzen daima benimsemiştir. 1970’lerin ikinci yarısında, söyleminde İslam-i etmenlerin ağırlığını artırmış; özellikle Orta-Doğu Anadolu’da Sünni taassubunu seferber etmeye dönük politikası çerçevesinde İslam-i bir görünüm sunmaya yönelmiştir. Ne var ki bu yönelim, tabanda ve Orta-Doğu Anadolu taşrasında belirli bir nesnel karşılığı bulunmakla birlikte, siyasal bakımdan araçsal taktiksel ve demagojik nitelik taşımaktaydı. 1980 sonrasında ise, aslında 12 Eylülün arifesinde başlayarak, siyasal söylem düzeyinde kalmayıp ölkücülerin düşünce dünyasını bütünlüklü olarak etkileyen sahici bir İslamlaşma süreci yürürlüğe girmiştir.

Ölkücü hareketin girdiği ana yönelimin geleceği açısından en hassas meselenin, İslam-i gruplarla ve özellikle radikal İslam-i muhalefetle gireceği ilişkiler olduğu söylenebilir. Siyasal toplumsal kimliğini Müslümanlıkla tanımlayan kitlelerle bağı güçlendirmek, hareketin bütün kanatlarının öncelikle gözettiği ortak bir hedeftir. Bu hedefe verilen anlamda, ağırlıkta ve ona yönelme biçiminde ise ortaya farklılıklar çıkmaktadır. Türkeş ve 1987’ye kadar MÇP yönetiminde yer alan hiziplerin oluşturduğu “muhafazakar” kampın İslam’ı önemsemesi, onu “milleti oluşturan temel unsurlardan bir” olarak gören bir anlayıştan kaynaklanmaktadır. Bu kavrayış çerçevesinde İslam’ın ağırlığı, değeri ve bağlayıcılığı milliyetçiliğın bir unsuru olmasına bağımlı ve kayıtlı görünmektedir. Söz konusu kesimin siyasetinde İslam’ın ağırlığının artması, bu kayıt altında ve içsel olmayan, araçsal saiklerle gerçekleşmiştir. Belirleyici etkenler, ölkedeki İslam-i yükseliş ve hareket tabanındaki ona koşut olan “İslamlaşma” süreçleridir. Türkeş ve MÇP çevresinde odaklaşan muhafazakar unsurlar bu süreci genellikle ayak uydurulması gereken bir dışsal gelişme, bir nesnel etken olarak yaşamışlardır. Dolayısıyla İslamlaşma süreciyle ve İslam-i kitlelerle/hareketlerle ilişkileri, kavrayıcı, inandırıcı olamayan reel politik manevralara dayanmıştır. Mehmet Pamak ve Abdülkerim Doğru gibi, Müslüman kitleye/seçmene mesaj vereceği varsayılan isimlerin parti başkanlığına getirilmesi; Türkeş’in 1987 ilkbaharındaki MÇP kongresinde yanına

Samsunlu Nakşibendi Şeyhi Mustafa Bağışlayıcı'yı oturtması, partiye üye yazım törenlerinde Kuran dağıtması, bu tip reel politikanın ürünleridir. Türkeş'in ve MÇP kurmaylarının söylemlerinde İslam-i motiflerin çoğalması da aynı taktik-stratejik mülahazalara bağlıdır ve özünde Türk-İslam Sentezi söyleminin yinelenmesinden ibarettir.

Bu politikanın, İslam-i seçmen kitlesinde, ülkücü hareketin İslamlaşan tabanında bile etkisi olamamıştır. Oysa Türk İslam ülkücülerinin partide yer alarak ülkücü hareketin resmi merkezi ile bütünleşmeleri, bir yandan onlara bu ortaklığı geliştirme "resmileştirme" şansını vermiş aynı zamanda kendi İslam politikalarındaki çelişkileri alenileşmesine ve İslam-i hareketin karşı atağa geçmesine de zemin olmuştur.

Ülkücü hareketin 12 Eylül 1980'den sonra geçirdiği ideolojik değişimin en önemli mecralarından birisi de, kapitalizme, emperyalizme ve genel olarak statükoya, "düzen" e karşı bir söylemin tırmanmasıdır. Faşist hareketlerin karakteristik niteliklerinden olan demogojik anti-kapitalizm ve düzen karşıtlığı etmenlerinin ülkücü hareketin geleneğinde son derece zayıf kaldıkları görülmektedir. Bu etmenlerin 1980 sonrasında küçümsenmeyecek ağırlık kazanmaları, bir ölçüde İslamlaşma sürecine bağlı olmasıyla birlikte başka ve özgün saiklerdende kaynaklanmıştır. Anti-kapitalist ve devlet/rejim karşıtı etmenlerin gelişmesi, ülkücü hareketi tarihin en canlı hem güçlenme hem de zaaf nüveleri içeren tartışma sarmalığına sokmuştur. Özellikle Türk-İslam ülkücüsü kimliğini benimseyen kesimin radikal bir düzen karşıtı söyleme yönelmesi, ülkücü hareketin/MHP'nin geleneğinde görünmediği ölçüde kapsamlı denebilecek bir ideolojik netleşme, arılaşma eğilimi yaratmıştır. (Bora, 1999:327)

1987, 1988 döneminde ülkücü hareket genel kamu oyu ve büyük basının gündemine "ülkücü mafya" dolayısıyla girmiştir. Sansasyonelleşen ülkücü mafya olayı, ülkücü hareketi dışa karşı zor durumda bırakmakla kalmamış, hareketin kendi içindeki güç dengeleri ve çekişmelerde de önemli değişikliklere yol açmıştır. Dolayısıyla, ülkücü hareketin 12 Eylül sonrasındaki dönüşüm sürecinde belirli ölçülerde etkisi olmuştur.

Mafyatik ilişkiler, hızlı kitleselleşen hareketin alt kademelerinde oluşan alt kültürün kendisini rahat ifade etmesini sağlamakta, kolay uyum imkanı yaratmakta ve bir çok bakımdan işlevi olabilmekteydi. Anti-kapitalist söylem ve lümpen servet

düşmanı tepkisellik, bu kanallardan dışa vurmakta ve saldırganlığa dönüştürülebilmekteydi. Mafyanın kendi alt kültürü, tepki duyulan maddiyatçı aleme karşı, geleneksel üretim ve insan ilişkilerine daha yakın algılandığı için de, taşralı alt orta sınıf kökenli taban unsurlarına çekici gelmekteydi. Aradıkları, takındıkları kimlikte, çocukluk ve gençlik yıllarındaki kabadayı filmlerinden, hikayelerinden kalan “yerli Robin Hood” düşlerinin payı da bulunabilir. Çevrelerinde gördükleri olumlu mafya motifleri, pek çoğunun aradığı “baba” imgesiyle kolayca özdeşleşebilmelerini sağlamaktaydı. Kaba bir anti-plütokratizm (zengin düşmanlığı), bazen azınlık düşmanlığı, kötülere cezalandırma ahlakı gibi motiflerden beslenen mafyalaşma ideolojisi, bu insanların gerçek siyasi bağlantıları ile çok da çelişkiye düşmemiştir. 1980 sonrasında “ülkücü babaları”da benzeri motifleri işlemekten geri kalmamışlardır. Kimi ülkücü babaları bu düzenin değişmesi gerektiğini ileri sürmekte ve milli değerlere olan bağlılığın gelişmesi gerektiğini belirtmekteydiler(Bora-Can, 1999:383).

Ülkücü mafya ne kadar hızlı yükseldiyse hızlı bir ivmeyle de erimiş ve yok olmuştur. Geleneksel babaların tavır alması, basın ilgisini kesmesi, iş imkanlarının daralması, alana kaldıramayacağı kadar çok iş gücü akını, Emniyet Kuvvetlerinin müdahale mecburiyetinde kalması ve iç çekişmeler yok oluş sürecini hızlandırırken, ülkücü hareket içinde ortaya çıkan bunalımında eklenmesiyle “ülkücü mafya” ömrünü tamamlamıştır.

1989-1990 dönemi, bütün siyasal hareketler gibi ülkücü hareketin gündeminde de dünya politikasının ağırlığını olağanüstü artıran gelişmelerle doludur. Doğu bloklaşmasındaki çözülmenin, Romanya ve Demokratik Almanya’da reel sosyalist sistemin spektaküler çöküşü ile ivme kazanması; Türkiye’de bütün siyasal hareketlerle birlikte ülkücü hareketi de, uluslar arası politikaya ilişkin siyasal tasarımlarını global ve bölgesel düzeyde gözden geçirmeye itmiştir. Doğu Avrupa ve Sovyetler Birliğindeki siyasal-toplumsal alt üst oluş sürecinin ülkücü hareketi “özel” olarak ilgilendiren bir boyutu, buralarda özellikle SSCB’de milliyetçi akımların güçlenmesidir. Kafkasya ve Orta Asya’daki Türk Cumhuriyetlerinde Türk milliyetçiliğinin yükselişi, pan-türkist ve Turancı hedeflerin veya hiç yoksa etmenlerin, sahiplerin işlenmesini, belki hiçbir zaman olmadığı kadar gerçekçi hale getiren bir konjonktür yaratmıştır. Bu konjonktür kuşkusuz ülkücü harekete moral vermiş, ona 12 Eylül sonrasında beri ilk kez kitlesel

ve yaygın biçimde sokaklara dökülme imkanı sağlamıştır. Dış Türkler konjonktürünün moral katkısı, İslam-i hareketle ve cemaatlerle ilişkisindeki gerilimin sıkıntısını yaşadığı bu evrede ülkücü hareket için özellikle değerlidir.

Birikim dergisinin Şubat 1990 sayısındaki değerlendirmede saptandığı gibi, ülkücü harekete reaksiyoner (anti-komünist) olmaktan çıkıp, topluma “Türk dünyası” ve onun dolayısıyla İslam alemi çerçevesinde pozitif bir siyasal ufuk, bir ütopya sunabilmesi için kapı açmıştır. Dünya iktisadi-siyasal sistemindeki yeniden yapılanmanın temel niteliğinin de, bu kapının ülkücülerin önünde aralanmasında etkisi vardır. “Doğu”yu da (reel sosyalist sistemi) büyük ölçüde kapsayarak “kuzey” eksenini oluşturan müreffeh kapitalist batı metropollerinin, yoksul “üçüncü dünya” ülkelerinin oluşturduğu “güney” eksenini üzerinde kurduğu baskı ve sömürü alabildiğine ağırlaşmakta, Kuzey-Güney uçurumu derinleşmektedir. Bu koşullarda, belki de en belirgin özelliği iktisadi, toplumsal ve kültürel bakımlardan kuzey-güney eksenlerinin kesişme noktasında durmakta olan Türkiye’nin durumu kritikleşmektedir. Dünya iktisadi-siyasal sisteminin keskinleşen hiyerarşisinde konumunu geliştirmek (veya geriletmemek) için atak olması gerekmektedir. Bu gerekliliğin esas olarak devlet ve egemen blok katında saptanıp gözetilmekle birlikte, halk katında da hayatiyeti vardır. Dünya sistemi hiyerarşisinde “küme düşme” kaygısını, en azından “küme düşme”nin getireceği iktisadi, toplumsal, kültürel sorunlardan doğacak hoşnutsuzluk; milleti/ülkeyi hiyerarşide terfi ettirmeye dönük atak söylemlerin destekçisi olabilecektir. Ataklığın içeriği ve etmenleri, siyasal-ideolojik saiklerine bağlı olarak farklılaşmaktadır. Ülkücü hareket, Türkiye’nin milletler hiyerarşisindeki yerini geliştirmeye dönük atak bir söylem üretmekte hatırı sayılır avantaja sahiptir. Ana hatlarıyla tanımladığımız dünya konjonktürü, ülkücülerin radikal ataklığını, popülist sağ söylemin kalkınmacı-batıcı ataklığının önüne geçirebilir. Global ve bölgesel güç odaklarının ve dengelerinin hızla alt üst oluşunun yarattığı kaos, milli çıkarlar uğruna radikal ataklar formüle eden bir politikanın statükocu-istikrarıcı eğilimlere galebe çalmasını getirebilir. SSCB’deki Türk halklarının bağımsızlaşması ve “Anavatan Türkiye” ile yakınlaşması (hatta belki birleşmesi) yönünde geliştirilen programlar, “gerçekçi” boyutlar kazandırılarak veya gerçekten kazanarak geniş kitlelere benimsetilebilir. SSCB’deki Türk Cumhuriyetlerinin, kuzey-güney uçurumunun derinleştiği konjonktürde yoksul güneyde yer alacak olmaları da önemlidir. Bağımsızlaşma dalgasının geliştirdiği öz güvene

rağmen “dış Türkler” aleminde de insanlar, Türkiye’dekiler gibi, dünyanın taşrasında kalma, yoksullaşma v.b. kaygıları duymaktaydılar. 1980’ler boyunca Batı ve “düzen” karşısı bir İslam-i kimlik edinme yolundaki kazanımları ülkücü hareketi böyle bir hamleye hazırlıklı kılmaktadır.

1989/1990 dönümünde başlayan somut gelişmeler içinde, ülkücüler bu potansiyeli değerlendirmek için harekete geçmişler ve bu olayı tam olarak anlayamamalarından dolayı zaafı da ortaya çıkmıştır. Bu zaafı şöyle ifade edebiliriz: Genel sağ entelejensiya ve onun unsurları ile ideolojik bakımdan özde aynılaşan Türkes’in ve ülkücü hareketin merkez güçlerinin “alternatif” olma iddiaları ve siyasal manevra yetenekleri itibarıyla zayıflamış, kısırlamış, ufuksuzlaşmış olmaları, hareketin dinamik potansiyelini oluşturan Türk-İslam ülkücülerinin henüz ideolojik söylemlerini siyasal yapılanmaya yansıtma bunalımını yaşamakta olmaları, anılan iki kesim arasındaki gerilim ve bundan dolayı örgütlenmede doğan zaaf gibi nedenler sıralanabilir.

Ülkücü hareketin radikal sol muhalefete karşı hareket tarzı onun hem geleceği hem de özellikle yeni yönelimleri açısından hayati önem taşımaktadır. Ülkücü hareketin 70’lerde hızla kitleselleşmesini sağlayan, kimliğini, ideolojik gıdasını veren; bununla birlikte denetimsizleşmesini, vasıfsızlaşmasını getiren temel saikin ve ana etmenin anti-kominizim olduğu bilinmektedir. Anti-kominizim misyonunun belirleyici olması, hareket tabanının devletle özdeşleşmesinin eksenini; dolayısıyla 12 Eylül sonrasında ağır bir meşruiyet ve kimlik bunalımına yuvarlanmasının temel nedenini oluşturmuştur. Bu bakımdan ülkücü hareketin, bütün bu zaafı, yani kolluk gücü hizmeti sunduğu düzeni/devlete olan bağılılığı, hiyerarşik-merkezi görüntü altındaki müthiş siyasal dağınıklığı, ideolojik boşluğunu, en önemlisi “anti”ci, reaksiyoner ve negatif bir hareket olma niteliğini aşmak için giriştiği çabalar, anti-kominizim politikasına uyarlanmak, hatta denebilir ki burada sınanmak durumundadır. Ülkücülerin karşıtlarına/karşıtlığa tabi, negatif bir hareket olmaktan çıkmaları, İslamlaşma hamleleri açısından-en azından İslam-i hareketin gözünde- büyük önem taşımaktadır. İslamcıların 70’lerde ülkücülere “anti-komünizme put gibi tapıyorlar” eleştirisini yönelttiklerini hatırlamada fayda vardır. İslam’ı bütünlüklü biçimde benimsemeye yönelen Türk – İslam ülkücülerini, bu ideolojik bağlanmalarını beşer-i ideolojik-siyasal takıntılarla

gölgelememe kaygısıyla, anti-komünizmi “putlaştırmamak” için özellikle hassas davranmaktadırlar. Hedefledikleri ilkeli örgütlenme biçimi, bilinçli taban yapısı ve benimsedikleri düzen karşıtı söylemde anti-komünizmin siyasal-ideolojik belirleyiciliğinin getirdiği zaaflardan kaçınmak konusunda onları daha kararlı yapmaktadır.

Ülkücülüğün anti-komünizmi ve anti-komünist saldırganlık potansiyeli, kategorik olarak, mutlaka ve yalnızca “komünist” veya “sosyalist” kimliğini hak eden gruplara yönelik bir düşmanlık değildir. Ülkücü misyona karşıt olduğu veya son kertede komünizmin güçlenmesine hizmet ettiği düşünülen her siyasal güç, her kültürel, toplumsal olgu, komünizm sınırlarına dahil sayılmakta ve anti-komünist saldırganlığa hedef oluşturmaktadır. Ülkücü söylemde, “sosyalist”, “komünist”, “sol” terimleri ayırım gözetmeksizin kullanıla gelmiş; “sosyal- demokrat” terimi de bu “vahdet” in kimi zaman dışında, ama çoğu kez içinde sayılmıştır. Solu anti-komünizme indirgeyen bu yönetimi, ülkücü hareket soğuk savaş anti-komünizminden devralmıştır. Bu indirgemedede destek unsuru olarak kullanılan İslam-i gerçekler 80’ler de daha önce çıkmaya başlamışlardır(Bora-Can, 1999:542).

Türkiye’nin 90’larda yaşadığı milliyetçi kabarış, bir yönüyle de, 80’lerdeki toplumsal ve kültürel patlamanın hasadıdır. 80’lerde Türkiye kapitalizmi ve modernliği, Cumhuriyet tarihi boyunca “modernleşmek için bastırılan şeyler”in siyaset dolayımı olmaksızın doğrudan fes edebilmesine uygun bir kıvama gelmiş; ülkenin çevresinin gerçekliği ve merkezde de içselleşmiş yerlilik unsurları keşfedilmiş “bastırılan geri dönmüştür” (Gürbilek, 1992:104) Resmîyet kasnağı gevşemiş, toplum dillenmiş, argo ve pop müzik yükselmiş, gerçek anlamda bir kitle kültürü teşekkül etmiş ve bir “kimlik patlaması”(Kozanoğlu, 1995:50) olmuştur.

Bu yükseliş, birincisi 12 Eylül rejiminin kronikleşmesiyle malüldür. Her şeyden evvel Güneydoğu Anadolu sorunuyla kendini yeniden üreten otoriter baskı rejimi, ortadaki kimlik patlamasını denetleme gayreti içine girmiştir. İkincisi, kamusal hayatın koordinatlarını oluşturan verili kurumsal çerçevesinin içinin oyulması veya iflasıyla, kendisi de kurumlaşmamış-piyanın denetimsizliği dışında hiç bir düzenlemenin olmadığı koşullarıda ortadaki “konuşan Türkiye” yükselişi değerlendirilememekte haddinden fazla gelgeç yaşanmaktaydı. Baskı politikalarıyla bu aşırı serbest salınım

arasındaki (otoriter-liberal) gerilim, kimlik çoğullaşmasının deneyimi, Türkiye için Batılı örneklere göre daha çileli bir hale getirmiştir. Can Kozanoğlu'nun saptadığı gibi, hemen her kimlik unsuruyla eklenmeye yatkınlığı, milliyetçiliğe bu kimlik patlamasından kârlı çıkma fırsatını vermiştir. Ayrıca milliyetçilik, kitle kültürünün yoğun trafiğine ve karambolüne nizam vermeye amade olmasıyla, rejimin disiplin ihtiyacını sivil bir tarzda göndermeye de elverişli bir görünüm sunmaktadır(Bora, 1995:72).

Milliyetçilikle ilgilenen belli başlı teorisyenlerin çoğu, milliyetçiliğin iki tipi olduğu üzerinde birleşmektedirler. Biri teoritoryal (toprak /sınır) esasa veya yurttaşlık esasına dayalı, çoğunlukla Batı Avrupa normallerine atfedilen milliyetçilik; diğeri etnik köken veya kültürel-tarihsel-dilsel milli kimlik esasına dayanan çoğu kez Doğu Avrupa'ya atfedilen milliyetçiliktir.

Bu ikincisi, yurttaş/bireyi milli kolektif özne içinde eritmeye yatkın, etnik-kültürel ve her nevi azınlığı baskı altına almaya eğilimli, saldırganlığa ve otoriter radikal açılımlara amade bir milliyetçiliktir. Doğu Avrupa'ya atfedildiğini söylediğimiz bu tipin özgül türleri olarak, mazlum/mağdur veya şehit/kurban millet tasavvuruna dayalı Polonya milliyetçiliği, bir nevi “kendine millet” kavrayışını geliştiren Alman milliyetçiliği ve etnik- kültürel milliyetçiliğin fanatizme en yatkın, en tehlikeli örneği olarak görülen Balkan milliyetçiliği anılabilir.

Günümüzde Türk milliyetçiliğinin ikili bir şeklinden söz edebiliriz. Taha Parlar'ın da belirttiği gibi Kemalist Milliyetçilikte “etnik-kültürel” çoğulculuk ve defansif nitelikli hukuki milliyetçilik yüzü ile “etnik birlik-teklik peşinde üstün milli karakter anlayışı “na dayalı saldırgan – şoven yüz arasındaki gerilim belirgindir. (Parla, 1993:187) Türk milliyetçiliğinin profilinde yurttaşlık hukukunun baskın olduğu “Batılı” milliyetçilik etmenleri ile “Doğulu” milliyetçilik etmenleri arasındaki gerilimin belirleyiciliği vardır.

1980 'ler boyunca toplumsal yapıya ve kültüre nüfuz eden kapitalistleşme ve modernleşme dinamiğinin oluşturduğu birikimi belirtmek gerekmektedir. Kapitalist dünyanın bir örnek (eleştirici) kültürüyle bütünleşmede alınan mesafe, milliyetçi tasavvuru “dünyevileştirilmiş”, ekonomist bir karaktere büründürmüştür. Kolektif bir

özne olarak millete atıfla tanımlanan milli çıkar ve meşruiyet ile milli birey- öznelere nin kavramsal irtibatının dolaysızlaştıran Özalıcı ideolojik söylem, milli öznenin aşkın niteliğinin “görelileştirmiştir.” Türk milliyetçiliğinin, “Batılı” milliyetçilik tanımına bu dönemde ve bu söylemde uygun hale geldiği söylenebilir. Pozitif bir milliyetçilik dili, “düşman” a “tehdit” e, “anti” olunana, yani negatif etmenlere odaklı bir milliyetçilik diline baskın hale gelmiştir. Ve bu evrede pozitiflik iyimserlikle birleşmiştir. Özellikle reel sosyalist blokun çökmesini ve Asya’daki Türkiye Cumhuriyetlerinin bağımsızlaşmasını takiben, Türkiye’nin bir “bölgesel güç” olduğu ve uzun / orta vadede bir “dünya gücü” (veya lider ülke) olma potansiyeli taşıdığı kabulüne dayalı milli stratejiler çizebilmiştir.

Türk milliyetçiliğın “Doğulu” karakter hatlarını derinleştiren ve beka sendromunu canlandıran etkenler arasında ise, geleneksel milliyetçi akımlar nezdinde yarattığı tepki akla gelmektedir. Modernleşmenin ve aşırı batılılaşmanın kültürel ve ahlaki etkilerinden duyulan rahatsızlık, milli bir muhafazakarlığı çağırıştır bu reaksiyoner (tepkici) saik, taşıdığı radikalizm potansiyelini ehlileştirmiş ve sisteme eklenmiş olsa da, Türk milliyetçiliğinin “aşırı” katıllaştırılmasına karşı bir veto gücü vasfını korumaktadır. Bir başka önemli husus 1990-93 döneminde uluslararası politikadaki ve özellikle Balkanlar-Kafkasya- Ortadoğu bölgesi ile Orta Asya’daki gelişmelerin, “büyük güç Türkiye” iddiasını yıkmasa da şarsalmasıdır. “Geleneksel” milliyetçiler veya tersinden söylersek batılı bir milliyetçilik çizgisinde olmayanlar, Türkiye’nin “bölgesel güç” insiyatifini umulan ölçüde geliştiremeyişini, salt kendi yetersizliğine bağlamamakta; “dünya gücü” olma umudunu vaadeden jeopolitik imkanların Türkiye’ye yar edilemeyeceği kuşkusunu güçlü bir biçimde duymaktadırlar. Batılı milliyetçilerin bir kısmının da paylaştığı bu kuşku, batı dünyasının Türkiye’nin büyük güç olma potansiyelini boğma hesapları (ve komplosu) içinde olduğu inancına kilitlenmektedir. Böylelikle ana evi beka sorunsalı, belki Türkiye’nin varlığına kastetmeyen, ama “Türk’ü Anadolu’ya hapsetmeye” ahdeden bir komplo teorisiyle güncelleşmektedir. Milliyetçilerin zihnini komplo algılamasının kaplamasında ve beka sendromunun “Türkiye’nin yıkılıp parçalanacağı” kaygısına dayanan geleneksel biçimiyle uyanmasından en önemli etken, kuşkusuz Güneydoğu Anadolu sorunudur. (Bora, 1992:14-19) Güneydoğu Anadolu sorununun tırmanması, milli tehdit algılamasının ve beka sorunsalının politik ortam üzerinde yoğun tahakkümüne yol

açmıştır. Bu tahakküm, hem gelişen batılı milliyetçilik etmenlerini baskılamış, hem de etnik kültürel milliyetçiliği radikalleştirmiştir. Ülkücü hareket içinde dahi 1970'lerin ortalarından 1980'lerin sonuna dek olan dönemde çok gerilere itilmiş olan Türkçüleşme hamlesini koşullamıştır. 1970'lerde ülkücü hareket içinde marjinalleşmiş, hatta tasfiye edilmiş olan Türkçü unsurlar rehabilite olmuş; Türkçü-Turancı edebiyat canlanmıştır. 1991 ortalarında yayımlanmaya başlanan ve MÇP/MHP yönetimince tanınan bir yayın organı olan "Ortadoğu" gazetesinin çizgisi ve yazı kadrosu, bu gelişmenin en belirgin örneğidir. Ortadoğu'ya koşut olarak, ülkücü hareketin ideolojik söylemi, MHP'nin 1960'ların sonraları ile 1970'lerin başlarındaki durumunu hatırlatır olmaya başlamıştır. Türk mitolojisinin pop kullanımlarının artması ve 1980'ler de pek başvurulmayan bozkurt kimliğinin itibar kazanması "mesaj" bitimlerinde "Tanrı Türkü Korusun ve Yüceltsin" ifadesinin uzun bir aradan sonra yeniden revaç bulması, el yumruk yapılıp işaret ve küçük parmakların kaldırılmasıyla verilen kurt selamının belki 20 yıl sonra yeniden görülmesi, bu yeniden doğuşun ülkücü politik kültürdeki simgesel belirtileridir.

Enerjik yeniden-Türkçüleşmenin etkileri, ülkücü hareketin bünyesindeki sorunlarla iç içedir. Yeniden-Türkçüleşme süreci ve MÇP/MHP'nin bir bakıma 1960'lara dönüşü her şeyden önce, 1970'lerin ortalarından itibaren ülkücü harekete nüfus eden İslamcılaşma dinamiğinin arızaya uğraması demektir. Özellikle 1980'li yıllarda ülkücü hareketin gelişmesine damgasını vuran, İslam'ı Türk milli kimliğinin diğerleri gibi bir unsuru olmaktan çıkarıp, milli kimliğin belirleyici unsuru haline getirmeye-hatta kimi fraksiyonların söyleminde Türklüğü tamamen talileşmeye-yönelen Türk İslam ülkücülüğü söylemi yeniden Türkçüleşme dalgasıyla birlikte İslam'ın yeniden "milli kültür" unsuru konumuna iade edilmesi, giderek-hiç yoksa Orta Asya'da Suudi Arabistan ve İran'la rekabet babında-İslamcılık karşıtı Türkçü ideolojinin yeniden doğmasında, Güneydoğu Anadolu sorununun rolü hayli büyük olmuştur.

MÇP/MHP'nin ve ülkücü hareketin 1990'lardaki ideolojik yönelimlerini "yeniden-Türkçüleşme" terimiyle veya "soy" Türkçülüğün uyanışı olarak özetleyebiliriz. Türkçülüğün uyanışında yukarıda değinilen tepkiselliğin ağırlıklı rolü vardır; ancak bu sürecin ideolojik açıdan "belirtik" olan nedeni batılı/ batıcı milliyetçiliğe gösterilen tepki değildir. Bu tepki, güncel politik gelişmelerle ve ülkücü hareketin bünyesinde yaşanan sorunlarla karmaşık bir eklemlenme içinde etkisini

göstermiştir. Yeniden Türkçüleşmeyi sağlayan en önemli etmenlerden biri de Kafkasya ve Orta Asya'daki Türk Cumhuriyetlerinin bağımsızlaşmasıdır. Böylece, ülkücü edebiyatta 1960'larda ve 1970'lerde bir ütopya olarak işlev gören, 1970'lerin ikinci yarısından itibaren ise ütopya olarak bile belirsizleşen ve ideolojideki ağırlığı marjinalleşen Pan-Türkizm, aniden gündeme girmiştir. Üstelik Pan-Türkizm eskisi gibi hayalci ve tehlikeli tasarımla sayılmamakta, rasyonel ve gerçekçi olması (politik birliği hedeflememesi) kaydıyla fizibilitesi olduğuna genel kamuoyunda inanılmaktadır. "XXI. Asrın Türk asrı olacağı" düsturu, en azından sağın ortak tekerlemesi haline gelmiştir. Ülkücü hareket, sadece Türkiye ve Türklük için değil, hatta ondan ziyade, bizzat kendisi için bir "tarihsel fırsat" olan bu konjonktürü değerlendirmek, ve bunun için "esir Türk" dünyasının varlığını on yıllardır işlemesinden gelen politik "telif hakkını" alma gayretine girmiştir. Bu çaba, Türk dünyası/Turancılık ilgisinin ve Türkçü söylemin 1975-80 döneminde marjinalleşmesinden kaynaklanan açığı telafi etme ihtiyacını da doğurmuş; bu telaş, bilhassa gayretkeş yeniden çıkışların yapılabilmesi, Türk-İslam ülkücülüğü söyleminin kaldıramayacağı tahsisler olmuştur. İslam ve İslamcılık bahsi dışında da, yeniden-Türkçüleşmenin iç bünyeyi sarsıcı etkileri vardır. En önemlisi, Pan-Türkizmin gerçekleştirip meşrulaştırmasına bağlı olarak ülkücü hareketin üst yönetimi ile devletle ve merkez sağ arasında yakınlaşma sağlamıştır. Bu yakınlaşma MÇP/MHP üst yönetimi ve Türkeş'in zaten yatkın olduğu devletlü çizginin kalınlaşmasını getirmiş; bu çizgi ile Türk-İslam ülkücülüğü söylemini 1980'lerde olgunlaştırdığı düzen karşıtlığı ve sivil toplumculuk etmenleri arasındaki gerginlik artmıştır. "Türk dünyasının lideri" olarak efsaneleştirilen Türkeş'in iyice kültleşmesi ile ve "lider-teşkilat-doktrin" üçlüsünün rehabilitasyonu ile alabildiğine otoriterleşen iç yapı, ülkücü hareketin söz konusu ideolojik çelişkilerle birlikte yaşayabilmesini de imkansızlaştırmıştır. Sonuç, 1992 yazında Türk İslam ülkücülüğü çizgisinin MÇP-MHP'den koparak Büyük Birlik Partisini (BBP) kurmasıdır. Bu kopuş MHP'de yeniden Türkçüleşmenin daha rahat serpilmesine imkan hazırlamıştır. Soy Türkçülük, tam anlamıyla etnisist bir milliyetçilik olarak yeniden şekillenmiştir.

5) 1990'dan Günümüze Türkiye'de Milliyetçilik ve MHP

Türk Milliyetçiliği 80'ler/90'lar dönümünden beri yükselişe geçmiştir. Dünyada, bilhassa Türkiye'nin kesişim odağında bulunduğu Balkanlar-Ortadoğu-

Kafkasya üçgeninde kabaran milliyetçi dalgaya bağlı olarak Türk milliyetçiliği gelişmeye başlamıştır. Globalleşme, aslında hiç de paradoksal olmayan bir biçimde, milliyetçiliği teşvik veya tahrik etmektedir. İki kutupluluğun çöküşü ile birlikte askeri ihtilafların, sınır değişikliklerinin mümkünleşmesiyle; azınlık ve insan hakları konularının diplomatik materyal haline gelmesiyle; uluslar üstü süreçlerin ve onların yanı sıra iktisadi-coğrafi ve deregülasyonun milli devlet yapılarını sarsmasıyla milliyetçilik tırmanışa geçmiştir. Bu etkenler Türk milliyetçi ideolojisi üzerinde, onun reaksiyoner kalıplarını onaylayan ve güncelleştiren bir etki yaratmaktadır. Zira Türkiye, ağır bir beka krizi altında kurulan ve akabinde çevresine-soğuk savaşla çevrelenen-yoğun bir tehdit algısıyla bakan bir milli devlet geleneğine sahiptir. Türk milliyetçiliğinin ve Türk milli kimliğinin biçimlenmesinde bu beka kaygısının ve tehdit algısının büyük bir etkisi vardır. Globalleşmenin milli devlete dönük meydan okuması, kolaylıkla, Türkiye'ye/Anadolu'ya yönelik asırlık bir tehdidin modern versiyonu olarak bu zihniyet örüntüsünü pekiştirmektedir. Globalleşmenin meydan okumasının, Haçlı Seferlerinden başlayıp "Doğu sorunu" Osmanlı'yı çökerten batı nüfusu ve batılılaşmacı reform politikaları, Osmanlının yıkıntıları üzerinde yaşayabilir bir yeni devlet kurulması umudunu -geçici olarak-Gömen Sevres anlaşmasına uzanan bir sürekliliğin parçası gibi algılanabilmesinde, kuşkusuz Güneydoğu Anadolu meselesi baş rolü oynamaktadır.

Türk milli bilincini yaralayan bir etkende, söz konusu tehdit algılamasındaki ve beka krizindeki kabarmanın, tadına tam varılamayan bir öz güven çığırının ardından gelmesidir. Türkiye 90'lara bir özgüven parlamasıyla girmiştir. 80'lerde yeni sağ ekonomi politikalarla sağlanan sermaye birikimi, global sermaye ile eklemlenmede alınan mesafe, kimi hegemonik sektörlerde kaydedilen gelişme, tüketimin modernleşmesi ve yaygınlaşması; iktisaden-popüler medya yorumcularının değişimiyle "dünyanın birinci ligine" çıkma umudunu doğurmuştur. AT'ye tam üyelik baş vurusu sırasında esen hava, Cumhuriyetin kuruluşundan beri göz dikilen "muassır medeniyet seviyesine" erişme, yani Batının bir parçası olma hedefine artık ulaşıldığı hissini yaymıştır. En azından Batıcı seçkinler ve kentli orta sınıflar için bunu söyleyebiliriz (Alpay 1991: 104). Sovyetler Birliğinin çökmesiyle bağımsızlığını kazanan Türki Cumhuriyetlerinin açtığı rasyonel ve ekonomist yeniliğin bakış açısından bir hinterland gibi değerlendirilen Türki Cumhuriyetlerin tarihsel ve kültürel mirası, Türkiye'nin Batı'ya kendi özgün kimliğini yitirmeden bağlanmasının ek bir garantisi sayılmıştır

(Mütercimler, 1993:54). Türkiye'nin özgün kimliği, Batı'nın o coğrafyanın iktisadi potansiyeline açılmasını sağlayacak bir köprü olması tasarlanmıştır. Turgut Özal, öncülerinden çok daha güçlü bir Türk-İslam –Batı-sentezi tasarımıyla birlikte, dönemin iyimser ve özgüvenli rüzgarlarının da simgesi olmuştur. Özal, Türk sağ politikalarının “Büyük Türkiye”, “Güçlü Türkiye” lafızlarını görece realist bir bağlamda yineleyebilme şansına erişmiş ve son devrimde bu lafızların üstüne “Yirmibirinci. Asır Türk Asrı” olacaktır gibi iddialı bir şiarı binmiştir(Bora, 1995:98).

Özgüven ve iyimserlik havasının sönük tehdit ve beka kaygısına doğru geçişin eşiği olarak Körfez Savaşını gösterebiliriz. Türkiye’de Körfez Savaşı milli strateji tasarımında nüfus, prestij ve coğrafya- açılarından “büyüme” hesapları ile çevresindeki tehdit çemberinin daralacağı ve gerek bölgede gerekse ülkede Batı hegemonyasının pekişeceği kaygıları arasında gidip gelinerek yaşanmıştır. Savaştan sonra Kuzey Irakta bir Kürt devleti oluşumunun başlaması, üstelik Türkiye’deki Güneydoğu Anadolu’daki sıkıntıların yeni bir ivme kazanması, karamsarları haklı çıkarmış, milliyetçiliğin fundamentalist / özcü fraksiyonların seslerini yükseltmelerine fırsat vermiştir. Kafkasya ve Bosna Hersek’te, Irak (ve Somali) benzeri bir uluslar arası bir müdahale beklentisinin karşılanmaması da, yeni dünya düzeninin bir aldatmaca olduğu düşüncesini yerleştirirken, milli bilinçte Batı karşıtı otarşist eğilimleri beslemiştir. Güneydoğu Anadolu sorunundaki politikası “askeri çözüm” taassubuna sıkışan- ve bütün “demokratikleşme” programı bu politikanın ambargosu altında kalan – Türkiye’nin Avrupa platformlarında karşılaştığı baskı da radikal milliyetçilerce, Türkiye’nin komployla karşı karşıya olduğu tezlerini doğrulamak için kullanılmıştır. Batıda yükselen yeni ırkçı ve ayrımcı (farkçı milliyetçiliğin yarattığı) reaksiyonu da, Batı karşıtı hissiyatın yaygınlaşmasında bir etken olarak anabiliriz.

Milli özgüvenin yerini milli beka kaygısına bırakmasında payı olan iki etkenden daha bahsedilebilir. Bunlardan biri Türki Cumhuriyetlerin Türkiye’yi kayıtsız şartsız lider olarak gören sadık ve iptidai ülkeler olmadığının; Türkiye’nin de oryantalist önyargılar dışında Kafkasya ve Orta Asya’ya ilişkin bilgi donanımından yoksun bulunduğu ortaya çıkmasıdır. İkincisi, global sermayeye eklememesinin girdiği iktisadi krizdir. 1990’lara “Yirmibirinci Asır Türk asrı olacak” sloganıyla giren Türkiye,

1990'lar ortasında “Cumhuriyet tarihinin en ağır bunalımı” diye damgalanan bir krizle yüzyüzedir.

90'larda Türk milliyetçiliğinin zihniyet dünyasını biçimlendiren, Türk milli kimliğinin oluşturucu unsurlarını belirleyen koşullar ve ortam böyle özetlenebilir. Bu koşullarda iki dinamik göze çarpmaktadır. Biri, milli beka izleğini dramatikleştirerek kullanan reaksiyoner bir milliyetçilik akımı –bu akım sadece radikal milliyetçi hareketi güçlendirmeyip sağ politikayı hatta giderek merkez solu da etkilemektedir, ayrıca başta ordu olmak üzere devlet elitine hakimdir. Diğeri, 80'ler/90'lar dönümündeki özgüven esintisinin izlerini taşıyan, milli çıkarı, globalleşme sürecine eklenmekte ve medeniyete uyumlanmakta gören Batıcı bir milliyetçilik akımı ki öncülerini kentli yeni orta sınıfların yükselen kesimlerinde, büyük sermayenin uluslar arasılaşan sektörlerinde ve medya elitinde bulmaktadır. Bu iki dinamikten ilki '90'ların ortasına damgasını vuruyor gibi görünse de, zaman zaman ikincisi öne çıkabilmekte veya bu ikisi pekala birbirinin üzerine binebilmektedir. Bu iki akım arasındaki trafiği çözümlmek daha karmaşık bir şebekeye girmeyi, Türk milliyetçiliğini homojen bir söylem değil, bir söylemler dizisi ve geniş bir lügatçe olarak ele almayı gerektirmektedir. Tanıl Bora, “Milliyetçiliğin Kara Baharı” adlı kitabında belli başlı dört milliyetçilik dili ayırt etmiştir: Birincisi, Kemalist resmi milliyetçiliğin, milli devleti inşa ve beka misyonuna odaklanmış dili; bir bakıma, Türk milliyetçiliğinin kök dili; ikincisi, bu kök dilin bir lehçesi de sayılabilecek olan , “sol milliyetçilik” olma iddiasındaki Kemalist kök- dilin liberal bir lehçesi iken globalleşme çağının vaatleriyle büyülenerek serpilen, Batıcı bir medeniyetçi –refahçı milliyetçilik dili. Üçüncüsü, Tükçü radikal milliyetçiliktir. Bu çalışma esnasında radikal milliyetçilik akımı derinlemesine incelendiğinden burada tekrar üzerinde durulmayacaktır. Dördüncüsü, yine Kemalist milliyetçiliğin sapkın bir lehçesi olan ırkçı-etnisist Türk milliyetçiliğinin , neo- Pan – Türkizmi ve Güneydoğu Anadolu sorununa karşı tepkiyi işleyerek canlanan dili. Yükselen İslamcılık kendisini bir milliyetçi söylem içinde eklemlediği ölçüde bu diller grubuna yeni bir lehçe daha katılmaktadır(Bora, 1995:101).

a) Resmi Milliyetçilik - Atatürk Milliyetçiliği

Türkiye'nin resmi milliyetçiliği olan “Atatürk milliyetçiliği” kuruluşundan itibaren, vatandaşlık ve toprak/vatan bağı esasına dayalı “Fransız tarzı” bir milliyetçilik

anlayışıyla etnisist açılımlar (“Alman tarzı” milliyetçilik) arasındaki gerilimini bir dengeye kavuşturamamış olmasının krizini yaşamaktadır. Ziya Gökalp’in kültürel kimliğe yaslanan sentezi Osmanlı, vatanseverliğinden devreden vatandaşlığa dayalı teritoryal milliyetçilik anlayışıyla; Rusya kökenli Türklerin öncülük ettiği, milletin ezeli-ebedi varoluşsallığı ve biricikliğini vurgulayan milliyetçilik anlayışlarının son derece hassas bir dengesine dayanmıştır. Bütün milliyetçiliklerde görülen bu gerilim, Türk milliyetçiliğinde ortalamanın üstündedir. Gerçi resmi yorum vatandaşlık esasına dayalı milliyetçilik doğrultusundadır; fakat dış ihtilaflarda, “milli dava”larda, örneğin uluslar arası spor müsabakaları gibi popüler kültürel düzlemlerde, etnisist ve özcü bir milliyetçilik dili kendine rahatlıkla alan açabilmektedir.

Resmi milliyetçilik, milli devletin varlığına, gücüne ve tezahürlerine (yani simgelerine, ritüellerine, şatafatına, her yerde hazır ve nazır olma niteliğine) sıkı sıkıya bağımlıdır. Milli devletin varlığının, gücünün ve tezahürlerinin billurlaşmış ifadesi olarak ordu, resmi milliyetçiliğin yeniden üretiminde merkezi bir rol üstlenmiştir. Zira ordu, gerek bütün orduların içselleştirdiği teyakkuz ideolojisinin ve tehdit algılama otomatığının gereği, gerekse TSK’nın “devlet kurucu asker” kişiliğiyle Mustafa Kemal ile ve onun misyonu ile özdeşleşmesinin sonucu olarak; kendini milliyetçiliğin gerçek sahibi ve timsali saymaktadır. Ordunun çekirdeğini oluşturduğu resmi milliyetçilik popülist atıfları düzeyinde kalan bizzat devletin kendisine odaklanmış bir zihinsel ufka sahiptir. Milli Güvenlik Kurulu Genel Sekreterliğinin bir yayınında milletin “devletin öğelerinden biri” olarak tanımlanması; veya resmi söylemlerin en gözdelelerinden olan “devletin ülkesi ve milleti ile bölünmez bütünlüğü” terimi, devlet odaklı milliyetçilik anlayışının ikrarlarıdır. Resmi milliyetçilik dilinin önemli bir özelliği, ritüelistiğinin fazlasıyla katı, soğuk, basmakalıp olması, hararetinin yapay kalmasıdır. (halk dilindeki “Vatan Millet Sakarya” tabiri, resmi milliyetçilik kültürünün bu müsameremsi niteliğini tiye alır.) İstiklal Marşı, Atatürk resmi, bayrak, ay-yıldız gibi milli devlet simgelerinin kamusal hayatta aşırı tüketimi söz konusudur. Bu durum her zaman doğrudan doğruya devlet zoruna veya teşvikine bağlı değilse de, en azından devletin sivil toplum üzerindeki sıkı denetiminden güç alır. Resmi milliyetçiliğin devlet odaklılığı, başka etkenlerin yanı sıra öncelikle milli devlet pratiğinin sonucudur. Bu pratiğin güçlü tehdit algılamasıyla pekişen zorlukları, ardından soğuk savaş ideolojisiyle ve ülke içindeki siyasal mücadeleleri “milli birlik ve beraberlik” söylemiyle denetleme kaygısıyla yeni

boyutlara taşınarak; milliyetçiliğin romantik döneminin uzamasına zemin hazırlamıştır(Bora, 1995:104).

1994 ve sonrasında, milli devlet simgelerinin ve resmi milliyetçiliğinin söz kalıplarının ve imgelerinin yayılımı çok büyük boyutlara ulaşmıştır. Türk Bayrağı olağanüstü yoğunlukla teşhir edilmiş, otomobil plakalarına Türk bayrağı vinyeti iliştilmeye başlanmıştır. Ay yıldız kolye ve rozetler, neredeyse en yaygın takı haline gelmiştir. Bazı şarkıcılar, mankenler frapan giysilerini ay yıldız figürleriyle süslemişlerdir. İstiklal Marşı söyleme vesileleri artmış- hele statlar da eskiden sırf milli maçlar da veya PKK'nın büyük çaplı saldırılarının olduğu Avrupa da Türkiye'ye karşı eleştirilerin yoğunlaştığı günlerde söylenirken, artık her lig maçı öncesinde seyirciler İstiklal Marşı söylemeye başlamışlardır. (resmi milliyetçiliğin söz ve imge ekonomisine karakteristik özelliği olan bu aşırı tezahüratın – aşırı yinelenme, aşırı gösterim anlamında – kazandığı sivil dinamik, statlarda banttan veya bandoyla marş çalınarak ve seyircileri İstiklal Marşımızı usulüne uygun söylemeye çağıran anonslar yapılarak nizamaya sokulmaya çalışılmaktadır. Bu müdahale resmi milliyetçiliği popülerleşme /sivilleşme karşısındaki tutukluğunun bir simgesi sayılabilir.) Pop müzik konserlerinin ve lüks otellerdeki defilelerin açılışında da İstiklal Marşı okunduğu görülmüştür. Türkiye haritası da, bir logo olarak daha sık gösterime girmiş, 90'ların en popüler gazetesi olan Sabah, logosunun zeminine Türkiye haritasını yerleştirmiştir. 1994 baharında derinleşen ekonomik kriz karşısında, gerek hükümet gerek ona destek veren iş çevreleri, heroik (kahramanlıkçı) bir milliyetçi söyleme yaslanmışlardır. Çiller'in "ekonomik kurtuluş savaşı" retoriğine, "Her şey Türkiye için", "Türkiye için çalışıyorum" gibi milli kalkınmacı sloganlar eşlik etmiştir. İslamcı hareketin yükselmesi ve FP'nin bazı radikal sözcülerini spektaküler Atatürk karşıtı çıkışları, resmi milliyetçiliğin repertuarında Atatürk imgesini öne çıkarmış, logolaşan Atatürk portresi, her yerde görünür hale gelmiştir. Özel günlerde TV ekranlarının üst köşesine Atatürk portresi konulmuş, pek çok yakada ay yıldızın yerini Atatürk rozeti almıştır(Bora, 1995:105).

b) Kemalist Ulusçuluk

80'lerde sol kamu oyunda önemli ölçüde sorgulanan Kemalizm, 90'larda sosyal demokrat entelijensiya içinde yeniden serpilmiştir. 90'ların "yeni-Kemalizm"i, yeni sağ

hegemonyaya ve özellikle İslamcı harekete karşı bir tepki olmanın yanında, bunların da paylaştığı – kimi noktalardan da tahrik edilmiştir. Yeni – Kemalizm, Kemalizmin 12 Eylül’den sonra devletteki sağ kadrolaşma tarafından sulandırılarak dışlandığını (dolayısıyla resmi ideoloji olmaktan çıktığını) savunmuş; dolayısıyla başlangıçta devlete görece mesafeli durmuş ve 60’lara göre daha sivil bir yönelim içermiştir. Bir Kemalist revizyon talebi olarak görülebilecek bu akımın eksenine, İslamcılığın yükselişi karşısındaki laisist tepki oturmuştur. Milliyetçilik, son yıllarda, ana dava olan laisizmin popüleştirilmesine yarayacak bir eklem olabileceğinin kestirilmesiyle öne çıkmıştır. Milliyetçiliğin işlevselliği, yeni-Kemalist akımın “Şeriat tehlikesi” karşısında duyduğu büyük tedirginlik nedeniyle devlette ve orduda tutanak arama ihtiyacına (kimi unsurlarının orduya dayalı otoriter devletçi çözümlere yeniden ilgi duymasına) da bağlanmıştır.

Yeni-Kemalist dalgaın devraldığı “ulusalcılık” söylemi, resmi milliyetçiliğin “sol” iddialı bir versiyonudur. “sol” iddia, bu söylemin, Türk milliyetçiliğinin toprak/vatan ve vatandaşlık bağına dayalı, hümanist-evrenselci kolunu sahiplenmesinden kaynaklanmaktadır. Kemalist ulusçuluk söylemi, resmi Atatürk milliyetçiliğinin bu kolunu etnisist-özcü kolundan yalıtarak ele almaktadır. 1960 ve 1970’lerde Kemalist Ulusçuluğun ana ilkesi ve sol olma iddiasının da temel dayanağı, anti-emperyalizm ve bağımsızlıkçılık olmasına rağmen; şimdi ana ilke ve sol olma iddiasının temel dayanağı laikliktir. Bağımsızlıkçılık ikincil kalmakta ve anti-İran, anti-Arap motiflerle bezendiği oranda laikliğe tabi olmaktadır. Öte yandan politik İslam’a karşıtlık üzerinden kurulan Arap ve İran karşıtı söylem, (Arsel, 1973; 65) kolaylıkla, milliyetçi-muhafazakarların Rum-Ermeni-Yahudi karşıtı söylemini andıran bir ırkçılığa dönüşebilmekte; böylece Kemalist ulusçuluğun “şovenizme ve ırkçılığa kapalı”, steril hümanist-evrenselcilik iddiası geçersizleşmektedir. Bağımsızlıkçılığı ulusçuluğun daha vurgulu bir etmeni olarak kullanan Bülent Ecevit’in söyleminde, oryantalist motiflerin yanı sıra, Batı karşıtı motiflerde geniş yer kaplamaktadır. Ecevit’in globalleşme sürecinin emperyalist etkilerini ima etmesi itibarıyla sol iddia taşıyan söylemi; Türkiye’yi özel olarak hedefleyen “düşman güçler” imgesini canlı tutmasıyla ve otarşist bir milli gurura hitap etmesiyle, bu bağımsızlıkçı tepkiyi milliyetçi özcülüğün ve yabancı korkusunun/düşmanlığının potasına dökmektedir.

Kemalist ulusçuluk söylemi, milliyetçiliği, laikleşme/modernleşme sürecinin taşıyıcısı olarak anlamlandırmaktadır. “Ulusçuluk” sözcüğünün tercih edilmesi de bu kavramı modernleşmeyle/laikleşmeyle özdeşleştiren kurgunun bir parçasıdır. Modern ulus sözcüğüyle Osmanlı’da dinsel cemaati belirten millet sözcüğünün ümmet kavramına olan açılımı kapatılmaktadır. Laikliğin milliyetçi söylemin taşıyıcısı olması, Kemalist ulusçulukla resmi milliyetçiliğin tarihi arasındaki en canlı müşterektir. Milli devletin inşasında milliyetçilik, onun kutsallık tekeli devralarak dini ikame etmeye dönük bir yol izlemiştir. Kemalizm’in dini bir havaya bürünmesi, ki İslamcı anti-Kemalizm bunu genellikle görememektedir, yine milliyetçi hareketlerin çoğunda olduğu gibi milli devletin kutsallık kaynaklarını canlandırma arzusunun da bir sonucudur. Dini, millileştirme çabaları, bu arzunun daha açık ifadesidir; Kemalist ulusçuluk gerek ezanın Türkçe okunduğu Kemalist Asr-ı Saadet’i yad ederek, gerekse “Türk İslamı” olarak Aleviliği ele alarak yeni-Lutherciliğe yönelmektedir(Bozkurt, 1967: 263). Bülent Ecevit’in ulusçuluğu Türk İslam-ı imaline daha geniş ufuklu bakmaktadır. Hoca Ahmet Yesevi’ye uzanan ve sadece Aleviliğe değil Anadolu’daki Sünni kültürüne de damgasını vuran, kadim ve çoğulcu bir Türk İslam-ı tasarımına yaslanmaktadır(Bora, 1995:108).

c) Liberal “Yeni-Milliyetçilik”

Liberal milliyetçilik söylemi, milli kimliği, dünyanın ileri/zengin ülkelerinin, yani Batı’nın düzeyine erişme şevki ve yeteneğinde tanımlamaktadır. 1980’ler ve 1990’larda hakim olan “Türkiye dünyanın I.ligine çıkıyor” umudu, bu tasavvuru belirginleştirmiş ve bir ideolojik söyleme dönüştürmüştür. Bu söylemin taşıyıcısı olarak medyayı, liberal ve muhafazakar yeni entelijensiyayı, kentli yeni orta sınıfları, büyük sermayenin uluslar arası sektörlerinden bahsedebilirsek de, en fazla katkısı olan büyük sermayeyle bütünleşmiş olan medyadır. Ekonomi, liberal milliyetçilik söylemi içinde ayrıcalıklı bir yere sahiptir. Milli pazarı oluşturmak milliyetçiliğin belki de en önemli işlevidir; liberal bir milliyetçilik söyleminin de bu işlevi vurgulaması doğaldır. Türkiye’de milli devletin kuruluş dönemindeki Milli iktisat akımı bile, hedeflerini iktisadi tamamen araçsallaştırarak, ekonomiye dışsal etmenlerle gerçekleştirmiştir. Milliyetçiliğin iktisadi boyutu, DP-AP geleneğinin kalkınmacı popülist söylemiyle sözel-imgesel bir varlık kazanabilmiştir. Ağırlıklı bir konumu ise ancak son dönemde,

iktisat ideolojisinin hegemonik hale gelmesinin ve Türkiye kapitalizminin global ekonomiyle bütünleşmesinde kaydedilen gelişmenin kollektif bilince bir milli başarı olarak yedirilmesi sonucunda edinilebilmiştir.

İktisat ideolojisiyle bütünleşen yönüyle liberal milliyetçiliğin olası bir radikal açılımı, refah şovenizmidir. Refah şovenizminin önemli bir özelliği, milli bütünlüğü söken, içe dönük bir milliyetçilik olması, seçilmiş tikel öznelere dayanmasıdır. Bu ayrımcılığı bütünsel milli çıkar adına örtüp meşrulaştıracağı gibi, İtalya'daki "Kuzey Ligi" örneğindeki gibi bölgeci bir milliyetçiliğe yönelebilir. Kendi ürettiği refahı geri bölgelerle veya topluluklarla paylaşmaya direnerek toplumsal dayanışma fikrini çiğneyen bu tutum; alt sınıflara geri ve soysuz hususiyetler atfedip özel bir ırk gibi damgalayarak dışlayan "sınıf ırkçılığı" ile akrabadır(Balibar, 1993:265). Türkiye'de liberal milliyetçilikte, refah şovenizmi ve sınıf ırkçılığına dönük açılımın bazı belirtileri görülmektedir. Egeli iş adamlarının ürettikleri zenginliği "Ankara"ya kaptırmaktan rahatsız olarak mali federalizm talep etmesi gibi iktisaden gelişkin yörelerde toprak sahibi köylülerin, işçi ve memurları parazit görerek en hızlı özelleştirme yanlısı olması gibi sınıf bencilliği tepkileri, milliyetçi kalıplara döküldüğünde, söz konusu açılımın nüvelerini oluşturabilmektedirler. "Kahrolsun PKK" şifresiyle bir takım etnik toplulukları hedef alan ayrımcılık ve şovenizm kampanyası bu döküm işleminde belirleyici rol oynamaktadır. Liberal Parti'yi kuran Besim Tibuk'un, İtalya'daki Kuzey Ligi'ne atıfta bulunarak ayrılıkçılığın Batı'dan gelmesi gerektiğini ve sonuçta verimsiz bölgelerin bırakılabileceğini söylemesi ve İzmir Ticaret Odası'nın mali federalizm talebi veya İstanbul'a girişte vize uygulama önerileri ise, Güneydoğu Anadolu sorunu dolayımına ihtiyaç duymadan dile getirilen coğrafi ve sınıfsal-toplumsal sınır çekme tasarılarıdır. Bu da refah şovenizminin neo-liberal mecrasıdır. Sınıf ırkçılığının en çarpıcı imgesini ise, geçtiğimiz Ekim ayında aylık şık magazin dergilerinde yayımlanan bir kazak reklamı sunmuştur. Kadın ve erkek versiyonları olan reklamda, sarışın bakımlı bir kadın/erkek, bir örnek tulumlu gariban, kara kuru insanların arasında gösterişli kazağıyla tek başına durmaktadır(Bora, 1995:114).

Liberal milliyetçilik söyleminin temel etmenlerinden birinin ekonomiyi, milli pazarı/piyasayı bir milli gurur kaynağı olarak işleyebilmesi olduğu daha önceden belirtilmişti. Bu gururun kaynağı, milli ekonominin uluslar arası alanda ölçülen

mukayeseli konumu değildir. Liberal milliyetçiliğin gurur kaynağı, yerli piyasanın global piyasaya eklenme ve dünya piyasalarıyla aynılaştırma düzeyidir. Bu düzeyde kendini en iyi tüketim alanında gösterir. Bu devirde “muassır medeniyet seviyesi”nin, “evrensel kültür”ünde göstereni tüketim kültürüdür. Yeni milliyetçilik, eski milliyetçiliğin “Yerli Malı Türkün Malı, Her Türk Onu Kullanmalı” şiarını gömmüştür; “Paris’te Washington’da, Tokyo’da karşımıza çıkan akraba markaları”, İstanbul’da da görmekle, evrensel alışveriş ve vitrin estetiğini yakalamakla gurur duymaktadır. Turizmde eskiden sadece doğa ve tarih verirken şimdi de eğlence veriyor olmakla, kredi kartı, barlar, diskolar Mc Donald’s, uluslar arası pizza zincirleriyle “uluslar arası yaşam stili’ni tutturmuş bulunmakla övünür-zira bunların anlamı Batı ile eş değer felsefe ve kurumlaşma sağlamış ülke olmaktadır. Bu milliyetçilik dili tüketim kültürünün vazgeçilmez ayini olan reklam diline benzer. Ülkenin dünyanın ünlü markaları arasına girmesi “Türkiye’nin tanıtımına önem verilmesi”, “Türkiye’nin reklamı” diye yanıp tutuşulur. Başkan’ın CNN’de görüntülenmesi bile Türkiye’nin reklamı faslından değerlendirilir. Batı basınında Türkiye hakkında “Bölgesinin Yükselen Yıldızı Türkiye”, “Boğazdaki Güçlü Adam” gibi başlıklarla yayımlanan röportajlar, büyük bir tatminle sunulur. Sonuçta bizzat ülke markalaşır. Örneğin Mehmet Ali Birand, Türkiye’nin 80’lerin ikinci yarısında sanayi, ekonomik performans, sanat gösterileri, müzik vs. açısından uluslar arası reytinglerde “in”iken, son iki yıldır bu “moda ülke” konumunu yitirmesinden yakınmaktadır(Bora, 1995:116).

d) İslamcılıktaki Milliyetçilik

Modern İslamcı entellektüeller son yıllarda köklü bir milli devlet ve milliyetçilik eleştirisi geliştirmişlerdir. Geleneksel İslamcılık söyleminde de ümmet kavramı milletten üstündür. Buna karşılık İslamcı akımın merkezi konumundaki FP’nin resmi söyleminin güçlü milliyetçi göndermelerinin olduğu görmezden gelinemez. Bu milliyetçiliğin ideolojik temeli, Türkiye’nin İslam dünyasının ve birliğinin potansiyel önderi olarak tasarlanmasıdır. Bu temelde Osmanlı nostaljisi modern ve milliyetçi bir emperyal tahayyüle dönüşebilmektedir. İslamcı söylemde güçlü bir kökü bulunan anti-semitik unsurlar; ayrıca Bosna, Azerbaycan, Kıbrıs gibi milli davalar vesilesiyle tarihi/ezeli düşman figürleri olan Yunanlılar, Ermeniler, Sırp karışısında kabaran reaksiyoner duygular, İslamcı hareketi şoven ve ırkçı yaklaşımlara götürebilmektedir.

Güneydoğu Anadolu sorunu bağlamında ve İslam milletleri karşısında görülmeyen özcü ayrımcılık, yabancı düşmanlığı veya en hafifinden yabancı korkusu, gayrimüslim toplumlar ve Batı karşısında kendini göstermektedir.

İslamcı zihniyetin resmi milliyetçilikle en rahat uyduğu konunun, Türkiye aleyhine komplolar hakkında teorileri kurmak olmasını, bu taassuba bağlayabiliriz. “Gavur” düşman figürleri söz konusu olduğunda, İslamcı milliyetçilik resmi ve Türkçü milliyetçilikle yan yana gelme eğilimine – ve buna bağlı olarak hegemonya çekişmesine – girmektedir.

Aslında FP/RP’yi kökü olan MNP/MSP’den beri resmi modernist milliyetçilikle de alışverişe sokan bir ideolojik payda daha bulunmaktadır. Kalkıncılık – gelişmecilik. RP/FP üst önderliği, Müslüman teknokratik elit ve yeni Müslüman burjuvazi, teknolojist, “ağır sanayi”yi ve “finansal spekülasyon”a karşı üretimi yücelten zihniyetiyle, milli kalkınma davasının sadık bir mürididir. Bu damar, İslamcı hareketteki milliyetçi unsurlarla, liberal milliyetçilik söylemi arasında bir bağ kurulmasını sağlamaktadır.

Özgül milliyetçi söylemin görece eklemsizliği, içindeki radikal unsurların enternasyonalistliğiyle birlikte İslamcı akımın milliyetçilik yarışındaki zaafıdır. Diğer milliyetçi söylemler, bu zaafı, milliyetçiliği İslamcılara karşı bir sorgulama malzemesine dönüştürerek değerlendirmektedirler. Örn. RP lideri Erdoğan millet ve milli kavramlarını, Osmanlı düzeninde farklı etnilerden Müslümanların ortak tanımı olan “Müslüman milleti”ne referansla kullanmakla, bu nedenle “Türk milleti” demekten kaçınmakla suçlanmaktadır. (Bu suçlamayı en sert biçimde yöneltenler, RP’yi “siyasi ümmetçilik”le suçlayan MHP’lilerdir.) İslam enternasyonalizmi, RP’nin mali bağlantılarında kastedilerek, “Arap/Suudi milliyetçiliği” olarak deşifre edilmektedir.

Bir başka önemli etken: RP/FP’nin Güneydoğuda ki etkinliği ve son seçimlerde oylarını en fazla artıran parti olması, İslamcılığı “milli çıkarlara aykırı” sayan milliyetçi tezlere dayanak vermektedir. Sonuçta, İslamcı hareket karşısında milliyetçi tepki, Türkçü, devletçi, Liberal, sosyal demokrat kanatları birleştirme imkanı sunmasıyla belki de en sağlam engel olacağı düşünülerek pekiştirilmektedir.

İslamcılıkla milliyetçiliğin ideolojik mücadelesindeki tırmanışın, Orta ve Doğu Anadolu'da yoğunlaşan "Müslüman-Türk" kimliğiyle özdeşleşmiş taşralı tabana yansması daha dolaylı olmaktadır. Bu kitle potansiyeli, İslamcı veya etnisist milliyetçi (Türkçü) vurgulardan birini diğeri aleyhine abartan hareketlerden soğuma eğiliminde olduğu görülmektedir. İslamcı ve milliyetçi akımın kimi unsurları bu eğilimi değerlendirerek, söz konusu popüler tabana hitap edecek, sentetik olarak güçlü bir "Türk-İslam" milliyetçiliği inşa etmeye çalışmaktadırlar. (Bu arayışı ideolojik açıdan en iddialı biçimde sürdüren örgütsel yapı Büyük Birlik Partisidir.) Türk milliyetçiliğinin zengin, ama siyaseten marjinal bir düşünce akımı olan, İslam'ı Türk milletinin kurucu unsuru olarak gören Anadolucu milliyetçiliğin mirası da bu arayış çerçevesinde canlanmaktadır(Bora, 1995:126).

B. GÜNÜMÜZ TÜRKİYE'SİNDE MİLLİYETÇİLİK AKIMININ ve MHP'NİN GELİŞMESİNİN NEDENLERİ

Türkiye son yıllarda milliyetçilik akımının özellikle de Milliyetçi Hareket Partisi'nin yükselişi ile karşı karşıyadır. Özellikle 18 Nisan seçimleri sonrası milliyetçilik akımının Türk siyasal hayatında belirleyici bir rol oynadığı görülmüştür. 18 Nisan 1999 seçimleri sonrasında illerde birinci çıkan siyasi partilerin oluşturduğu haritaya baktığımızda Türkiye'nin siyasal tercihleri açısından üçe bölündüğünü söyleyebiliriz. Bu üç Türkiye'nin ilk kısmını Marmara Bölgesi, Ege Bölgesi'nin sahil kesimleri ve Batı Karadeniz'in yer aldığı İzmir merkezli DSP'yi tercih eden Türkiye'dir. İkinci Türkiye birer ucundan Akdeniz'e açılan Orta Anadolu'yu kapsayan Yozgat merkezli MHP'nin Türkiye'sidir. Üçüncü Türkiye ise, Güneydoğu Anadolu'dan Kars'a kadar uzanan Diyarbakır merkezli HADEP'in Türkiye'sidir.

Türkiye'nin siyasal tercihler açısından bölünmüşlüğü tescil eden bu üç partinin ilk ortak özelliği siyaset kavrayışlarıdır. Bu noktada hemen herkes DSP, MHP ve HADEP'in milliyetçiliği temel alan bir siyaset yapma tarzına sahip olduğuna dikkat çekmektedir. Bunun sonucu olarak bu üç parti bilinen anlamda siyaset yapmamaktadır. Dolayısıyla da bu partilerin iç borç faizleri, sosyal güvenlik, özelleştirme vb. ekonomik toplumsal konularda ne düşündüğü bilinmemektedir.

Milliyetçilik, kuşkusuz, "gözlerime bak anlarsın" tarzı siyaset yapmak için elverişli bir zemin sunmaktadır, ancak bu noktada Türk milliyetçiliği ve Kürt milliyetçiliğini temel alan ikili bir bölünme yaşanması gerekirdi. Dolayısıyla bu bakış açısı Kürt kökenli oyları olan HADEP'in oylarını açıklamakta yeterlidir, ancak bu kavram Türkiye'nin siyasal tercihler açısından üçe bölünmesini ya da Türk kökenli oyların DSP ve MHP arasındaki bölünmesini açıklamaya yetmemektedir. DSP ve MHP arasındaki bölünmeyi iktisadi gelişmişlik düzeyi ile açıklama çabaları ise çok sayıda aykırı örnekle imkansız görünmektedir. Örneğin, MHP Adana, Mersin, Antalya gibi iktisadi açıdan gelişmiş illerde büyük oy oranlarına ulaşırken, DSP Sinop, Bartın vb. az gelişmiş illerde birinci parti olmuştur. Bu olguyu açıklama çabaları da yeterince net değildir, çünkü İzmir, İstanbul, Manisa gibi HADEP'in oy oranının Türkiye ortalamasını geçtiği yerlerde MHP Türkiye ortalamasının çok altında kalmıştır.

Bu noktada iki farklı millet ve milliyetçilik tarzından bahsetmek gerekmektedir. Bu milliyetçilik anlayışları Fransız tarzı ve Alman tarzı milliyetçilik olarak tanımlayabiliriz. Bunlardan ilki milleti etnik kökenden bağımsız olarak devletin bir yan ürünü biçiminde tanımlarken, ikincisi bu anlayışa reaksiyon olarak etnik kökeni öne çıkarmaktadır. Bu açıdan bakıldığında MHP ve HADEP'in devlet kuran millet yaklaşımları, yani milliyetçilik anlayışları örtüşmekte ve DSP farklı bir noktaya düşmektedir.

Tablo II den de anlaşılacağı üzere MHP'nin yüzde 30'dan çok oy aldığı iller, Aksaray, Çankırı, Gümüşhane, Isparta, İçel, Karaman, Kayseri, Kırşehir, Nevşehir, Tokat ve Osmaniye'dir. Bu bölgelerde yaşayan nüfus asıl olarak Anadolu kökenlidir ve İçel hariç etnik köken açısından türdeştir. Bu MHP'nin devlet kuran millet anlayışına, "Ya sev ya terket" çizgisine, reaksiyoner milliyetçiliğine uygun bir toplumsal taban demektir. DSP'nin yüzde 30'dan fazla oy aldığı iller Balıkesir, Bartın, Bursa, Çanakkale, Edirne, Eskişehir, İstanbul, İzmir, Kırklareli, Muğla, Tekirdağ ve Zonguldak'tır. Bu iller yaşadıkları yerlerden farklı oldukları için Anadolu'ya gelen ve etnik kökeni farklı olmasına rağmen devletin yurttaşı olarak Türkleşen bir nüfusu barındırmaktadır. Dolayısıyla DSP'nin nüfus kağıdına bakan bir milliyetçilik anlayışının temsilcisi olarak bu illerde birinci olabilmesinin toplumsal zemini vardır. DSP'ye oy veren seçmenler milliyetçidir, ama milliyetçilikleri etnik köken eksenli değil, devlet eksenli bir milliyetçiliktir. Bu da Türkiye'nin niçin bu biçimde ikiye değil de üçe bölündüğünü açıklamak için bir çıkış noktası sunmaktadır. Ancak bu kavrayışın bir başka sonucu da, Türkiye'nin üçe bölünmüşlüğü'nün parlamentoda açılmasının sanıldığı kadar kolay olmadığıdır(Alpkaya, 1999: 43-44).

Türk siyasal hayatındaki bu gelişmeleri anlayabilmek için siyaset bilimi literatüründeki iki farklı siyaset tarzını bilmek gerekir. Bunlardan ilki, siyaseti bir kaynak dağıtma süreci olarak gören David Easton'un yaklaşımıdır. Devlet toplumu vergilendirerek gelir elde eder ve bu geliri bütçe aracılığıyla yeniden dağıtır. Siyaset, kimden ne kadar vergi alınacağına ve toplanan gelirin hangi alanlara dağıtılacağına karar vermektedir. Bu yaklaşımda parlamento siyasetin odağında yer alır ve demokrasinin yetkinliği farklı çıkarların parlamento temsil edilebilmesiyle ilişkilidir. Bu yaklaşımın uç noktasında, siyaseti bir sınıf mücadelesi olarak gören Marx'ın görüşleri

yer alır. Marx kaynak dağıtımının odağına basitçe çıkarları değil, toplumsal sınıfları yerleştirir. İkincil yaklaşım ise, siyaseti bir dost/düşman tanımı yapmak biçiminde gören Carl Schmitt'in yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre, toplumsal ortam bir kriz ortamıdır ve egemen bu ortamda dost ve düşman tanımlayarak siyaset yapar. Dolayısıyla güç, siyasetin odağında yer alır. Parlamento, hukuk vb. ancak dost/düşman tanımlandıktan sonra devreye girer(Alpkaya, 1999:45).

Bu iki siyaset tanımı ışığında Türkiye'ye baktığımız zaman Türk siyasal yaşamındaki sıkıntıları daha iyi anlayabiliriz. Türkiye Cumhuriyeti uzun süredir bir kriz içindedir. Devlet, 1999 yılı için bir bütçe bile yapmamıştır. 1998 bütçesine baktığımız zaman, bütçenin yüzde 40'ının borç faizlerine, yüzde 9'unun sosyal güvenlik kurumlarına, yüzde 40'ının borç faizlerine, yüzde 9'unun sosyal güvenlik kurumlarına, yüzde 11'nin başta savunma sanayi olmak üzere fonlara ayrıldığını ve farklı kesimlere transfer edildiğini görmekteyiz. Bütçenin kalan kısmının dağılımı ise şöyledir. Yüzde yirmidört personel harcamaları, yüzde yedi yatırımlara ayrılmıştır. Bu tabloya göre, kaynak dağıtımını anlamında siyaset yapabilmek ancak yüzde yedilik kısım için söz konusudur. Bütçenin bu kompozisyonunu değiştirmek ve kaynak dağılımını yeniden düzenlemek ise temel sınıfsal dengeleri yeniden değiştirmekle mümkündür. Parلمانonun ise böyle bir yeteneği görülmektedir. Dolayısıyla, merkezi düzeyde değil demokrasinin, Easton'un tanımlandığı anlamda bir siyasetin bile koşulları yoktur ve parlamento bu yüzden yeniden bir siyaset merkezi haline dönüşmeyecek gibi görünmektedir.

Türkiye'de bir süredir Schmitt'in tanımladığı anlamda siyaset yapılmaktadır. Gücü elinde tutanlar (özellikle TSK) dost ve düşman tanımları yapmakta ve buna bağlı olarak önce bölücülük sonra da irtica düşman olarak tanımlanıp tasfiye edilmek istenmektedir. Bu gelişmenin bir sonucu olarak da parlamento düzeyinde siyaset yapmak için hangi safta olduğunu ima etmek yeterlidir. Bu yüzden, gereken imayı yapan DSP ve MHP parlamento seçimlerinde öne çıkmayı başarmışlardır. FP'nin aldığı oy oranı TSK'nın dost/düşman ayrımı yapabilme yeteneğinin sınırlarını göstermektedir. (Alpkaya, 1999: 45-46)

Son yıllarda, Türkiye'de yükselen iki akım olduğu görülmektedir. Türk milliyetçiliği ve liberal-İslamcı hareketin karşısında modernist-devrimci Kemalizm. Bu

iki akım, farklı toplumsal kesimlere ve eğilimlere dayanmakla birlikte, birbirlerinin yükselişinden de yararlanmışlardır. Milliyetçi MHP, liberal-İslamcı Refah Partisi'nin, Kemalistler tarafından bastırılmasıyla büyük bir kazanım elde ederken, Kemalist DSP'de, milliyetçilerin halk kitlelerinde yarattığı şovenist dalgadan önemli ölçüde yararlanmışlardır. Böylece bu iki yükselen eğilim MHP ve DSP şahsında kendini göstermiştir(Zileli, 1999: 47).

Bu çalışmada milliyetçilik hareketlerinin özellikle de MHP'nin yükseliş sebepleri incelenecektir.

MHP otuzüç yıllık bir parti olarak başlangıcından bu tarafa toplumsal merkezde yoğunlaşan değerleri, kültürel temaları esas almış bir harekettir. 1965'te Alparslan Türkeş CKMP'ye genel başkan olmuş ve 1969'da parti ismini Milliyetçi Hareket Partisi olarak değiştirmiştir. 1974'e kadar hem oy oranları hem de Türkiye politikasındaki etkisi açısından ciddi bir varlık gösterememiştir. 1974'e gelindiğinde artık MHP kitlesel bir hareket haline gelmeye başlamıştır(Arslan, 1999: 44).

1980'lere kadar soğuk savaş ortamının, Türkiye'yi istikrarsızlaştırma çabalarının sonucunda MHP sıcak mücadeleye girmiş ve MHP toplumsal taleplerini siyaset arenasına çıkaramamıştır.

Soğuk savaş ortamının, militarist siyasallaşmayı besleyen etkisi MHP'yi sıkıştırdıkça, MHP ideolojik olarak anti-komünist konumundan dolayı devletçi bir söyleme doğru kayma eğilimi göstermiştir. Dönemin ideolojik diskurunda "sosyalizan", "devletçi" öğelerin hakim konumu, 1970'li yıllar MHP'sini simetrik bir devletçi yaklaşıma götürmüştür. Kapalı toplumsal yapının ürettiği milliyetçilik vurgusu ise anti komünizm ve bir çeşit geleneksel refleksler düzeyinde kalmıştır. Bunun somut göstergesi ise otoriter bir siyasal kültürün oluşumu ve devletçi bir milliyetçilik söylemidir.

1980'lerden sonra MHP özellikle yeni konjktürü anlamaya çalışmıştır(Bilgin, 1999:10). 12 Eylül darbesinin ardından MHP'nin kapatılmasıyla birlikte ülkücüler uzunca bir süre Türkiye politikasında bir varlık gösterememişlerdir. 1989-90 yılları ülkücülüğün kitleselleşmesi açısından bir dönüm noktası olmuştur. Bu tarihlerde

Sovyetler Birliği'nin çökmesiyle birlikte bağımsızlaşan Türki Cumhuriyetler emperyal duyguları körüklemiş, ayrıca Bulgaristan ve Azerbaycan olaylarını protesto gösterilerinde sokağa çıkan ölkücüler, bu tarihten sonra kitlesel bir gösteriyi hak eden tüm milli meselelerde en önde yer almışlardır. Ölkücü hareketin 1990'da başlayan kitleselleşmesi bu seçime kadar politikayı sokaklarda belirleyen bir nitelik taşımaktadır (Arslan, 1999: 45).

Türkiye'de milliyetçiliğin yükseliş, Milliyetçi Hareket Partisi'ne ve ölkücü harekete ivme kazandırmıştır.

MHP ve ölkücü hareket, basitçe “yükselen milliyetçilik dalgası”nın üzerine oturmakla kalmamış; bu dalga, MHP'yi de değiştirmiştir. İdeolojik-doktriner düzeydeki değişim geriye doğru bir seyir izlemiştir. MHP 1960'ların ortalarından 1970'lerin ortalarına uzanan dönemdeki çizgisine geri dönerek, yeniden – Türkçüleşmiş ırkçı damarı güçlenmiştir. Ziya Gökalp'ten mülhem bir “içtimai ırk” kavrayışına yaslanan; ezeli-ebedi, biricik ve üstün nitelikli sayılan bir kültürel “öz”e bağlılık temelinde gelişen bir ırkçılık söz konusudur. Devletle ilişkisinin rehabilitasyonu, MHP'nin en bariz biçimde, hatta “12 Eylül öncesi”ni bile aşan ölçüde eskiye benzemeyen yönüdür. Ölkücü hareket, 12 Eylül'den sonra “öpmeye kalktığımız el bize tokat attı” diyerek soğuduğu devletine 90'larda tekrar yakınlaşmıştır. Tabii burada devletin ölkücü harekete uzanan eli görmezden gelinmez. Devlet, gerek Türki Cumhuriyetlere dönük işlerde gerekse PKK karşıtı ideolojik ve fiili seferberlikte ölkücü hareketin bilgi ve görgüsünden faydalanmak istemiştir. MHP'de kutsallaştırdığı devletin bekasını bütün toplumsal talepleri veto eden bir “tek amaç”a dönüştürüp devletlü kisveye yeniden girerek, resmi ideolojiye yakınlaşmıştır. (Bu devlet yüceltmesi, MHP'nin iç dünyasında lider yüceltmesi ve “lider, teşkilat-doktrinin” üçlemesinin mutlaklaştırılmasıyla birlikte giderek otoriterlik dozunu da artırmaktadır.) Sonuçta, devletle MHP arasında hem ideolojik yönden hem de örgütsel yönden bir ortak yaşam oluşmuştur. İdeolojik birliktelik, ölkücü milliyetçiliğin ırkçı-Türkçü söylemiyle resmi milliyetçilik söyleminin sık sık içe geçmesinde kendisini göstermektedir. Örgütsel birlikteliğin çarpıcı göstergeleri ise, MHP'nin bürokraside artık mecliste milletvekilleri bulunan diğer partileri bile kızdıracak ölçüde yayılması, bilhassa Güneydoğuda “terörle mücadele”

personelinin MHP'ileşmesi ve MHP'liliğini provokatif/tehditkar bir tarza teşhir etmesidir.

MHP'yi 1930'ların/40'ların Türkçü-Turancı hareketine kadar geri götüren bir yenilik de, laik ve modernist çizgisinin güçlenmesidir. 1990'lara girerken – daha sonra Büyük Birlik Partisi'ni kuran kadroların şahsında – aşırı İslam-i etmenleri tasfiye ettikten sonra kalınlaşan bu çizgi, MHP'nin hem modern ve şehirli kesimlere açılmasını sağlamış, hem de devletle ilişkisini tamir edip güçlendirmesine yardımcı olmuştur. MHP'nin modernleşme ve siyasal yelpazenin merkezine oynama eğiliminin bir başka cephesi, büyük sermayeyle rabitasını güçlendirme gayretidir. Türkeş'in Batıcı bir hattan ayrılmaması, 1994 Ekim'indeki parti kongresinde ekonomide özelleştirmeci ve neo-liberal bir programı savunması bunun göstergeleridir. 1970'lerde yaşanan hızlı kentleşme ve kapitalistleşmenin özellikle geleneksel sınıflarda yarattığı mülksüzleşme ve geleceğe olan güvensizlik 1980'ler ve 1990'lar boyunca da yaşanmıştır. Toplumsal ve ekonomik yapıdaki devasa dönüşümler, bölgeler arası eşitsizliğin artması, köylerden yada küçük kentlerden büyük kentlere göç, işsizlik ve küçük işyerlerinin kapanması gibi sonuçlara yol açmıştır. Bu dönüşümlere tepki, Türkiye tarihinin ta XIX. yüzyıldan gelen Doğululuk-Batılılık gerilimiyle birleştiğinde özel bir biçim almıştır. Ülkücülüğün, Türkiye'nin dünya kapitalist sistemindeki konumundan dolayı Avrupa'daki faşist hareketlerden farklılaşan özellikleri vardır. Her iki dönemde de Batılılaşmaya olan tepki temel bir karakteristik olarak kendini göstermektedir. Radikal milliyetçiliğin reaksiyoner niteliği her zaman vurgulanmıştır ki bu nitelik, ülkücü harekette daha belirgindir. Ülkücülük, farklı dönemlerde farklı düşmanlar (komünistler, bölücüler vb.) tanımlasa da, bu farklı düşmanların hepsinin de Batıyla yada Batıya ait değerlerle ilişkili olduğu vurgulanmıştır. Örneğin, 1980 öncesinde özellikle kırsal kesimde ve küçük şehirlerde ülkücülerin komünizmle Batı değerleri arasında bir özdeşlik kurduğu görülmektedir. Mustafa Çalık'ın kendi memleketi olan Gümüşhane'de yaptığı ampirik çalışmada ankete katılanların çoğu 1980 öncesinde komünizme tepki olarak ülkücülüğe yöneldiklerini belirtirken, komünizmi de ateizm ve ahlaksızlık gibi Batı değerleriyle özdeşleştirmişlerdir. Batının olumsuz anlamda varlığı, 1990 sonrası ülkücülüğün bölücülüğe ve bölücülere tepkisinde de görülebilir. Bölücülüğü açıklamakta sıkça başvurulan dış mihrak tezi hemen her zaman Batılıları işaret etmektedir. Özellikle Apo krizi sırasında Avrupa'nın tutumu bu tezin kesin bir kanıtı sayılmıştır.

Radikal siyasi akımların yükselişinde bir diğer önemli etken de, devletin toplumsal düzenin asayişini sağlamakta aciz kaldığı fikrinin yaygınlaşmasıdır. Siyasal istikrarı ve kamu düzenini temin etmekte zorlanan devletin hepemonyası sorgulanır hale geldikçe radikal politikalar çözüm olarak gündeme gelmektedir. Öteki ideolojilerin hegomonik olma koşullarını yitirdiği durumlarda radikal akımlar, bir çözüm olarak öne çıkabilmektedir. Türkiye'ye baktığımızda gerek 1980 öncesi ve gerek 1990 sonrası devletin, düzeni sağlayamadığına ve terör eylemlerini engelleyemediğine olan inanç yaygınlaşmıştır.

1990'larda ülkücülüğün ortaya çıkış koşullarını hazırlayan ilk etmen dış Türkler meselesidir. 90'ların hemen başında emperyal duyguları fazlasıyla besleyebilecek maddi koşullar ortaya çıkmıştır. Türki Cumhuriyetlerin bağımsızlığa kavuşması Turancılığın gerçekçi bir fikir olarak sunulabilmesinin koşullarını yaratmıştır. Her ne kadar sonraki gelişmeler bu fikrin en azından kısa vade de gerçekçi olmadığını gösterdiyse de Türki Cumhuriyetlerle ülkücülerin önünde pozitif bir proje olarak durmaya devam etmiştir.

İkinci olarak, 90 sonrasında ülkücü yükseliş temel olarak Güneydoğu Anadolu sorununa dayanmıştır. Bir çok köşe yazarının tehditkar bir tonda hep söyledikleri üzere, Güneydoğudan tabutlar geldikçe halkın ülkücülere olan sempatisi artmaktadır. Çeşitli nedenlerden dolayı Doğu Anadolu ve Güneydoğudan büyük şehirlere göç eden insanların, bu şehirlerdeki Türk milliyetçiliğinin artmasına maddi bir neden teşkil ettiğini söyleyebiliriz. Türkiye'de eskiden beri bir göç olgusu bulunmaktadır. Ama daha önceleri bu göç olgusu etnik bir görünüm sunmamaktaydı. Güneydoğu Anadolu'dan göç eden insanların gittikleri şehirlerin en dışında yerleşim birimleri kurmak zorunda kaldığı düşünülürse, bir uçlaşma, kendinden ayrı görme ve dışlamanın nasıl ortaya çıktığını daha iyi görebiliriz. Özellikle göçlerin yoğun olduğu Akdeniz ve Ege illerinde MHP'nin tam bir patlama yapmasının bu göçlerle doğrudan bir ilişkisi olduğunu söyleyebiliriz.

Ayrıca Türkiye'de gelir dağılımındaki muazzam eşitsizlik, işsizlik, sosyal güvenliğin olmayışı gibi olguların da gösterdiği gibi son dönemlerde hayat şartlarının daha da kötüleşmesi ve neo-liberal argümanların artık eskisi kadar çekici olamaması düzenden kaybedenleri, radikal ideolojilere yöneltmektedir. 12 Eylül darbesi ile dinin

ve dini değerlerin yükselmesinin koşullarını hazırlayan askeri rejim aynı zamanda milliyetçi değerlerin yükselmesine de katkısı olmuştur. Ve 12 Eylül ile birlikte milliyetçi düşünce ve motiflerin hayatın her alanına girmesi milliyetçiliğin yükselmesine sebep olmuştur.

Günümüzde MHP iç ve dış konjonktüre bağlı olarak, 18 Nisan seçimlerinden sonra beklenmedik bir gelişme göstermiş DSP'den sonra ikinci parti olarak Türk siyasal hayatına yeni bir canlılık kazandırmıştır. MHP'nin bu başarısının değişik nedenleri olduğu söylenebilse de en önemlilerinden bir tanesi imaj sorunudur. "eski kötü günlerdeki" (Coşar, 1999:30) imajını silmeye çalışan MHP, yeni bir vitrin yaratmaya çalışmaktadır. MHP'nin imaj değiştirme çabalarını şöyle belirtebiliriz. Bahçeli, Milli Güvenlik Kurulunun bir süre önce hazırladığı siyaset belgesinde ırkçılığın da yakın tehdit sayılmasını ciddiye almış ve MHP'nin siyasal üslubuna önemli ölçüde değiştirmeye çalışmıştır. Bahçeli en önce ölkü ocakları sorununu ele almış, partinin ocaklar üzerindeki denetimini sağlayabilmek için, şemsiye bir kuruluş ölkü ocakların sayısı bin beş yüzlerden binlere inmiştir. Ocakların başına çoğu üniversite mezunu eğitimli kişiler getirilmiştir. MHP lideri tabanı çatışmadan uzak durmaya ve kendilerini yetiştirmeye çalışmaları gerektiğini belirtmiştir. İmaj yenileme çalışmaları içinde, 1998-1999 akademik yılında MHP'li öğrencilerin türban eylemlerine katılmaları engellenmiş ve MHP'nin şiddet yanlısı kanadını temsil eden isimlerle çatışmalar yaşanmıştır.

Bahçeli, MHP'yi "zararlı unsurlardan temizleme" operasyonunu susurluk olayından sonra ortaya atılan MHP-mafya bağlantısı iddialarından sonra da sürdürmüştür. Susurluk olayının iyi bilinen simaları ve Bahçelievler katliamının sanığı olduğu ileri sürölmüş olan İbrahim Çifçi'de MHP listesine girememiştir.

Kısa vade de, parti üst yönetimi MHP'nin geleneksel hiyerarşik yapısından ve Bahçeli'nin parti içindeki ağırlığı ve son seçim sonuçları ile daha artmış olan prestijinden yararlanarak tabana hakim olabildiği görüntüsü verebilmektedir. Seçim gecesi Ankara'daki Parti Merkezi önünde partililer partinin zaferini tekbir sesleri ve "Türbana uzanan eller kırılsın" sloganıyla kutlamaya kalkışınca içerden gelen bir talimat ile bu çeşit kutlamaya anında son vermişlerdir. On gün sonra bir ölkü ocağı yetkilisi, "Büyüklerimiz kararlar verir biz destekleriz. İstikrarlı bir politika yürütmüşler,

MHP'yi bu duruma getirmişlerdir. En doğrusunu yaparlar” diyerek parti içinde lidere itaatin ne kadar önemli olduğunu bir daha belirtmektedir(Heper, 1999:14).

Bahçeli, “başkalaşmadan değişim” temasını işlemekte, değişimi siyasi üslup da değişim olarak anlamakta ve bu bağlamda MHP'yi şiddetten uzak bir noktaya çekmeye çalışmaktadır. Burada önemli olan konu, MHP'nin adı geçen değişimi gerçekleştirmeye çalışırken “başkalaşmamasının”ne anlama geldiğidir. Bu sorunun cevabı dolaylı olarak MHP'nin internetteki web sayfalarında (www.mhp.org) verilmektedir. Bu sayfada, Osmanlı'dan günümüze kadar Türkiye'de milliyetçiliğin, bazı devirlerde geçici sapmalarda olsa, temelde ırkçı ve hatta etnik milliyetçilik olarak ortaya çıkmadığı, söz konusu milliyetçiliğin kültür milliyetçiliği yanının güçlü olduğu, dıştan gelen tehditlere karşı bir ideal etrafında birleşilerek ülke bütünlüğünü korumaya, toplumu modernleştirmeye ve ülkeyi kalkındırmaya yönelik ve bu topraklarda yaşayan Müslüman-Türk halkın geleneksel hasletleri üzerine bina edilmiş milli, tüm toplumu kucaklayan ve başka milletleri aşağılamayan bir ideoloji olduğu ve MHP'nin bu geleneğin mirasını taşıdığı görünüşüne yer verilmektedir. Bahçeli MHP'nin değişmediğini söylerken dolaylı olarak partisinin bu tür bir milliyetçilik çizgisini muhafaza ettiğinin altını çizmektedir(Heper, 1999:15).

Ülkücü hareketin ve MHP'nin en önemli karakteristiklerinden bir tanesi de reaksiyonerliktir. Daha öncede değinildiği gibi Bahçeli döneminde salt bir reaksiyonerliğin ötesine geçmeyi hedefleyen çalışmalar yapılmıştır. Örneğin Parti okulunun ve MHP araştırma merkezinin kurulması, ekonomi, eğitim kültür, çevre gibi pek çok başlık altında çalışmaların yapıp kitap olarak bastırılması vs. gibi etkinlikler temelde Bahçeli'nin parti içindeki etkinliğini artırma saikiyle yapılmış olsa bile önemli sonuçları olabilecek gelişmelerdir. Öncelikle, liderin konumunu teşkilat içinde ideolojik bütünsellik bağlamında sağlamlaştırmaya çabalaması bile bir farklılaşmaya işaret etmektedir. 1970'lerde kitleleri yönlendirebilmiş olmasına karşın, reaksiyoner niteliğinin bir iktidar tasarımı ve başka pozitif tasarımlar üretmeye kadar baskın olması dolayısıyla MHP'nin iktidara istediği kadar yaklaşmadığını söyleyebiliriz. Ayrıntılı bilimsel projeler üretme çabaları, sadece bir tepki hareketinin ötesine geçip pozitif bir programın ortaya konulma çabalarını göstermektedir. Örneğin bir çok seçim broşüründe bölücülük tehlikesinden çok az bahsedilmesine karşın güçlü ekonomi, çoğulcu

demokrasi, memura sendika hakkı, temiz siyaset vb. temalara daha çok yer vermiştir. Buradaki samimiyetin derecesi bir ölçüde önemlidir ama reaksiyoner oyların ötesine geçme isteğini göstermesi açısından bile kendi başına bir önem taşıdığı gözden kaçmaması gereken bir noktadır(Arslan, 1999: 44).

MHP gibi liderin önemli olduğu partilerde Türkeş'in yerine başka birisinin geçmesi bile önemli bir değişikliğe işaretler. Türkeş'in son zamanlarda vermeye çalıştığı ama pek başarılı olamadığı uzlaşmacı lider tipini Bahçeli'nin daha iyi verebildiğini görmekteyiz. Dahası bu değişiklik MHP ArGe yayın organı olan "Çare'de" şu şekilde ifadesini bulmaktadır. "Çoğulcu ve katılımcı demokrasinin gelişmesinin bir sonucu da, siyasette karizmatik lider tipinin yerini, uzlaşmacı, halkın iletişim kurabileceği diyaloga açık genel başkanların almakta olmasıdır."(Arslan, 1999: 55).

Bunların yanı sıra MHP, partinin seçim için hazırladığı yayınlarında rasyonel projeler üretmek, yükselen değerlere sahip çıkmak (Milliyetçi Hareket Partisi Araştırma Merkezi, 1990: 41), uzlaşmacılık, bilgi toplumunu ve globalleşme trendini yakalamak gibi liberal kavramları öne çıkartan bir merkez partisi görüntüsü çizmeye çalışmıştır.

MHP, her ne kadar seçim broşürlerinde daha çok bölücülük dışında öğeleri öne çıkartmışsa da MHP'nin milliyetçiliğin en has sahibi olduğu herkes tarafından bilinmektedir. Bu açıdan bakıldığında MHP'nin bu meseleyi fazla vurgulamasına gerek bile olmadığı daha iyi anlaşılabilir. Bu şartlarda MHP, insan hakları kisvesi altında yapılan bölücülüğe değinmiştir. Milli protesto gösterilerinde bölücüleri linç eden vatandaşlar yetiştiren ülkü ocaklarıyla organik ilişkisi parti politikasını etkilemiştir. Yukarıda da belirttiğimiz gibi lider miti artık pek fazla öne çıkarılmamakta, ama bozkurt işareti başta olmak üzere bir takım semboller önemini korumaktadır. Ve milli huzuru bozucu her türlü talebe gerekirse şiddet kullanarak engel olan ülkücülere ilham vermeye devam etmektedir.

MHP'yi yükselişe geçiren etmenlerden bir tanesi de merkezdeki partilerin kirlenmesi ve somut politikalar üretmekte yetersiz kalmalarından kaynaklanan etmendir. Bu sav aynı zamanda MHP'nin artık kutuplarda dolaşmadığı, merkeze oynadığı ön kabulünün de içermektedir. (Coşar, 1999:30) 28 Şubat süreci ile Türkiye yeni bir dönemece girmiş bulunmaktadır. Ve bu süreç ile birlikte Türkiye'de siyaset yerini idare

tekniklerine bırakmıştır. Bu durum MHP'nin işine yaramış, MHP daha önceleri olduğu gibi 18 Nisan seçimlerinde de somut politik önerilerle, tercihlerle değil, özde "kimlik politikasıyla", milliyetçiliğe ağırlık vererek kendisini ön plana çıkarmıştır. Bu süreçte dikkat edilmesi gereken bir hususta diğer partilerinde, memleketin temel politik meselelerini (Susurluk skandalını, sosyal-hukuk devletini, gelir eşitsizliğini, Güneydoğu sorununu vb.) tartışmamışlar, bunlarla ilgili somut öneriler ileri sürmemişlerdir. Bütün partilerin bir kimliğe ve imaja oy istedikleri görülmektedir. Bu şartlar altında MHP'nin 1996-99 dönemindeki suskunluğu, bir "yıpranmamışlık" ve kendilerinin özellikle vurguladıkları gibi "kirlenmemişlik, dürüstlük" olarak iş görebilmiştir.

28 Şubat sürecinin Türk siyasal yaşantısı üzerindeki etkilerinin MHP'yi güçlendirmesi gibi sonuçlar doğurduğu ve bunun seçim aritmetiğine "şehit cenazeleri", "PKK faktörü", "Apo'nun yakalanması" gibi faktörler olarak yansıdığı açıktır. Kemal Can'ın saptadığı üzere, RP/FP seçmenini Çiller kopartmış, MHP toparlamıştır. Başörtüsü vb. dindarları "mağduriyet" hissine sokan meselelerde RP/FP'nin geri adım atarak sinmesiyle ortada kalan milliyetçi-muhafazakar seçmen kitlesi, bir süre DYP'nin tavırlarından etkilenmiş olsa bile, DYP bu potansiyeli etkisi altına almayı başaramamıştır. Ayrıca merkez sağ kendisinden beklenen pragmatist, iş bitirici ve mutedil performanstan uzaklaşmıştır. Bu kitlenin, dindarlığın öncelikle devlet otoritesine ve milli değerlere can verecek bir güç kaynağı olarak tanınması anlamında hedeflediği "devlet-millet barışması" için MHP çok daha uygun görünmüştür. MHP'nin 1994 yerel seçimlerinden beri RP'ye kaptırdığı Orta ve Doğu Anadolu'yu geri almasını sağlayan bu genel milliyetçi muhafazakar kitle oy patlamasının anahtarıdır. Türkes döneminde göze batıcı bir medyatiklik ve şirin görünme gayretkeşliğiyle yürütülen "yeni çizgi"nin 1966'dan sonra, yerleşik kadroları rahatsız eden özelliklerinden arındırılması da MHP'nin Batıdaki ivmesini yitirmemesini sağlamıştır(Bora, 1999:18).

Orta ve Doğu Anadolu'da MHP'yle reaksiyona giren milliyetçi-muhafazakar tepki oyunun sosyal sınıfsal bir motivasyonu da olduğunu gözden uzak tutmamak gerekmektedir. Burada, 70'lerde MHP ile MSP arasındaki gelgitleri belirleyen örüntünün sürdüğünü söyleyebiliriz. 70'lerde Orta-Doğu Anadolu'nun gelişmeye çalışan orta ölçekli müteşebbislerinin MSP'yi yoksullaşma sürecindeki eski orta sınıfların MHP'yi beslediği görülmektedir. 1977 seçimlerinde, politik kutuplaşmanın

etkileri yanında, girilen iktisadi tıkanma konjoktüründe yeni “Anadolu sermayesi”nin gelişme perspektifinden umut kesen bir orta ve üst-orta sınıf seçmen kitlesi MSP’den MHP’ye kaymıştır. Benzer bir süreci bu gün de gözlemleyebiliriz. RP/FP, “Anadolu kaplanları” isimlendirmesiyle anılan ve bu gün daha güçlü bir sermaye gurubu oluşturmaya yönelik bir burjuvaziye ve onun iktisadi himayesi altındaki kesimlerin sözcülüğünü yapmaktadır. MHP ise Orta-Doğu Anadolu’nun, globalleşen Pazar ilişkilerinin kıyasına itilen geri bölgelerinin ve bu sürece tutunamayan alt-orta sınıfların emekçi, işsiz, lumpenproleter kesimlerin sözcülüğünü yapmaktadır. RP’nin politik yenilgisi kendisine destek veren grupların umutlarını bulandırmış ve bu destek siyasi konjoktüre de bağlı olarak MHP’ye yönelmiştir. MHP, DYP’nin hevesle sahip çıktığı “KOBİ”lerden bir destek bulmakla birlikte esas olarak Anadolu/taşra yoksullarının tepkisini öfkesini yansıtmaktadır.

MHP’nin Batı’da ve esas itibariyle Akdeniz’de ehemmiyet kazanan yeni potansiyeli ise, Güneydoğu ve Doğu Anadolu’dan göçen insanların varlığıyla doğrudan ilgili görünmektedir. Bu coğrafyada MHP’nin söyleminin – Akdeniz şeridinde, kendi tahsilli orta sınıflarını yetiştiren ve kentlileşen Türkmen topluluklarının ön plana çıkmasıyla ilintili olarak – etnisist anlamda bilhassa ırkçı bir renge büründüğünü; öte yandan, göçmenleri kültürel gerilikleri nedeniyle aşağılayan bir kültürel ve sınıfsal yeni-ırkçılık damarıyla buluştuğunu söyleyebiliriz(Bora, 1999:19).

MHP’nin son zamanlardaki yükseliş sebeplerinden bir tanesini de hissiyat üzerinde durması, gelişen olaylar karşısında halkın nabzını tutmayı başarabilmiş olmasıdır. MHP’nin zaten sokakta, gündelik hayatta her gün yeniden üretilen baskıcı, tektipleştirici, otoriter zihniyet dünyasını somutlaştırmış olmasıdır. Maçlarda, şehit cenazelerinde, vb. yerlerde uzun zamandır yaşanan bir süreç gerçekleşmiştir. Bir anlamda aslen ülkücü hareketin nabzını tutan ocaklara üye olan gençler, onların aileleri ve çevreleri MHP’de buluşmuşlardır. Ülke içi göçün bu gün geldiği boyut düşünüldüğünde, gücün yarattığı sosyal ve ekonomik şartların ağırlığının kuşaklar arası farklılaşmayı ortadan kaldırması pek şaşırtıcı değildir. Öte yandan metropoller düzeyinde yaşanan kültürel farklılaşmanın, kozmopolit tüketim kalıplarının yayılışının ve sahip olamamanın ya da statü anlamında bir şey olup olmama gibi farklı etkenlerin de sıradan insanların gündelik tepkilerini anlamlandırma da hesaba katılma zorunluluğu

ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda aslen öyle olmasalar da tüketim alışkanlıkları ve yelpazesi genişleyen bir kesim solcu, ecnebi imge (ki bu imgenin dayanak noktalarından biri olan ve ırkçı milliyetçi hareketin sola karşı çok rahat kullanabildiği laisizm eleştirisini ve ülkücü camianın etrafında gündelik söylemlerle toplaşan insanların, laikçi kalkışmalara gösterdiği muhafazakar tepkilerin, bu imgenin oluşmasındaki payını belirtmek gerekmektedir.) olarak yeniden kodlanırken, bu tüketim kalıplarının dışında kalan diğer bir kesim hızla milliyetçi-muhafazakar cepheye dahil olmuşlardır.

İnsanların kendi varoluşlarını anlamlandırma, anlam üretme ihtiyaçları özellikle kriz zamanlarında, verili toplumsal değerlerin sallantıda olduğu dönemlerde artmaktadır. Özellikle Türkiye gibi genç nüfuslu bir ülkede bu ihtiyaç daha da belirleyici bir konuma yerleşmektedir. Bu anlamda MHP'nin başarısı, seçimlerden evvel önünde duran sorunlara getirdiği çözüm önerilerinden ve bu öneriler alt alta konup oy olarak toplandıklarında ortaya çıkan sonuçtan ziyade Türkiye toplumunun bu kendi varoluşunu anlamlandırma ihtiyacına bir şekilde yanıt vermesinden kaynaklanmaktadır. Bu, bir yandan birbirleriyle gündelik hayat pratikleri itibariyle kesişmeyen pek çok toplumsal kesimi aynı potada birleştirecek kadar muğlak, bir yandan da kendisini hayatın her alanında bir şekilde var eden bir yanittir. MHP'nin temsil ettiği anlayış zaten uzun dönemdir yaşadığımız hayatta kendisini egemen kılmış bir vaziyettedir. Siyasetin kaygan zeminine denk düşen ancak bu kayganlığın (karşısına değil) yanına sıradan insanları tatmin edebilecek bir böbürlenmeyi, aidiyeti, korunma iç güdüsünü koyabilen özellikler göstermektedir. Şehit yakınlarına söylenenler aşağı yukarı böylesi şeylerdir. Vatanını korumaya giden bir insanın ilahi adalet uyarınca ölmüş olması karşısında yapılabilecek başka ne olabilir? Dökülen kan mutlaka yerde kalmayacak ve bölücü başının idamı o kanın karşılığı olacaktır. MHP'nin resmi ağzlarından çıkanlar mutlaka daha farklıdır. En azından inceltmiştir. Ancak dışarıda, sokakta gündelik hayatın diline yerleşen ifadeler yanında yukarıda yazılanlar masum bile kalabilmektedir. MHP'yi bir anlamda başarılı kılanda budur. Sokağın diline hakim olmak. Ama bir taraftan da sokağın diliyle gerilimli bir mesafe sağlamak. Böylece o dili istediği gibi terbiye etmek. Zaten devletin yüceliğinin, devlet için ölmenin, öldürmenin erdeminin, devlete karşı çıkmamanın en büyük günahlarından biri olmasının toplumsal

kabul gördüğü bir ülkede MHP gibi bir hareketin gelişmesi daha iyi anlaşılabilir (Ünüvar-Benlisoy, 1999:59).

V.BÖLÜM: SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Kimlik, yüzeysel olarak, kısaca, kişilerin ve çeşitli büyüklük ve nitelikteki toplumsal grupların “kimsiniz, kimlerdensiniz?” sorularına verdikleri yanıtlardır. (Güvenç, 1993:3) Öncelikle belirtmelidir ki, kimlik insana özgü bir kavramdır. Kimliğin iki temel bileşeni vardır; Bunlardan ilki tanımlama ve tanınma, ikincisi ise aidiyettir.

Her kalkınan toplumda, düzen ve dengelerle birlikte kültürün değişmesine paralel olarak, kimlik bunalımları, kimlik arama çabaları görülmüştür. Her ulus kuşkusuz toplumdur ama her toplum ulus olmayabilir. Başka değişle, ulus varlığı ile toplum varlığı arasındaki ilişki, bire bir, karşılıklı yada simetrik olmayabilir.

Milliyetçilik, millet ve milliyet kavramlarına dayanır. Millet kavramının çeşitli tanımları mevcuttur. Arsal millet kavramını; “aynı dili konuşan, aynı milli seciyeye, müşterek tarihe, müşterek milli emellere malik olan bir kütle” şeklinde tarif etmektedir. Yine ona göre millet; “etnolojik veya tarihi esaslara istinaden aynı kanunlar altında, ayrı bir devlet olarak yaşama arzu ve iradesini besleyen fertlerden mürekkep bir beşeri zümredir.” Gökalp’e göre millet: “dilce, dince, ahlakça ve güzellik duygusu bakımından müşterek olan yani aynı terbiyeyi almış fertlerden mürekkep bulunan bir topluluktur(Gökalp, 1971:12). Yusuf Akçura ise milleti “ırk ve dilin esasen birliğinden dolayı içtimai vicdanında birlik hasıl olmuş bir cemiyet-i beşeriye şeklinde tanımlamıştır(Akçura, 1928:291). Mehmet Gönlübol milliyetçiliği, ulusal devletleri siyasal örgütlenmenin ideal birimi olarak kabul eden, ulusların yaratıcı kültür enerjisinin ve ekonomik refahın kaynağı olduğuna inanan görüşün ve duyuş ve düşünüş havasının geniş halk kitlelerine yayılmış biçimidir diyerekten tanımlamaktadır(Gönlübol, 1978:324). Halk arasında milliyetçilik ile insanın üyesi olduğu gruba derin bağlılık duygusu anlatılır(Oran, 1975:15). Diğer ifadeyle milliyetçilik, ulus olmanın eyleme dönük bilimcidir. (Ergil 1983:95)

Milliyetçiliği ilkel insan topluluklarında kabile ve kavmiyet hissi şeklinde görmek mümkündür. Ancak bunların milliyet fikri derecesine yükselmesi 18. Yüzyılda, batıda meydana gelmiştir. Milliyet sözcüğünün muhtelif Avrupa dillerinde bugünkü manasını alabilmesi XIX. yüzyıldan sonra olmuştur.

Milliyetçilik, toplumsal ve entelektüel unsurların bir olgusu olarak ortaya çıkmış ve devrimci bir hareket olarak belirmiş, ilahi kuvvete, irsi haklara dayalı hükümetleri devirmeyi hedef gütmüş, aynı dili konuşan etnik grupların bir devlet haline gelmesi fikrini yaymıştır. İlk bir elit önerisi ve orta sınıfın doğuşu ile bir burjuva akımı şeklini almıştır.

Milliyetçilik ilk kez, Kuzey-Batı Avrupa'da ve Amerika'da başlayarak büyük bir hızla dünyanın her tarafına yayılmış ve ilk büyük tezahürünü de Fransız Devrimi ile yapmış; bu devrim, milliyetçiliğe dinamik bir güç vermiştir. XX. Yüzyılda ise bu akım çağdaş tarihin itici bir gücü haline gelmiştir. Toplumsal gelişmeyi bir ilke olarak kabul eden milliyetçilik, ulusal bir grubun bütün mensuplarına iktisadi eğitim olanaklarının sağlanmasını isteyerek, ihmal edilmiş sınıfların refahlarının artırılmasını savunmuş; bir kitle hareketi halini alarak, ulusun, siyasal, ekonomik ve kültürel hayata katılması isteğini oraya koymuştur. Milliyetçilik ayrıca, XX. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren az gelişmiş ülkelerde anti-emperyalizmle eş anlama gelmeye başlamıştır.

XX. yüzyılda milliyetçiliğin bütün dünyaya yayılışının nedeni, batılı olmayan ve gelişen ülkelerin batılılaşma ve modernleşme sürecine girmeleridir. XX. Yüzyılda batılı olmayan toplumların uyanışı ile milliyetçilik bu yüzyıl için en belirgin özellik haline gelmiştir.

Günümüzde milliyetçilik gelişen koşullara yani globalleşme ve küreselleşmeye bağlı olarak yeni bir boyut kazanmıştır. Ortak Pazar antlaşmaları, gümrük birliği gibi etmenler milliyetçilik konusunda iki farklı görüşün ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu görüşlerden ilki; globalleşme ve iletişim ağının hızla ilerlemesi ile birlikte ulus-devlet kavramının önemini yitireceğini ve milli sınırların pek bir değeri kalmayacağını ileri süren görüştür. Bu görüşü savunanlara göre milli sınırların bir önemi kalmamış, uluslar arası şirketler sınırları kaldırmış ve yeni kimlikler yaratmıştır.(IBM gibi) Artık bu şirketlerde çalışanlar uyruklarını söylemek yerine çalıştıkları şirketlerin adlarını söylemektedirler. İletişim ağlarının yaygınlaşması üzerine mesafeler ortadan kalkmış ve kültürel farklar azalma eğilimi göstermiştir.

Bu görüşe katılmayanlar da bulunmaktadır. Onlara göre Ortak Pazar ve gümrük birliği, ulus-devleti daha da kuvvetlendirecek ve ticaret milletler arasında yapılacaktır. Dolayısıyla yirmi birinci yüzyıl milliyetçiliğin geliştiği bir çağ olacaktır.

Bu görüşlerden hangisinin doğru olduğunu zaman gösterecektir ama 1990'lar gerek dünyada gerekse Türkiye'de milliyetçiliğin hızla yükselişe geçtiği yıllardır. Bu çalışma esnasında Türkiye'deki milliyetçiliğin yükselme koşulları araştırıldığından, dünyada milliyetçiliğe ivme kazandıran etmenler derinlemesine incelenmemiştir. Türkiye'de milliyetçilik akımı ve özellikle de MHP üzerinde durulmuştur.

Türkiye'de 18 Nisan 1999 seçimlerinde milliyetçilikleri ile tanınmış iki parti DSP ve MHP tahmin ve beklentilerin hayli ötesinde oy toplayarak ülkenin iki büyük partisi konumuna gelmişlerdir. Tablo II den de anlaşılacağı gibi oylarını yüzde elli artıran DSP'nin aldığı sonuç beklenen bir gelişmeydi. Ama MHP'nin DYP ve ANAP'ı neredeyse baraj sınırına itip FP'yide geride bırakarak yüzde on sekizle-yüzde iki yüzden fazla bir artışla ikinci parti konumuna yükselmesi MHP'liler de dahil hemen herkes için şaşırtıcı, beklenmedik bir gelişmedir.

MHP' nin gelişmesine paralel olarak merkez sağ partiler oy kaybetmiş ve MHP sağın en büyük partisi konumuna gelmiştir. Seçimler esnasında merkez sağdaki erozyonun ve bu kayıpların bir kısmının MHP' ye yönelebileceği tahmin edilebilmekteydi ama yinede merkez sağ bir partinin birinci değilse bile ikinci, en kötüsü üçüncü parti konumunu koruyacağı öngörülmekteydi ve hesaplar bunun üzerine yapılmıştı. Barajı geçebileceği tahmin edilen MHP' nin gerekirse bu koalisyona küçük ortak olarak girebileceğinden bahsedilmekteydi. Merkez sağdaki erozyonun tahminlerin ötesinde oluşu ve MHP' nin onların epey önüne fırlaması ile tüm hesaplar alt üst olmuş ve günümüzde DSP, MHP ve ANAP üçlüsü bir koalisyon oluşturmuştur. MHP bu koalisyon hükümetinde ikinci büyük partidir.

MHP' nin bu başarısında imaj değiştirme politikasının etkisi çok fazladır. Bu politika Türkes'in son dönemlerinde başlamış ve Bahçeli döneminde hızlanarak devam etmiştir. Bu dönemde MHP yönetim olarak tutarlı ve akılcı bir politika sergilemiştir. Özellikle Devlet Bahçeli'nin devletlu tutumu yani, ağır, olgun, tutarlı, işini bilir, ciddi ve uzlaşmacı tavrı seçmen gözünde iyi bir etki yaratmıştır. MHP gibi reaksiyoner ve

doktriner partilerde liderin rolü çok fazladır. MHP lideri Bahçeli'de bunu sık sık vurgulamakta, gelişen bazı münferit olayların kamuoyunda olumsuz etki yaratmasını engellemek için liderin yani kendisinin yaptıklarının, söylediklerinin dikkate alınması gerektiğini belirtmektedir. Devlet Bahçeli ve ekibinin parti yönetimini ele geçirmesinden itibaren sıkı ve disiplinli bir çalışma ile partiye çeki düzen vermeye çalışmıştır. Bahçeli, MHP üzerindeki etki ve egemenliği artırabilmek için son zamanlarda gevşeyen parti teşkilatını da düzene sokmak amacıyla çaba sarf etmiştir. Yapılan düzenlemelerle yönetim ile teşkilat arasında eşgüdüm sağlanarak, teşkilatlar disipline edilmiştir. Ülkü ocaklarının sayısı azaltılmış ve başlarına merkeze bağlı üniversite mezunu kişiler getirilmiştir. Milliyetçilik ile ilgili semboller, söylemler hayatın her alanına sokulmaya çalışılmış, milliyetçilik sıradanlaştırılmıştır. Partinin önde gelen isimleri genelde elit insanlardan özellikle akademisyenlerden oluşturulmuştur. Son dönemlerde yıpranmış ve radikal isimlerin partiyle doğrudan organik bağ kurarak ön plana çıkmaları engellenmeye çalışılmıştır. Parti teşkilatına ve üyelere konuşmalarına, giyim ve kuşamlarına dikkat etmeleri gerektiği bildirilerek bilinen eski milliyetçi-ülkücü siması değiştirilmeye çalışılmıştır. 18 Nisan seçimlerinden sonra MHP' lilerin topluca bıyıklarını kestikleri televizyon kanallarında gösterilerek MHP' nin değiştiği havası vurgulanmaya çalışılmıştır. Parti içinde şiddet yanlısı olan taraflar aktif görevlerden uzaklaştırılmış; ılımlı uzlaşmacı bir merkez partisi havası yaratılmak istenmiştir. Bütün bunlar olurken parti tabanındaki ikilikten (taşra ve şehir) doğan sorunlar yaşanmış ve hala yaşanmaktadır. MHP üst yönetimi bu sıkıntıları giderebilmek için bir yandan yüzlerce profesör, doçent sıfatlı kişileri çalıştırdığı AR-GE kurumları ile ehil kadrolar ve programlar geliştirdiğini açıklamaya hız verirken öte yandan gelecek seçimlerde iktidara tek başına geçme planları yapmaktadır.

Tablo II den de anlaşılacağı gibi MHP' nin son seçimlerde özellikle Orta ve Doğu Anadolu ve Karadeniz Bölgelerinde merkez sağ oyların yanı sıra FP' ye oy vermiş seçmenlerden bir kısmını da kendine çektiği anlaşılmaktadır. Ayrıca 1995 seçimlerinde büyük kent varoşlarında esen "islami hareket" rüzgarının hafiflemesi ölçüsünde - onun gölgesinde kalmış - bir Türk milliyetçisi gençliğin boy gösterdiği de görülmüştür. Yayınlanan kamuoyu araştırmaları 18-28 yaş seçmen grubunun dörtte birinin MHP' ye oy verdiğini bu grubun dörtte üç oranında erkek olduğunu ve çoğunluğun ortaokul, lise mezunu veya terk öğrenimli olduğunu göstermektedir. MHP'

nin ölkü ocakları aracılığıyla kendine çektiği bu genç kitlenin iktidar ortağı olan partilerinden özellikle "iş" istedikleri kaydedilmiştir.

MHP'nin yükselişine ilişkin bu sosyo-politik tespitlerde dikkate alındığında seçim sonuçlarının -MHP'nin kendisi de dahil - herkeste bir şaşkınlık yaratması daha da anlaşılır sayılmalıdır. Çünkü bu bileşimde bir kesimin MHP' ye kayışı veya yönelişi aylar öncesinden ipuçlarını vermekte, dikkatlerin bu olguya yönelmesini kamçulamakta ve hatta seçimde yüzde on-onbeş oy alacak gibi görünen bir parti yüzde otuzları, kırkları bulacakmış gibi gözükabilmektedir. Oysa genel kanı olarak barajın sınırlarında dolaştığı sanılan ve seçim öncesinde hiç kimsenin yüzde on beş oy oranını bile telaffuz etmediği MHP oylarının yüzde 18' i geçişi sessiz sedasız gerçekleşivermiştir. Türkiye'de bundan öncede pek çok hareketin, partinin yükselişi görölmüştür. 1946-1954'de DP, 1965 seçimlerinde AP, "70"lerdeki CHP, "90"lardaki RP'nin atılımı her bakımdan "geliyorum" diyen aylar öncesinden fark edilen bir yükseliş dalgası yaratmışlardır. Coşkulu, umut yada kurtuluş saydıkları harekete güvenleri yüzlerine yansımış kalabalıkların canlılığı ile seçim ortamlarının sürükleyici gücünü oluşturmaktadır. Bu hareketler siyasal rakipleri de bu canlanmadan etkilenmekte ya savunmaya geçip onun tez ve görüşlerini eleştirerek ya da karşı atağa geçip o tezleri asıl kendisinin sahiplendiği veya gereğini başka türlü gerçekleştirebileceğini iddia ederek, o yükselen hareket kampanya döneminin odağına yerleşmekte ve havayı belirlemektedir.

18 Nisan seçimleri arifesinde ve kampanya dönemi boyunca bunların hiçbiri olmamıştır. seçime katılan büyük ve büyükçe partilerin hiçbiri ne MHP' yi hedef almak gereğini duymuş ne de MHP onlardan birini veya bir kısmını malum kimliğine yakışan biçimde karşısına alarak bir propaganda faaliyeti yürütmüştür. MHP' nin söze ve eyleme pek az yansıtılan bir milliyetçi tepki potansiyelini temsil ettiği bilinen bir gerçektir ve bu hareketin yükseliş sebeplerinden bir tanesi de bu tepki potansiyelini açık açık ifade etmekten genellikle imtina eden tepki sahiplerinin gizli oylarıdır.

Bu en özet ifadeyle içindekini açık açık ifade etse ve eyleme dökse "ırkçı" damgasını yiyeceğini bilen ve böyle davranmaktan çekinen, meşru söylem ve eylemlerin örtüsü altında kıpırdayan bir tepki potansiyelidir. Yalnızca siyasi konularda değil basit toplumsal sorunlarda da bu niteliği ön plana çıkmaktadır. Örneğin; "Apo' yu bize verin, şehit analarına yargılatalım "sloganlarında dile gelen linç talebini parti üst

yöneticileri tarafından değilse bile parti ajitatörleri tarafından ısrarla değerlendiren MHP, bir adi suçluyu mahkeme etmeden ve dinlemeden linç etmeye kalkışan kalabalıkların "doğal", ilksel tepkilerinin de tercümanı gibi davranmaktadır. Bu türden yaşanmış linç olaylarında başı çekenlerin çoğunlukla siyasal aidiyetleri itibariyle MHP çevresinden oluşları tesadüf değildir. Az öncede işaret edildiği gibi bu tepki potansiyeli kendisini olduğu gibi ifade edebilir, coşabilir ama bunu sürekli kılamaz.

Günümüzde milliyetçilik üzerine politika yapan üç partiden bahsedilebilir; MHP, DSP ve HADEP. MHP ve HADEP' in milliyetçiliği devlet kuran milliyetçilik anlayışına yani "Alman tarzı" milliyetçiliğe, DSP' nin milliyetçiliği ise devletin ürünü olarak milliyetçiliğe yani "Fransız tarzı" milliyetçiliğe daha yakındır.

Çalışma boyunca sık sık vurguladığımız gibi ülkemizde milliyetçilik denilince akla MHP gelmektedir. Bundan dolayı bu çalışmada DSP ve HADEP üzerinde pek durulmamış MHP' nin gelişmesinin nedenleri araştırılmaya çalışılmıştır.

MHP' yi anlayabilmek ve yükseliş nedenlerini açıklayabilmek için MHP' nin geçmişini ve geliştiği koşulları bilmemiz gerekmektedir. MHP' nin tarihine şöyle bir baktığımızda otuz üç yıllık bir geçmişi olduğunu söyleyebilirsek de kökenini daha da eskilere götürebiliriz. Türkçü- Turancı akımla resmi milliyetçilik arasındaki gerilim II. Dünya savaşı yıllarında doruğa vardıldıktan sonra, 1944' teki davanın ardından Türkçü akım marjinal denebilecek bir aydın hareketi konumuna itilmiştir. Türkçü akımın mirasını, 1950'lerde oluşmuş milliyetçi-muhafazakar, reaksiyoner potansiyelle, anti-komünizm temelinde eklemlenen Türkeş'in biçimlendirdiği MHP ve Milliyetçi hareket, yeni bir mecra açmıştır. İdeolojik düzeyde ırkçı etmenler gerilemiş, kültürel-tarihsel özgülüğe dayalı yeni bir milliyetçilik söylemi geliştirmiştir. 1970'lerde yoğunlaşan bu gelişme '70'ler, '80'ler dönümünde milli kimliğin birincil hatta asli unsuru olarak islam öne çıkarılmıştır. 12 Eylül sonrasında islami kimliğin baskınlığı çok artmıştır. Bunun yanı sıra 12 Eylül döneminde devletin milis gücü misyonunun üstlenildiği anlar sorgulanmış devlete uluhiyet yükleyen ideoloji sarsıntı geçirmiş ve sivil toplumcu ideolojik etmenler ortaya çıkmıştır. Bu dönemde Pan-Türkist temalarda belirsizleşmiştir. 1990'larda ayrılıkçı terör olaylarına karşı kabaran reaksiyoner milliyetçi dalgayla birlikte yeni bir dönüşüm yaşamıştır. Ülkücü (milliyetçi) hareket, gerek Pan-Türkizm'in eski savunucusu sıfatıyla, gerekse bölücü terör olaylarına karşı

devlete maddi ve manevi destek vermesiyle, resmi milliyetçilikle ilişkisini rehabilite etmiş hem de politik merkeze yaklaşmıştır. Bunun yanı sıra kitlesel ve popüler bağlarını güçlendirmiştir. Bu gelişme içinde MHP 1994 Mart'ındaki yerel seçimlerde tarihinde ilk kez yüzde yedi nokta dokuz oy oranına ulaşacak kadar güçlenmiştir. MHP ve Türkeş aşırı uç görüntüsünü yitirerek merkeze doğru kaymaya başlamıştır.

Ülkücü hareketin radikal milliyetçiliğin '90' lardaki dönüşümünün beraberindeki ideolojik değişim, yeniden – Türkçüleştirmedir. 1970'lerden beri marjinalleşmiş olan Türkçü –Turancı edebiyat canlanmış, Türk mitolojisine ve kadim Türk tarihine yapılan göndermeler çoğalmıştır. Eski (ilk) Türklüğün totemi olan bozkurt, gerek sembol gerekse ülkücü gençlik hareketinin adı ("Bozkurtlar") olarak yeniden itibar kazanmıştır. Eli yumruk yapıp işaret ve küçük parmakları kaldırarak verilen bozkurt selamı kurumlaşmış ve hızla yaygınlaşmıştır. MHP' nin iç lisanında mesajları veya yazıları "Tanrı Türk'ü Korusun" ibaresi ile bitirme usulüne 10-15 yıl aradan sonra tekrar dönülmüştür. "Allah" yerine, daha belirsiz ve diğer yandan daha cemaata özel bir ilahiliği belirten "Tanrı" sözcüğünün yeniden sıklıkla kullanılması, ideolojik değişimin diğer önemli boyutuna işaret etmektedir. Bu durum, islami unsurların geri plana atılması olarak izah edilebilir. Kuşkusuz MHP İslamı dışlamamış fakat onu milli kimliğin ikincil bileşenlerinden birisi konumuna indirgemıştır. Milliyetçilerin son günlerde yeniden-Türkçülüğü ön plana çıkarmalarında İslamcı hareketin büyüyüp hegemonik bir güç olması nedeniyle milliyetçi hareketle arasındaki rekabetin sertleşmesi; Türki Cumhuriyetlerde İslamcı hareketin (ve İslam ülkelerinin) Türkiye' nin nüfuzuna rakip olması; MHP' nin resmi milliyetçilikle girdiği titreşimin onu laik konuma hatta kimi noktalarda Atatürkçü laiklik anlayışına yaklaştırması gibi etkenlerin de payı olduğu söylenebilir. MHP' de Türkçüleşmeye ağırlık vermek dini önemsememek olarak algılanmamalıdır. MHP gerek 1994 gerekse 1999 seçimlerinde Orta ve Doğu Anadolu gibi muhafazakar seçmenlerin bulunduğu yerlerde dini motiflerini ön plana çıkarmıştır.

'90'lar Türkiye'sinin yaşadığı en önemli süreçlerden bir tanesi de 28 Şubat sürecidir. Bu sürecin etkisiyle Türkiye'de siyasetin yerini yönetim tekniklerine bırakması ve iktidar partilerinin yıpranması olayı MHP' ye yaramıştır. 28 Şubat süreci ile gerekçesi ne olursa olsun RP\FP savunduğu değerlerin dışına çıkmış ve alternatif

olabilme özelliğini yitirmiştir. Bu dönemde ki merkez sağ partiler ANAP ve DYP kısır döngü içine girmişler, yolsuzluk ve siyasetçilik buhranı içinde halkın güvenini kaybetmeye başlamışlardır. Bu durumu iyi kullanan MHP yıpranmamışlık ve temiz siyasete dair bir söylem geliştirerek oylarını artırmıştır.

Günümüzde MHP popülist bir tavır sergilemektedir yani gündemi işgal eden her olaya taraf olmuş, olayın yaşandığı yerlerde MHP' liler görülmüştür. Şehit cenazelerinde, maçlarda, öğrenci eylemlerinde, memur protestolarında bunun gibi gündemi belirleyen olaylarda bulunarak ön plana çıkmışlardır. MHP'nin gelişen olaylar karşısında halkın nabzını tutmayı başarabilmiş olması MHP'nin oylarını artırmasının nedenlerinin, en önemlilerinden bir tanesidir. MHP'nin zaten sokakta, gündelik hayatta hergün yeniden üretilen baskıcı, tek tipleştirici, otoriter zihniyet dünyasını somutlaştırmış olmasıdır. Ülke içi göçün yarattığı sosyal ve ekonomik şartların ağırlığı, metropoller düzeyinde yaşanan kültürel farklılaşma, kozmopolit tüketim kalıplarının yayılışı ve sahip olamamanın ya da statü anlamında bir şey olup olmama gibi farklı etkenlerde sıradan insanların tepkisini çekmiş ve bu kesimde hızla milliyetçi-muhafazakar cepheye dahil olma eğilimi göstermiştir.

MHP' nin başarısını anlayabilmek için sosyal-sınıfsal bir temele dayandığını da unutmamak gerekir. RP/FP, "Anadolu Kaplanları" isimlendirmesiyle anılan ve gittikçe güçlenen bir burjuvazi ve onun iktisadi hiyerarşisi altındaki kesimlerin sözcülüğünü yapmaktadır. MHP ise Orta ve Doğu Anadolu'nun globalleşen, Pazar ilişkilerinin kıyasına itilen geri bölgelerin ve bu sürece tutunamayan alt ve orta sınıfların, işsiz ve lümpen kesimlerinin sözcülüğünü yapmaktadır. Fazilet Partisi'nin son zamanlarda ki tavırları kendisine destek veren grupların umutlarını bulandırmış ve bu destek siyasi gelişmelere bağlı olarak MHP' ye yönelmiştir.

Türkiye'de milliyetçiliğin 1990'lardan beri bir tırmanışa geçtiği ya da ivme kazandığı rahatlıkla söylenebilir. Bunun nedenlerinden bir tanesi dış-Türkler meselesidir. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla, Sovyetlerin egemenliği altında yaşayan Türki Cumhuriyetler bağımsız birer devlet haline gelmişlerdir. Bu durum, MHP'yi daha geniş düşünmeye sevk etmiş ve bir zamanlar savunulan Turancılığın tekrar siyaset sahnesine dönmesini sağlamıştır. Sovyetler Birliği parçalanınca Türkiye'de hiçbir grubun bu duruma hazır olmadığı görülmüş ve bu eksikliği MHP gidermeye çalışmıştır.

Azerbaycan ve Bulgaristan’da meydana gelen gelişmelerle Türk milliyetçileri yakından ilgilenmişler ve Türk kamuoyunu da yönlendirmeyi başaramışlardır. Geçen yıllarda Kafkaslar ve Balkanlar da yaşanan gelişmelerde de MHP ön plana çıkmıştır.

‘90’ larda Türkiye’de milliyetçiliğe ivme kazandıran nedenlerden bir tanesi de Güney Doğu Anadolu sorunudur. Burada yaşanan sıkıntılar, terör olayları halkın tepkisini çekmiş; milliyetçilik akımını güçlendirecek etkiler yaratmıştır. Ekonomik ve kültürel yönden gerilik, yaşanan şiddet ve katliamlar şehit cenazeleri zaten sıkıntılı olan bölgeyi iyice bunaltmıştır. Bütün bunlara ek olarak da etnik ayrımcılığı ve ülkenin bölünmesini savunan bir terör örgütünün varlığı ülke çapında milliyetçiliği güçlendirmiştir.

Bu bağlamda yaşadığımız konjonktürün MHP’ nin yükselişinde ki önemli rolünü de görmek durumundayız.

Dünya hızlı bir şekilde değişirken ülkeler ve toplumlar arasında yeni işbirliği alanları, yeni farklılaşmalar ve yeni ilişkiler üretmektedir. Bu baş döndürücü değişimin iki boyutu vardır. Bunlardan birincisi, global ölçekte düşünen ve global ölçekte davranan ve global ölçekte ki etkilere açık hale gelmedir.

İkinci boyut ise, ne kadar uluslar arası ilişki yoğunluğunu artırırsanız kendi toplumsal ve kültürel koordinatlarınızı o kadar belirleme ihtiyacı hissedersiniz. Bunun en önemli neticesi kültürel planda, kimlik sorunudur, “milli kimlik” uyanışıdır.

Türkiye emperyal kültür ve tecrübesinin kendisine kazandırdıklarıyla, global ilişkiler açıldıkça, kendi kimliğinin bilincine, tarih bilincine daha fazla ihtiyaç duymaya başlamıştır.

Sonuç olarak, Türkiye’nin siyasal süreçlerinde, devlet alanının belirleyici olduğu bir “siyasal kültürden” geldiği üzerine çok şey söylenebilir. Bunun siyasal gelişme içerisindeki neticeleri demokrasiye geçiş döneminden sonra daha çok hissedilmiştir.

Siyasal alanın demokratikleşmesine karşı, bu alanda egemen olan tarihsel aktörlerin tedirginlikleri artmış, giderek kendilerini üreten ilişkilerinin zayıflaması

endişesi tepkiye dönüşmüştür. Tarihsel olarak siyasal alana egemen olan bürokratik kesimin “statükoyu” koruyucu, modernleşmenin siyasal alana yayılması karşısında gösterdiği tepkiler, 27 Mayıs’la başlayan üç askeri darbeyle sonuçlanmıştır.

Bu darbelerin Türk siyasal hayatında yol açtığı olumsuzluklar içerisinde “toplumsal merkez” arasındaki mesafenin artmasının rolü çok iyi tahlil edilmelidir. “Devletçi tazyik” veya “devletçi ideolojik” tepki karşısında merkez partileri olarak tanımlanan partiler giderek toplumsal merkezden uzaklaşma eğilimine girmişlerdir. Bunun neticesi toplumsal merkezi, yani toplumun geniş ölçekte üzerinde uzlaştığı değer ve kabulleri, ortak paydaları oluşturan alanı dışlayan siyasal merkez partilerinin krizi ve Türkiye’deki istikrarsızlık olmuştur.

Son seçimlerde MHP’ nin yükselişinde toplumsal merkezle bu partinin temsil ettiği Türkiye’nin kendi kültürel değerleri, ulusal varlığı ve tarih bilinciyle modernleşmesi çerçevesindeki milliyetçilik anlayışı arasındaki paralellik önemli bir rol oynamıştır. Bir başka söyleyişle MHP’ nin milliyetçiliği, toplumsal merkezin taleplerini, politik alana taşıyacak bir nitelikte algılanmıştır.

Başlangıcından bu tarafa bir modernleşme projesi taşıyan milliyetçilik ideolojisi, modernleşme sorunları yaşayan Türkiye’de toplumsal merkezin modernleşme taleplerini yansıttığı ölçüde desteklenmiştir. Bu gün global ölçekte yaşanan gelişmeler sermayenin uluslar arasılaşması, uluslar arası entegrasyonlar, bölgesel ittifaklar vb. ile uzun süredir içinde yaşanan etnik terörün siyasal olay ve seçimler üzerinde etkisini ancak bu bağlamda değerlendirmek anlamlı olabilecektir(Bilgin, 1999:11).

TABLO I. 1950-1995 ARASI TÜRKİYE GENELİ MİLLET VEKİLİ GENEL SEÇİM SONUÇLARI

Partiler	Yılhan1950	1954	1957	1961	1965	1969	1973	1977	1983	1987	1991	1995
Kuv. Secim	8905743	10562063	13073623	12955395	13679753	14788552	16798164	21207303	19767366	26376926	29979123	34155981
D.K. Secim	7953055	9095617	9250249	10522716	9748678	9516035	11223843	15358210	18238862	24603411	25157089	29101469
K.O.%	89.3	88.6	76.6	81.0	71.3	64.3	66.8	72.4	92.3	93.3	83.9	85.20
AP	/	/	/	3527435%47.8	4021359%42.87	4229712%46.53	3197897%29.82	5468502%26.88	/	/	/	/
CGP	3176561	3161696	3753136	3724752	2675785	5978189%64.58	5643439%52.6	277713%1.87	/	/	/	/
CHP	43945	93536	44109	43673	42875	2487006	3576583	6136171	/	/	/	3011076
MHP	/	/	/	1415390%13.96	2086966%22.4	/	93330	94139	/	/	/	961071
SIP	4341393	434085%4.85	653064%7.14	/	/	/	/	/	/	/	/	/
DP	45268	5151550	4372621	45786	/	/	/	/	/	/	/	/
Demokratik P.	/	/	/	/	/	/	1275502%11.89	2744849%12.85	/	/	/	/
Hürriyet Part	/	/	350597%3.84	/	/	/	/	/	/	/	/	/
Köktü Partisi	/	57011	%0.64	/	/	/	/	/	/	/	/	/
MHP	/	/	/	/	/	275091%3.03	362208%3.38	951544%4.42	/	/	/	2301343%8.1
MilletPartisi	250114%3.11	/	/	/	582704%6.26	292961%3.22	62377%0.58	1269918%5.96	/	/	/	/
MSP	/	/	/	/	/	/	1265771%11.80	1269918%5.96	/	/	/	/
TBP	/	/	/	/	/	254695%2.80	121759%1.14	585409%2.73	/	/	/	/
TIP	/	/	/	/	276101%2.97	243631%2.68	/	20565%0.14	/	/	/	/
TP	/	/	/	1391934%13.73	346514%3.72	197929%2.18	/	/	/	/	/	/
SNAP	/	/	/	/	/	/	/	/	783314%45.1	870433%36.31	586263%24.01	5527288%19.4
SP	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/	/
YYP	/	/	/	/	/	/	/	/	/	2044576%8.53	2623301%10.75	4118025%14.6
Yıkçı Part	/	/	/	/	/	/	/	/	4587062%19.14	6600729%27.03	5396009%19.1	/
DP	/	/	/	/	/	/	/	/	5285804%30.4	/	/	/
ICP	/	/	/	/	/	/	/	/	6	196272%8.82	/	/
IDP	/	/	/	/	/	/	/	/	4036970%23.27	701538%2.93	/	/
IP	/	/	/	/	/	/	/	/	1717425%7.16	1121355%16.88	6012450%21.3	/
HP	/	/	/	/	/	/	/	/	5931000%24.72	5066571%20.75	5066571%20.75	/
P	/	/	/	/	/	/	/	/	/	108369%4.4	/	/
P	/	/	/	/	/	/	/	/	/	368539%13	/	/
ADDP	/	/	/	/	/	/	/	/	/	1171633%4.1	/	/
DH	/	/	/	/	/	/	/	/	/	133889%4.8	/	/
MHP	/	/	/	/	/	/	/	/	/	1276307%4.45	/	/
DP	/	/	/	/	/	/	/	/	/	95484%4.34	/	/
D	/	/	/	/	/	/	/	/	/	61428%2.22	/	/
İçişler	383282%4.76	137218%1.54	499480%6	81732%0.80	296523%3.19	511023%5.62	303218%2.83	370035%2.50	195588%1.13	894219%4.37	32721%0.13	133895%4.48
Önemli	8051650	8941660	9133412	10141243	9307558	9089866	10723658	14527172	17351510	23971629	3416666	28126993
%	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0	100.0

DİE Türkiye İstatistik Yılı: 1993

© 1995 Verileri Yüksek Seçim Kurulundan Temin Edilmiştir.

İLLİK	Seyahat Yılı	Kayıt sequen	Geceri Oy	Mv sayisi	DYP		ANAP		FP		DSP		MHP		CHP		DİGER	
					%	Ov Sayisi	%	Ov Sayisi	%	Ov Sayisi	%	Ov Sayisi	%	Ov Sayisi	%	Ov Sayisi	%	Ov Sayisi
HATAY	95	622004	521558		19,2	99922	14,6	75863	18,5	96355	7,7	40312	13,3	69100	21,9	114417	4,9	25589
	99	693725	579569		11,55	66958	12,19	70627	12,19	70641	13,97	80955	22,15	128387	19,56	113384	8,39	48617
MİLLİYETKİİ Savisi	95			10	2		2	2	2		1							
	99			10	1		2	2	2		2							
İÇİİR	95	65568	50167		19,8	9922	5,5	2739	9,4	4716	14,2	7134	15,1	7582	7,0	3507	29,0	14567
	99	78998	61268		7,97	4884	12,05	7382	12,93	7921	4,14	2535	17,00	10416	12,41	7603	33,51	20527
MİLLİYETKİİ Savisi	95			2	1						1							
	99			2														
İSPAKTA	95	235134	202497		40,4	81707	13,8	27963	16,1	32638	4,4	8855	15,7	31798	7,6	15323	2,1	4213
	99	243330	215169		23,13	49769	17,13	36853	9,58	20607	9,89	21279	29,32	63083	5,48	11787	5,48	11791
MİLLİYETKİİ Savisi	95			5	3		1											
	99			4	1		1											
KÇEL	95	761233	614163		17,7	108612	18,6	114442	10,7	65563	13,3	81504	15,9	97792	14,4	88604	9,4	57646
	99	866832	697498		10,97	76485	10,88	75863	5,21	36343	19,35	134977	28,38	197983	12,31	85841	12,9	90006
MİLLİYETKİİ Savisi	95			12	3		3				2							
	99			12	2		2				3							
İSTANBUL 1	95	1872386	1482370		14,6	216638	22,3	330521	23,7	351062	17,3	256155	3,7	55543	13,2	196298	5,1	76153
	99	2161385	1766626		4,93	87115	16,18	285755	20,67	365157	29,08	513770	10,51	185759	10,79	190536	7,84	138534
MİLLİYETKİİ Savisi	95			20	3		5				4							
	99			24	1		5				9							
İSTANBUL 2	95	1769505	1405375		15,9	223914	22	308798	25,1	352141	18,8	263511	3,4	47265	10,2	142680	4,8	67066
	99	1943653	1520528		5,70	86733	16,13	245200	22,64	344211	30,13	458185	9,06	137707	8,62	131062	7,72	117430
MİLLİYETKİİ Savisi	95			21	4		5				4							
	99			21	1		4				8							
İSTANBUL 3	95	1601848	1282714		15,7	201273	21,6	277193	23,0	294732	19,1	244592	4,0	51597	11,4	146573	5,2	66754
	99	2029773	1656602		5,74	95084	15,06	249563	20,73	343370	29,85	494483	10,58	175279	9,10	150787	8,94	148036
MİLLİYETKİİ Savisi	95			20	4		5				4							
	99			24	1		5				9							
İZMİR 1	95	978184	787947		22,9	180524	20,0	157302	9,1	71741	24,1	189833	5,1	40250	13,3	104952	5,5	43345
	99	1104320	910741		8,32	75771	17,23	156955	5,25	47852	40,36	367606	10,57	96290	9,20	83759	9,06	82508
MİLLİYETKİİ Savisi	95			12	3		3				3							
	99			12	1		3				7							
İZMİR 2	95	948669	814947		24,8	201887	17,8	144846	7,8	63223	24,7	201233	6,1	49932	14,4	117312	4,5	36514
	99	1016650	891227		10,86	46751	14,38	128160	4,52	40248	40,17	338001	11,59	103307	10,36	92307	8,13	72450
MİLLİYETKİİ Savisi	95			12	4		2				3							
	99			12	1		2				7							

İL/İLER	Seyir Yılı	Kayıtlı seyahat	Geyceği Oy	Mv sayısı	DYP		ANAP		FP		DSP		MHP		CHP		DİĞER	
					%	Oy Sayısı	%	Oy Sayısı	%	Oy Sayısı	%	Oy Sayısı	%	Oy Sayısı	%	Oy Sayısı	%	Oy Sayısı
YOZGAT	95	28/500	240279		11,0	26437	22,0	52839	36,0	86528	3,8	9199	13,9	33481	10,2	24566	3,0	722
	99	3105	20813		8,24	22220	10,81	29175	21,09	56903	5,97	16096	38,91	104977	8,86	23901	6,13	1654
Milletvekili Sayısı	95			6	1		2		3									
ZONGULDAK	99			6	-		1		2					3				
	95	11940	340215		16,7	58135	17,4	60612	14,3	49885	38,6	134811	2,9	10205	7,7	26882	2,5	868
99	10444	34947		10,20	35181	14,70	50716	9,66	33307	39,30	135559	11,75	10511	7,54	26007	6,85	2362	
Milletvekili Sayısı	95			6	1		1		1		3							
MİTLEVEKİLİ SAYISI	99			6	1		1		-		3			1				
	95	34068364	28126993		19,2	5396009	19,7	5527288	21,4	6012450	14,6	4118025	8,2	2301343	10,7	3011076	6,3	176080
TOPLAMI	99	37429120	31184496		12,01	3745417	13,22	4122926	15,41	4805384	22,19	6919668	17,98	5606584	8,71	2716096	10,48	326842
MİTLEVEKİLİ SAYISI	95			550	135		132		158		176			49				
	99			550	85		86		111		136			129				3

KAYNAKÇA

1. AKÇAM Taner, Türk Ulusal Kimliği ve Ermeni Sorunu, İletişim Yayınları, İstanbul, 1992.
2. ALKAN Ahmet Turan, 18 Nisan Seçimlerinin Uzak Sonuçlarına Dair Kehanetler, Türkiye Günlüğü, Mart-Nisan, 1999.
3. ALPKAYA Faruk, Seçim Sonuçları Üzerine Bazı Gözlem ve Öngörüler, Birikim, Haziran 1999.
4. ARI Mehmet, Türkiye’de Sol Milliyetçilik I, Birikim, Kasım 1994.
5. ARSLAN Emre, 18 Nisan Seçimleri ve MHP, Birikim, Mayıs 1999.
6. ARVASI Ahmet, Türk-İslam Ülküsü, Burak Yayınevi, İstanbul, 1998.
7. ARAI Masami, Jön Türk Dönemi Türk Milliyetçiliği, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
8. AYDIN Suavi, Modernleşme ve Milliyetçilik, Gündoğan Yayınları, Ankara, 1993.
9. AYDIN Suavi, Kimlik Sorunu Ulusallık ve Türk Kimliği, Ötek, Yayınevi, Ankara, 1998.
10. ALPAY Şahin, 2020 Yılında Türkiye, Afa Yayınları, İstanbul, 1991.
11. ARSEL İlhan, Arap Milliyetçiliği, ve Türkler, İnkılap Kitabevi, İstanbul, 1967.
12. BALİBAR Etienne, Sınıf Irkçılığı, Çev. Nazlı Ökten, Metis Yayınları, İstanbul, 1993.
13. BİLGİN Vedat, 18 Nisan Seçimleri Üzerine, Türkiye Günlüğü, Mart-Nisan 1999.

14. BORA Tanıl, Milliyetçiliğin Kara Baharı, Birikim Yayınları, İstanbul, 1995.
15. BORA Tanıl, Türk Sağının Üç Hali, Birikim Yayınları, İstanbul, 1999.
16. BORA Tanıl, CAN Kemal, Devlet, Ocak, Dergah, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.
17. BORA Tanıl, 18 Nisan-Zifiri Karanlık Seçimleri: MHP ve Diğerleri, Birikim, Mayıs, 1999.
18. BOZKURT Mahmut Esat, Atatürk İhtilali, Altın Kitaplar, İstanbul, 1967.
19. BERKES Niyazi, Türkiye’de Çağdaşlaşma İstanbul, 1978.
20. CARR Edward, Milliyetçilikler ve Sonrası, İletişim Yayınevi, İstanbul, 1998.
21. CENGİZ Aktar, Türkiye’nin Batılılaştırılması, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993.
22. CAN Kemal, Gereken Daha Çok Soru, Birikim, Mayıs 1999.
23. ÇALIK, Mustafa, MHP Hareketi, Cedit Yayın Grubu, Ankara, 1995.
24. ÇALIK Mustafa, Devlet, Resmi İdeoloji ve Milliyetçilik Üstüne, Türkiye Günlüğü, Mart-Nisan 1999.
25. ÇAVDAR Tefvik, İttihat ve Terakki, Cep Üniversitesi, İletişim Yayınları, 1991.
26. ÇAVDAR Tefvik, Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1939-1950, İmge Yayınevi, İstanbul, 1995.
27. ÇAVDAR Tefvik, Türkiye’nin Demokrasi Tarihi 1950-1995, İmge Yayınevi, İstanbul, 1996.

28. COŞAR Simten, "Elhamdülillah Milliyetçiyiz" İdeolojik İstikrarın İktidarı, Birikim, Mayıs 1999.
29. ÇETİNSAYA Gökhan, Yüzde Otuzbeş'in Anlam ve Önemi Üzerine Bir Deneme, Türkiye Günlüğü, Mart-Nisan 1999.
30. CONNOLY E. William, Kimlik ve Farklılık, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1995.
31. DARENDELİOĞLU İlhan, Türkiye' de Milliyetçilik Hareketleri, Toker Yayınları, İstanbul, 1968.
32. DUVARGER Maurice, Siyasi Partiler, Çev.: Ergun Özbudun, A.Ü. HF Yayınları, Ankara, 1970.
33. DUVARGER Maurice, Politikaya Giriş, Varlık Yayınları, Ankara 1998.
34. DUYMAZ Recep, Yusuf Akçura Üç Tarz-ı Siyaset, Boğaziçi Yayınları, İstanbul, 1995.
35. ERGİL Doğu, İdeoloji ve Milliyetçilik, Ankara, 1983.
36. EROĞLU Hamza, Atatürk ve Milliyetçilik, Ankara, 1992.
37. ERVERDİ E. ÖZER D., Türk milliyetçiliği ve Batılılaşma, Dergah Yayınları, İstanbul, 1994.
38. GELLNER Ernest, Milliyetçiliğe Bakmak, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
39. GÖKÇE Birsen, Toplumsal Bilimlerde Araştırma, Savaş Yayınları, Ankara, 1988.
40. GÖNLÜBOL Mehmet, Uluslararası Politika, Ankara, 1978.
41. GÖKALP Ziya, Türkçülüğün Esasları, MEB Yayınları, İstanbul, 1990.
42. GUIBERNAU Charles, Milliyetçilikler, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995.

43. GÜNGÖR Erol, Türk Kültürü ve Milliyetçilik, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1995.
44. GÜNGÖR Erol, Dünden Bugünden Tarih ve Milliyetçilik, Ötüken Yayınevi, İstanbul, 1995.
45. GÜRSES Emin, Milliyetçi Hareketler ve Uluslararası Sistem, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1999.
46. GÜVENÇ Bozkurt, Türk Kimliği, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1996.
47. GEORGEON Françoise, Türk milliyetçiliğinin Kökenleri, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, Ankara, 1996.
48. GÜRBİLEK Nurdan, Vitrinde Yaşamak, Metis Yayınları, İstanbul, 1992.
49. HEPER Metin, Başkalaşmadan Değişen Milliyetçi Hareket Partisi, Türkiye Günlüğü, Mart-Nisan 1999.
50. HOBBSAWM E. J., 1780'den Günümüze Milletler ve Milliyetçilik, Çev.: Osman Akınhay, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1993.
51. İNSEL Ahmet, Düzen ve Kalkınma Kısacasında Türkiye, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 1996.
52. KAÇMAZOĞLU H. Bayram, 27 Mayıs'tan 12 Mart'a Türkiye'de Siyasal Fikir hareketleri, Birey Yayıncılık, Erzurum, 1995.
53. KAÇMAZOĞLU H. Bayram, Demokrat Parti Dönemi Toplumsal Tartışmaları, Birey Yayıncılık, İstanbul, 1988.
54. KAPANİ Münci, Politika Bilimine Giriş, Bilgi Yayınları, Ankara, 1988.
55. KIRAY Mübeccel, Ereğli Ağır Sanayiden Önce Bir Sahil Kasabası, İletişim yayınları, Ankara, 1964.
56. KIŞLALI Ahmet Taner, Siyaset Bilimi, İmge Kitabevi, Ankara, 1992.

57. KOZANOĞLU Can, Pop Çağı Ateşi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.
58. KONGAR Emre, XXI. Yüzyılda Türkiye, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1998.
59. KONGAR Emre, 28 Şubat ve Demokrasi, Remzi Kitabevi, İstanbul, 2000.
60. KIZILÇELİK Sezgin, Sosyoloji Teorileri II, Emre Ay, Konya, 1992.
61. KIZILÇELİK Sezgin-ERJEM Yaşar, Sosyoloji Terimler Sözlüğü, Emre Ay, Konya, 1992.
62. KADIOĞLU Ayşe, Devlet ve MHP, Birikim, Mayıs, 1999.
63. KILIÇBAY Mehmet Ali, Kahredici Bir Özdeşlik: Seçim, Geçim, Türkiye Günlüğü, Mart-Nisan 1999.
64. KEDOURİE Elie, Avrupa'da Milliyetçilik, MEB Yayınları, Ankara, 1971.
65. LACLAU Ernesto, Siyasal Kimliklerin Oluşumu, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1995.
66. LANDAU Jacob M., Pantürkizm, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1999.
67. MARDİN Şerif, Jön Türklerin Siyasi Fikirleri, İletişim Yayınları, İstanbul, 1994.
68. MARDİN Şerif, Türk Modernleşmesi, İletişim Yayınları, İstanbul, 1996.
69. MÜTERİMLER Erol, Türkiye-Türk Cumhuriyetleri İlişkiler Modeli, Anahtar Yayınları, İstanbul, 1993.
70. ORAN Baskın, Atatürk Milliyetçiliği, Bilgi Yayınevi, Ankara, 1990.
71. OBA Ali Engin, Türk Milliyetçiliğinin Doğuşu, İmge Kitabevi, Ankara, 1998.

72. ÖZKIRIMLI Umut, Milliyetçilik Kuramları, Sarmal Yayınevi, İstanbul, 1998.
73. ÖZTÜRKMEN Arzu, Türkiye’de Folklor ve Milliyetçilik, İletişim Yayınları, İstanbul, 1998.
74. ÖĞÜN Süleyman Seyfi, Modernleşme, Milliyetçilik ve Türkiye, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1995.
75. ÖĞÜN Süleyman Seyfi, Mukayeseli Sosyal Teori ve Tarih Bağlamında Milliyetçilik, Alfa Yayınları, İstanbul, 2000.
76. PARLA Taha, Demokrasi, Anayasalar, Partiler ve Türkiye’nin Siyasal rejimi, Onur Yayınları, İstanbul, 1986.
77. PARLA Taha, Türkiye’de Siyasal Kültürün Kaynakları, Cilt III, İletişim Yayınları, İstanbul, 1993.
78. PARLA Taha, Ziya Gökalp, Kemalizm ve Türkiye’de Korporatizm, İletişim Yayınları, İstanbul, 1989.
79. SMİTH Anthony D., Milli Kimlik, İletişim Yayınları, İstanbul, 1999.
80. SAKALLIOĞLU Ümit Cizre, Türkiye 1999: “Tatbikattan” Harekete, Birikim, Mayıs 1999.
81. SARIBAY Ali Yaşar, Türkiye’de Modernleşme, Din ve Parti Politikası, “MSP Örnek Olayı”, Alan Yayınları, İstanbul, 1985.
82. SARIBAY Ali Yaşar, Siyasal Sosyoloji, Gündoğan Yayınları, İstanbul, 1992.
83. TUNAYA T. Zafer, Türkiye’de Siyasal Partiler, Hürriyet Vakfı Yayınları, İstanbul, 1989.
84. TUNAYA T. Zafer, Türkiye’nin Siyasi Hayatında Batılılaşma Hareketleri, Yedigün Matbaası, İstanbul, 1960.

85. ÜNÜVAR Kerem-BENLİSOY Stefo, "Şimdi ve Burada", Birikim, Haziran 1999.
86. ÜSTEL Füsün, Türk Ocakları (1912-1931), İletişim Yayınları, İstanbul, 1997.
87. ÜLKEN Hilmi Ziya, Çağdaş Düşünce Tarihi, İstanbul, 1996.
88. VOLKAN Namık D., Etnik Gururdan Etnik Teröre, Bağlam Yayınları, İstanbul, 1999.
89. YARESİMOS Stefanos, Milliyetler ve Sınırlar, İletişim Yayınları, İstanbul, 1995.
90. ÖZTUNA Yılmaz, Türk Tarihinden Yapraklar, MEB Yayınları, İstanbul, 1989.
91. YAVUZ Hakan, MHP'nin Yükselişi: Demokrasi Rehin mi Alındı?, Türkiye Günlüğü, Mart-Nisan 1999.
92. ZİLELİ Gün, "On Yılda, Milyonlarca Bozkurt Yetiştirdik Her Yaştan.", Birikim, Mayıs 1999.
93. SARINAY Yusuf, Türk Milliyetçiliğinin Tarihi Gelişimi ve Türk Ocakları 1912-1931, Ötüken, 1994.